

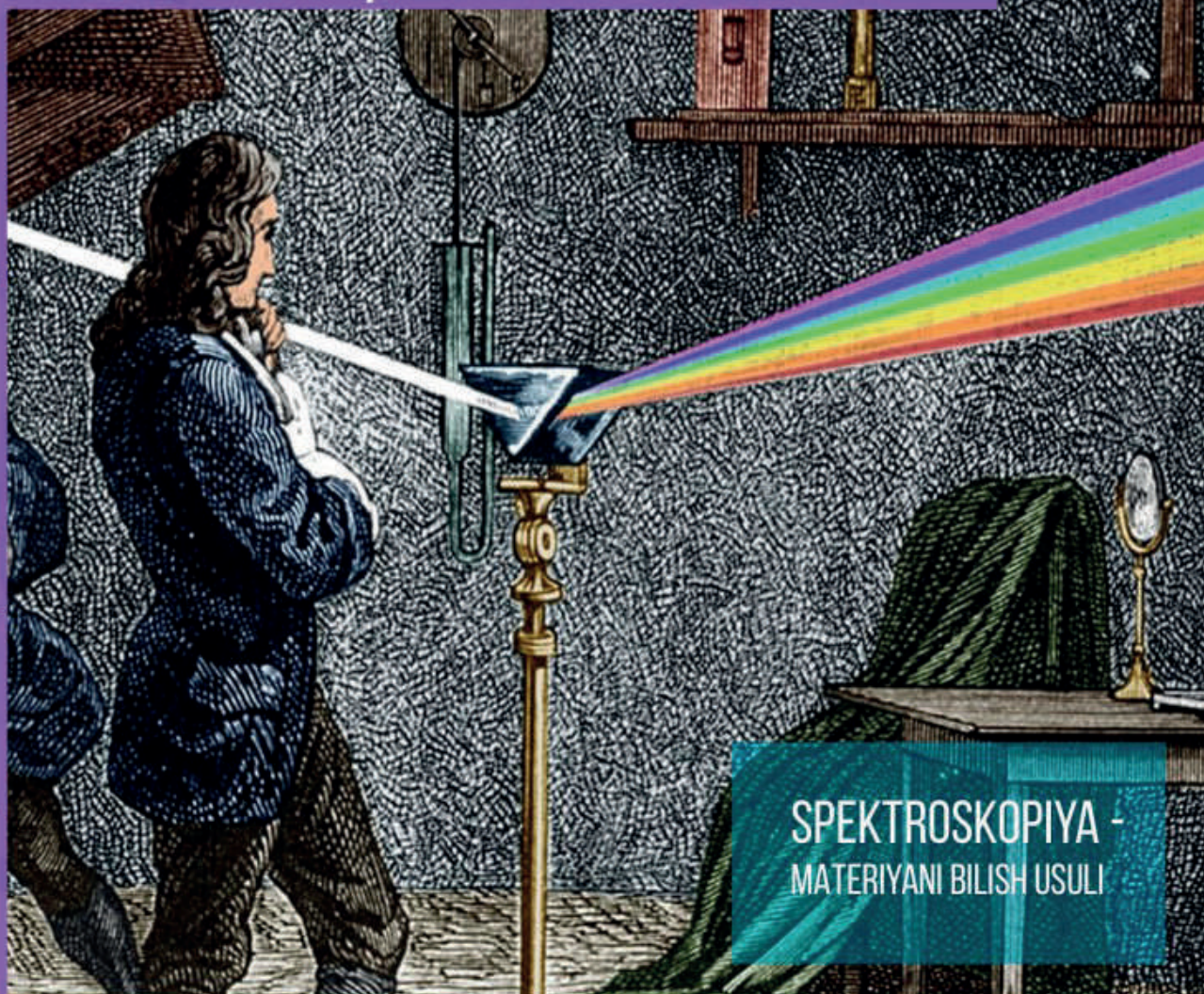
ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES | RESPUBLIKA KO'P TARMOQLI ILMIIY KONFERENSIYA

YANGI O'ZBEKISTON: INNOVATSIYA, FAN VA TA'LIM

CONFERENCES.UZ

2023

DAVRIYLIGI:
2018-2023

SPEKTROSKOPIYA -
MATERIYANI BILISH USULI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORUJY OLIV TA'LIM MUASSASALARI PROFESSOR-O'QITUVCHILARI, YOSH OLIMLAR, DOKTORANTLAR VA IQTIDORLI TALABALAR

TOSHKENT SHAHAR, AMIR
TEMUR KO'CHASI, PR.1, 2-UY.

+998 97 420 88 81
+998 94 404 00 00

WWW.TAQIQOT.UZ
WWW.CONFERENCES.UZ

YANVAR
№48

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН:
ИННОВАЦИЯ, ФАН
ВА ТАЪЛИМ
10-ҚИСМ**

**НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН:
ИННОВАЦИИ, НАУКА
И ОБРАЗОВАНИЕ
ЧАСТЬ-10**

**NEW UZBEKISTAN:
INNOVATION, SCIENCE
AND EDUCATION
PART-10**

ТОШКЕНТ-2023

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” [Тошкент; 2023]

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” мавзусидаги республика 48-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 январь 2023 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2023. - 103 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар «Харакатлар стратегияси-дан – Тараққиёт стратегияси сари» тамойилига асосан ишлаб чиқилган етти устувор йўналишдан иборат 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси мувофиқ:– илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари тахтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна «Тараққиёт стратегияси» маркази муҳаррири

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Хорижий тиллар факультети ўқув ишлари бўйича декан ўринбосари

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Проф. Хамидов Мухаммадхон Ҳамидович «ТИИМСХ»

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шаҳрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР

1. Isakharova Elena Yurevna TEACHING YOUNG LEARNERS	9
2. M.Sh. Nasriddinova, D.D. Uroкова MARKING AND FEEDBACK	11
3. Imurodova Dilobar Hamzayevna RAQAMLI TA'LIM SHAROITIDA MEDIA TA'LIMNING ZAMONAVIY NAZARIYALARI VA MODELLARI.....	13
4. Iskandarova Hurmatjon TASVIRIY SAN'AT FANINING TA'LIMIY-TARBIYAVIY AHAMIYATI	16
5. Бозорбоева Дилноза Шерзадовна БОШЛАНГИЧ СИНФ ДАРСЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАРНИ ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШГА ЎРГАТИШ.....	17
6. Rizayeva Dildora Hakimovna, Toshmurodova Jamila Xolmirzayevna NAVOIYNING MA'RIFIY QARASHLARI	19
7. Қувондиқова Сабо Собировна, Расулова Салтанат Панжиевна МАЎНАВИЙ МЕРОСИМИЗДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ ВА КАСБКОРЛИК ЭТИ- КАСИДА МУКАММАЛЛИККА ЭРИШИШ МАСАЛАЛАРИ.....	20
8. Davronova Zilola Yo'ldashaliyevna BOSHLANG'ICH SINFDAN MURAKKAB MASALALAR BILAN ISHLASH	22
9. Imurodova Dilobar Hamzayevna PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMIDA PEDAGOGIK FAOLIYATNI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING SAMARALARI	24
10. Jabborova Zilola Turdimuhammadovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATION TA'LIM TEXNOLOGIYALARI	26
11. Kamolova Kumush GOOD TEACHER QUALITIES	28
12. Lolayeva Mengbibish Avalovna, Umirzoqova Muhlis Zokir qizi BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA QO'LLANILADIGAN METODLAR.....	30
13. Raxmatullayeva Maxliyo Qudratillo qizi MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA ILK YOSH DAVR PSIXIK RIVOJLANISHI	33
14. M. Sh. Nasriddinova, Nasirova Sabina Khondamirovna FEATURES OF LEARNING ENGLISH IN HIGH SCHOOL.....	35
15. Olimov Xurshid Avazbekovich BIOLOGIYADAN EKSORSIYALARNI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH METODIKASI.....	37
16. Сапаева Дилдора, Жумабоева Дурдона ДАРSLARDA GURUHLARDA ISHLASH METODINI QO'LLASH	39
17. Абдуллажоновна Шахноза Акбаровна ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ КОНФЛИКТОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНО- СТИ УЧИТЕЛЯ.....	40
18. Nasriddinova. M. Sh. Shurayeva S.T. TEACHING YOUNG LEARNERS.	42
19. Тиллаева Райхона Тухтасиновна АДАБИЁТ ДАРСЛАРИДА АДАБИЙ ЛОЙИХАЛАРНИ ТАШКИЛ ETISH – IZLANISH FAOLIYATINING ASOSI	44
20. Isakova Arofatxon, Tojimamatov Abdulaziz Ro'zimamat o'g'li SOG'LOM MUHITDA SOG'LOM BOLA TARBIYASI.....	46

21. Abdukarimov Atanazar Xabibullayevich MATEMATIKA DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	48
22. Abdullaeva Marhabo Zaripboevna UNIVERSITET TALABALARINING MA'NAVIY-MA'RIFIY VA AXLOQIY TARBIYASINI YAXSHILASH UCHUN OLIB BORILGAN FAOLIYATLAR	50
23. Abdullayeva Gulandom Ibadullayevna BIOLOGIYA DARSLARIDA “BILIMDONLAR BELLASHUVI” O'YININI TASHKIL ETISH	51
24. Allamova Mahfuza Atanazarovna TYUTOR – TALABA FARZANDLARINING BAXTIYOR KELAJAGINI QURISHLARIDA KO'MAKCHI MEHRIBON ONA.....	52
25. Batirova Gulchehra Asqarovna BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA XALQ TOPISHMOQLARIDAN FOYDALANISH.....	53
26. Nozima Obloberdiyeva BOLA NUTQINING RIVOJLANISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI OMILLAR.....	55
27. Eshonxo'jayeva Muattarxon Ahmadxonovna, Jalolova E'zoza G'ofurjonovna TA'LIM TIZIMIDA O'QITUVCHIGA QO'YILADIGAN TALABLAR	57
28. Ishkobilov Farrux Xayrilloevich KOMPYUTER ELEKTRON DASTURI YORDAMIDA VIRTUAL LABORATORIYALARNI TA'LIMDA FOYDALANISH.....	59
29. Karimova Muqaddas Xalimovna MANAVIYATLI YOSHLAR YURT KELAJAGI	61
30. Madrahimova Gulyora Xoshimboyevna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION YONDASHUV DOLZARBLIGI	63
31. Farxodova Durdona Mansur qizi TA'LIM-TARBIYA JARAYONIGA TEXNOLOGIK YONDASHUV: IMKONIYATLARI VA O'ZIGA XOSLIKLARI.....	65
32. Farxodova Durdona Mansur qizi, Nuratdinova Gulxan Qaypnazarovna MATEMATIKANI O'QITISHDA AN'ANAVIY VA NOAN'ANAVIY USULLAR QO'LLASHNING AHAMIYATI	67
33. Olimov Xurshid Avazbekovich BIOLOGIYADAN EKSKURSIYALARNI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISHNING NAZARIY ASOSLARI	69
34. Qodirova Odinoxon Mahamadjonovna, Otamirzayev Sardorbek Rustamjonovich INTERFAOL METODLAR VA ULARNING TA'LIM JARAYONIDAGI ROLI.....	71
35. Sultonova Naimaxon Sadullayevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA PIRLS TADQIQOTLARI.....	73
36. Jumagul Umirzoqova Mahmutaliyevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA SAVOD O'RGATISH JARAYONIDA YOZUVGA O'RGATISH	75
37. Yusupova Charosxon Ikromjonovna BOSHLANG'ICH TA'LIM ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNIK VOSITALARDAN FOYDALANISH.....	77
38. Гафиятуллина Зульфира Фаридовна ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	79
39. Aripova Muxabbat Ibragimjanovna MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA JISMONIY SOG'LOMLASHTIRUVCHI TADBIRLAR	81
40. Mamatnazarova Muxlisa Inoyatovna, Farmonova Munisa Davron qizi PUPILS' ORAL PRESENTATION PROBLEMS AND TEACHER'S ROLE IN THEIR SOLUTIONS	83

41. Yusupova Madina Olimjanova MOTIVATION OF EDUCATIONAL ACTIVITY".	85
42. Turumbetova Zamira Yusupbayevna GLOBALLASHUV SHAROITIDA OLIY TA'LIM TIZIMIGA INTEGRATIV YONDASHUV	88
43. Yerejepov Maxsud, Maxsetova Xalida XALQARO BAHOLASH PISA DASTURI VA UNING TA'LIMDAGI RO'LI	91
44. Норова Чарос Рустамовна, Ўрозова Райҳон Абдиалимовна АЛИШЕР НАВОЙИЙ РОСТГУЙЛИК ҲАҚИДА	93
45. Nurullayeva Feruza Nusratullayevna SIFATLI TA'LIM OMILI SIFATIDA MAKTAB VA OILA HAMKORLIGINI ISLOH QILISHNING TARIXIY TAJRIBASIGA BIR NAZAR	95
46. Холиқова Ханифа Абдусодиқовна, Байкаева Гузал Мустафаевна АМИР ТЕМУР ҲАЁТИ ВА ФАОЛИЯТИДА ТАЪЛИМ ТАРБИЯ МАСАЛАЛАРИ	97
47. Эрназарова Рушана Комиловна, Дусиева Флора Тура кизи ИНФОЭТИКА ЁҲУД АХБОРОТ ҚАБУЛ ҚИЛИШ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИ- РИШ ЗАРУРИЯТИ	99
48. M. Sh. Nasriddinova, Sh. X. Niyazova MOTIVATION AND FACTORS THAT INFLUENCE ON STUDENTS MOTIVATION IN EDUCATION	101

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

TEACHING YOUNG LEARNERS

Isakharova Elena Yurevna

The 3rd year student TSPU named after Nizami
lenka-92@mail.ru (+998903259725)

Abstract. This article is devoted to the features and methods of teaching English to elementary school students, which contribute not only to improving the effectiveness of language learning, but also to the formation and development of creative thinking.

Key words: children, teacher, education, knowledge, English, language, method, approach, motivation, memory.

Обучение младших учеников

Аннотация. Данная статья посвящена особенностям и методике преподавания ученикам младших классов английского языка, которые способствуют не только повышению эффективности изучению языка, но и формированию и развитию творческого мышления.

Ключевые слова: дети, учитель, образование, знания, английский язык, язык, метод, подход, мотивация, память.

Nowadays, English is a daily necessity, conditioned by the needs of social life in society. Knowledge of English makes the applicant for a job more competitive and attractive compared to other candidates. The ability to communicate not only in your native language allows you to travel comfortably, English is one of the most effective communication tools.

There is no doubt about the need to know English for adults, but our children do not yet realize how important it is to be able to communicate in a foreign language. For them, he is still a set of symbols and images, and not a future successful career and freedom in communication. More and more parents are trying to instill such relevant knowledge from early childhood – and often they are right. The main thing is to choose the right approach.

Primary school age is the most favorable for mastering a foreign language. This is the time of active knowledge of the world, so the child perceives new information with interest. The flexibility of the natural mechanism of language acquisition, communication skills, curiosity, brightness of imagination, the need to learn new things. Another important point: the child is not afraid to make mistakes during language learning. He has no psychological barrier, so children begin to speak a foreign language much faster. In addition, the child perceives the learning process as a game, so a competent teacher will easily keep the kid's interest. Of course, it is difficult for children to sit still, it is difficult for them to focus on any one thing for a long time, so English lessons are arranged in such a way that it is interesting for children (through games, songs, movement). The child does not start learning the alphabet and grammar immediately, first he learns to speak, hear and memorize English words and phrases.

The main feature is to highlight the importance of the individual approach of the teacher to the class. In addition to passing through all the stages of the established training program, the teacher's task is to identify the peculiarities of each student's perception of the taught material, identify the reasons for the failure of a number of students and develop interest in learning English, which can be achieved, for example, by building a system of communication with schoolchildren in a foreign language by using the "question/ answer" system. However, in order to achieve these goals, a special pedagogical system is required, the construction of which should be based on the principles of a versatile and personality-oriented orientation, the developing nature of learning. The learning process should correspond to the functional and age characteristics of children.

Various game methods come out on top in training. The game is the leading activity of junior schoolchildren. While playing, students effortlessly and with pleasure get involved in the learning process. After all, interest is the main driving force of cognitive activity.

Games develop concentration, relieve fatigue, increase mental activity, help make the process of learning a foreign language interesting and creative.

The teacher should build each lesson as a communication lesson, as close as possible to natural learning, so that children feel the result of their efforts as early as possible. The teacher must constantly come up with all possible situations that would be interesting to children and make the lesson intense. The atmosphere of friendly disposition and joint enthusiasm helps children to communicate, stimulates the speech activity of students, the development of imagination and creative abilities of students, and contributes to the formation of interest in a foreign language.

The essence of teaching English to younger schoolchildren, based on a systematic approach, is based on:

- a) persistent positive motivation of younger schoolchildren to learn English;
- b) formation of students' knowledge system in the field of English on the basis of program requirements in accordance with the State Educational Standard;
- c) formation and development of skills and abilities to use the English language both in specially organized and unprepared communicative activities.

The motives of teaching a junior schoolboy have their own specifics. In a younger student, they act as a concrete reflection of needs. For example, the satisfaction of the need for learning may be motivated by the desire to please parents, to earn the praise of the teacher, the approval of friends, interest in the subject.

It is important for a younger student how his educational activity is evaluated by the teacher and other adults. He is pleased when he is praised among others. He begins to realize that a good or bad position among friends and adults depends on the teaching. Gradually, the attitude of children to learning may change if other positive motives are not brought up.

Knowledge of English in elementary grades is conditional, since knowledge must meet the program requirements. In addition, the study of the rules is not the main one in the process of teaching English to younger schoolchildren, which means that it is the mastery of the language through observation and imitation of an exemplary display, as well as simple memorization, that are the main techniques in teaching English during this period.

Thus, the basis of teaching English to younger schoolchildren is a systematic approach, which is implemented through a system of measures aimed at theoretical and practical mastery of the English language, as well as providing this process with appropriate scientific, methodological and pedagogical literature.

Early learning of a foreign language gives a great practical effect in terms of improving the quality of proficiency in the first foreign language, creates a basis for continuing its study in primary school, and also opens up opportunities for teaching second and third foreign languages, the need for which is becoming more and more obvious. The educational and informative value of early learning of a foreign language is undeniable, which is manifested in the earlier entry of the child into the universal culture through communication in a new language for him. At the same time, constant reference to the child's experience, taking into account his mentality, his perception of reality allows children to better understand the phenomena of their own national culture in comparison with the culture of the countries of the language being studied.

REFERENCES

1. Techniques & Principles in Language Teaching Diane Larsen-Freeman and Marti Anderson
2. Практический курс МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ Н. А. Жукова - 2020
3. Theory and practice of teaching English in primary school (textbook) A. O. Pirozhkov -2018
4. <http://library.ziyounet.uz/>
5. Jamol Jalolov. English Language Teaching Methodology.2012.

MARKING AND FEEDBACK

M.Sh. Nasriddinova

Teacher of Tashkent State
Pedagogical University named after Nizami

D.D. Uroкова

Student of Tashkent State
Pedagogical University named after Nizami

Abstract: the article deals with the essence and efficiency of marking and feedback in teaching process. It provides an overview of types of “feedback” and “marking”.

Key words: mark, feedback, types of feedback, types of marking, effective, stages, purpose.

Feedback has a vital role in the field of education. It is an information that is provided by the teacher about the features of students' accomplishing or performance or the comprehension they have acquired from a process of learning.

Marking is the act of checking, correcting, and giving a mark to students' written work.

Feedback improves learning when it focuses on the particular qualities of the student's work, with specific guidance on what the student can do to improve.

Feedback should be user-friendly (specific and personalized), transparent, addressable, timely, ongoing, and content-rich. It also needs to be clear, purposeful, and compatible with students' existing knowledge, while providing little threat to self-esteem.[1]

The most effective types of feedback:

- are goal-referenced: linked to, and assisting understanding of, the goals of learning
- are matched to the needs of the students, with the level of support they need
- are accurate and trustworthy (with teachers and students in agreement about what counts as success)
- are carefully timed: provided when students need it to improve learning (which might be during the learning activity, or before revising a piece of work)
- focus on strengths and weaknesses as well as revealing what students understand and misunderstand, and accompanied with strategies to help the student improve
- emphasize correct rather than incorrect responses
- focus on changes from previous work or understanding
- guide ongoing learning
- are directed towards enhanced self-efficacy and more effective self-regulation
- are two-way conversations (either written dialogue or oral) rather than one-way
- are used in conjunction with self and/or peer assessment
- do not threaten self-esteem
- are checked for clarity, adequacy and effectiveness with the student — “Does this feedback help?”
- are actionable — with the student given time to respond to and act on feedback.

Three stages to effective feedback

1. Feed-up: Students need to be aware of the learning intention before they may get feedback (s). Feed-up explains things to the student: *How do I get there? What objectives exist?* The context for feedback is established by this knowledge.

2. Feedback: Feedback focuses on tracking and evaluating how well learning is going in respect to the task or learning purpose. The topic is: *How am I doing? What strides have been achieved toward the objectives?*

3. Feed-forward: This has to do with the subsequent actions necessary to progress on a particular activity or learning objective. *Where do we go from here? What actions must be performed to advance more effectively?* The best course of action in this situation is probably to set more specific goals that are more difficult to fulfill because they are more likely to result in more success. [2]

Types of marking:

- *Semi-formative assessment:* Written assignments that closely resemble those on the final exam and are graded using the standards outlined in the course description. Students can get ideas

about how the equivalent work in the final exam will be graded by looking at how the practice piece is scored (how these criteria are applied, the symbols used, the comments supplied).

- *Formative assessment*: work that is returned to the student within a few days with feedback in the form of symbols, comments, and a mark or grade and counts toward the student's mark or grade for the course.

- *Marking of non-assessed work*: this follows the same principles as formative assessment in terms of symbols and comments and prompt feedback of graded work; It is not always appropriate to mark or grade.

- *Direct and indirect correction*: direct correction involves writing the correct letters, words, sentences, or constructions directly into the student's script; Indirect correction consists of pointing out an error without writing the correct version in the script. Errors can be, for example: coded; circled; underlined; underlined and coded; underlined + error description; numbered in the margin, but neither marked nor coded. [3]

In *The Power of Feedback*, John Hattie is summing up the effective feedback: “To be effective, feedback needs to be clear, purposeful, meaningful, and compatible with students’ prior knowledge, and to provide logical connections.”[4]

Marking does not necessarily result in feedback and marking is not the same as giving feedback; just because comments have been written on students’ work does not mean pupils will have received feedback.

Marking is effective when it has a clear purpose to:

- correct misconceptions
- provide further clarification
- increase effort
- increase aspiration
- build student confidence [5]

“ The only important thing about feedback is what students do with it.” Dylan Wiliam [6]

In order to improve learning, students must actively use the feedback. Dylan Wiliam advocates making feedback into detective work so that students are encouraged to look at the feedback more closely and think about their own work more analytically. The following are some suggestions as to how this can be achieved:

a) Tell the students the number of wrong answers to questions and ask them to find and correct them before marking (‘find and fix’).

b) Write feedback comments on separate strips of paper and students have to match the comments with the piece of work.

c) Inquire the students to categorize the pieces of work compared to success criteria.

d) Ask the students to evolve success criteria for an ‘outstanding’ piece of work and then provide anonymized examples to evaluate against the criteria.

e) Inquire the students or groups of students to think up a plan for taking a piece of paper to the next stage or a higher grade.

References:

1. <https://theeducationhub.org.nz/wp-content/uploads/2018/06/How-to-integrate-effective-feedback-into-your-classroom.pdf>
2. <https://theeducationhub.org.nz/how-to-integrate-effective-feedback-into-your-classroom/>
3. Guénette, D. (2007) Is feedback pedagogically correct? Research design issues in studies of feedback on writing. *Journal of Second Language Writing*, 16 (1), pp.40-53.
4. <https://www.teachwithmrst.com/post/effective-marking-feedback>
5. John Hattie and Helen Timperley, ‘The Power of Feedback’, *Review of Education Research*, March 2007, Vol. 77, no. 1, pp 81-112
6. https://www.ascl.org.uk/ASCL/media/ASCL/guidance_paper_marking_and_feedback_sept_2018
7. Dylan Wiliam, ‘The Secret of Effective Feedback’, *Educational Leadership*, April 2016, Vol 73, no. 7, pp 10-15

RAQAMLI TA'LIM SHAROITIDA MEDIA TA'LIMNING ZAMONAVIY NAZARIYALARI VA MODELLARI

Ilmurodova Dilobar Hamzayevna

Ilmiy izlanuvchi, Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
TATU Qarshi filiali o'qituvchi, Qashqadaryo, O'zbekiston
dilobar.ilmurodova@mail.ru, +99891 213 1771

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli ta'lim sharoitida media ta'limning zamonaviy nazariyalari va modellari keltirib o'tilgan. Shu bilan birga Britaniya media ta'limning asosiy tushunchalari berilgan.

Kalit so'zlar: media, metodlar, pedagogik texnologiyalar, media ta'lim, zamonaviy texnologiyalar.

Zamonaviy dunyoda media-ta'lim ommaviy axborot vositalari bilan muloqot qilish, ijodiy, kommunikativ ko'nikmalar, tanqidiy fikrlash, to'liq huquqli odamlarning ko'nikmalarini shakllantirish maqsadida muloqot qilish madaniyatini shakllantirish maqsadida ommaviy kommunikatsiyalar yordamida shaxsni rivojlantirish jarayoni sifatida qaraladi. Media-matnlarni idrok etish, sharhlash, tahlil qilish va baholash, mediatexnologiyalar yordamida o'z-o'zini ifoda etishning turli shakllarini o'rgatish. Bu jarayon natijasida olingan malakalar mediasavodxonlik deb ataladi. Media ta'lim barcha davlatlar milliy o'quv dasturlarida, qo'shimcha, norasmiy ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimida insonning butun hayoti davomida amalga oshirilishi tavsiya etiladi.

1991 yilda professor Aleksandr Sharikov o'rta ta'lim muassasalari uchun Rossiyadagi birinchi media ta'lim dasturlaridan birini nashr etdi. 1998 yilda professor Rossiya akademiyasi Ta'lim Lyudmila Zaznobina o'rta maktablar uchun birinchi rus tilidagi media ta'lim standarti loyihasini ishlab chiqdi.

Hozir ta'lim va axborot makonining o'zaro aloqasi yo'q. Bular fazoviy bo'shliqlar deb ataladi. Ta'limdagi fazoviy bo'shliqlar dunyoning axborot-kommunikatsiya xaritasiga kiritilgan, ammo pedagogik jamoa va universitetlar tomonidan nazorat qilinmaydigan, ta'lim maydoni bilan o'zaro aloqada bo'lmagan ommaviy axborot vositalarini ifodalaydi. Boshqacha aytganda, ular "parallel maktab" sifatida mavjud. Bugungi kunning muhim muammosi nafaqat ta'limda fazoviy bo'shliqlarning mavjudligi, balki global axborotlashtirish sharoitida ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi tufayli ularning kengayishidir.

Media sohasida 10 taga yaqin asosiy nazariy yondashuvni belgilashga imkon mavjud:

1) media-ta'lim tanqidiy fikrlash / avtonomiya, auditoriyaning demokratik fikrlash rivojlanishi sifatida nazariyasi

Yuqoridagi nazariyaning nazariy asosini, ommaviy axborot vositalari nazariyasini "rejalari" sifatida ko'rib chiqish mumkin, bu erda ommaviy axborot vositalari turli xil shaxslar massasi o'rtasida xulq-atvor shakllari va ijtimoiy qadriyatlarni tarqatadigan "to'rtinchi hokimiyat" tomonidan ifodalanadi.

2) media ta'limning madaniy nazariyasi

Bu yerda nazariy asos sifatida ommaviy axborot vositalarining madaniy nazariyasi qo'llaniladi. Ta'kidlanishicha, OAV ommaviy axborot vositalari matnlarini talqin qilishni majburlash o'rniga, taklif qiladi. Tomoshabinlar har doim ommaviy axborot vositalari matnlari va ularni baholash bilan dialog jarayonida bo'ladi [1].

Tomoshabinlar ma'lumotni shunchaki "o'qimaydi", balki idrok etilayotgan ommaviy axborot vositalari matnlariga turli ma'nolar qo'yadi, ularni mustaqil tahlil qiladi. Bundan media-ta'limning asosiy maqsadi kelib chiqadi: o'quvchilarga media idrok, bilim va boshqalarni qanday boyitishi mumkinligini tushunishga yordam berish.

Bu yerda media-ta'lim mazmuni uning "asosiy tushunchalari" (asosiy jihatlari), ommaviy axborot vositalari orqali tarqalgan stereotiplarning jamiyatda o'ynagan rollaridir. Media-pedagoglar talabalarga media matnlarini qanday baholash va tanqidiy tahlil qilishni o'rgatishga harakat qiladilar.

Britaniyada media ta'limning asosiy tushunchalari:

№	Kontseptsianing asosiy savoli:	Media ta'limning asosiy tushunchalari:
	Ma'lumotni kim tarqatmoqda va nima uchun?	Media agentliklari
	Bu qanday turdagi matn	Media toifalari
	Ushbu matn qanday yaratilgan	Media texnologiyalari
	Matndan anglash mumkin	Media tillari
	Matn mazmunini kim bilib olishi mumkin	Ommaviy axborot vositalari auditoriyasi
	Matnda mavzu taqdim etiladi	Ommaviy axborot vositalari vakillari

3) Media ta'limning ijtimoiy-madaniy nazariyasi

Nazariy asos: madaniy (media madaniyatining rivojlanishi natijasida ta'limga bo'lgan ehtiyoj) va sotsiologik (pedagogikada ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy rolining ahamiyatini anglash natijasida). Media ta'limning sotsial-madaniy nazariyasining asosiy qoidalari (A.V. Sharikov)[2]:

I. ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi tabiiy ravishda yangi ommaviy axborot vositalarining paydo bo'lishi bilan bog'liq har bir yangi sohada maxsus kasbiy ta'limning paydo bo'lishi zarurligiga olib keladi;

II. ommaviy axborot vositalari auditoriyasining ommaviyligini hisobga olgan holda, mutaxassislar, birinchi navbatda, maxsus media fanlari o'qituvchilari kengroq aholiga OAV tilini o'rgatishlari zarur;

III. jamiyat ommaviy axborot vositalarining ularning hayotiga ta'siri tobora kuchayib borayotganidan xabardor bo'lganligi sababli ushbu tendentsiya kuchayib bormoqda, bu esa ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy rolini tushunishga imkon beradi va natijada media o'qituvchilarini kelgusida rivojlanishiga ishonitiradi. media ta'lim jarayoni.

IV. Media ta'limning semiotik nazariyasi

Ommaviy axborot vositalari o'qituvchilari - "semiotiklar" ta'kidlashicha, ommaviy axborot vositalari ko'pincha o'z matnlarining noaniq ramziy tabiatini yashirishga intiladi va bu axborotni iste'mol qilish erkinligiga tahdid soladi. Tomoshabinlar, birinchi navbatda, bolalar media matnlarini o'qishda juda passivdir, shuning uchun media ta'limning maqsadi talabalarga media matnini to'g'ri o'qishga yordam berishdir. Media ta'limning asosiy mazmuni mediamatn kodlari va "grammatikasi", ya'ni OAV tili bo'lib, pedagogik strategiya esa mediamatnni dekodlash qoidalari o'rgatish, uning mazmuni, assotsiatsiyalari, til xususiyatlarini tavsiflashdan iborat.

V. Media ta'limning estetik (badiiy) nazariyasi

Bu yerda nazariy asos asosan media ta'limning madaniy nazariyasi bilan mos keladi. Shu bilan birga, media-ta'limning asosiy maqsadi auditoriyaga san'at bilan bevosita bog'liq bo'lgan media matnlar spektrining asosiy qonuniyatlari va tilini tushunishga, estetik / badiiy idrok va didni, malakali badiiy tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam berishdir. Bu yerda o'qituvchilar maktab o'quvchilari va talabalariga badiiy media matnlarini tanqidiy tahlil qilish, ularni sharhlash va malakali baholashni o'rgatishga intiladi.

VI. Media ta'limning amaliy nazariyasi

Ushbu yondashuv media-ta'lim sifatida "ko'paytirish jadvali" sifatida ham tanilgan (ya'ni, bu talabalar media uskunalar bilan ishlashning amaliy qobiliyatini, shuningdek, ko'paytirish jadvalini bilishlari kerakligini anglatadi). "Amaliy" media-pedagoglarning fikricha, ommaviy axborot vositalarining auditoriyaga ta'siri muammosi asosiy muammo emas, asosiysi maktab o'quvchilarini, talabalarni (yoki o'qituvchilarni) media jihozlaridan foydalanishga o'rgatishdir. Shu sababli media-uskunaning texnik qurilmasini o'rganishga va ushbu uskunadan foydalanish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga, shu jumladan o'z media matnlaringizni yaratishga e'tibor kuchaymoqda.

Media ta'limning amaliy shakli ayniqsa 1930-1950 yillarda mashhur bo'ldi.

Xususan, agar rus ta'limi tarixini eslasak, 30-yillarning ikkinchi yarmida va 50-yillarning birinchi yarmida faqat ushbu turdagi ommaviy axborot vositalari ta'limi Stalin rejimi tomonidan tasdiqlangan, bu o'sha paytdagi badiiy ijodga umumiy munosabatga mos keladi. ta'lim: minimal fikrlash va tahlil qilish, maksimal ijro etish, asosan kollektiv, amaliyotlar (siyosiyashtirilgan xorlar, paradlar, yurishlar, bayramlar va boshqalar).

Biroq, bugungi kunda ham media-ta'limning ushbu yo'nalishi rus va evropalik o'qituvchilar orasida media matnlarni tahlil qilishni vaqtini behuda sarflash deb hisoblaydigan va yosh operatorlar, fotograflar va "kompyuter mutaxassislari" to'garaklarida aniq amaliy mashg'ulotlarni

afzal ko'rgan ko'plab tarafdorlarga ega.

VII. Media ta'limning mafkuraviy nazariyasi

Bu yerda nazariy asos ommaviy axborot vositalarining mafkuraviy nazariyasi hisoblanadi. Ommaviy axborot vositalari jamoatchilik fikrini, shu jumladan ma'lum bir ijtimoiy sinf, irq yoki millat manfaatlarini ko'zlab, maqsadli ravishda manipulyatsiya qilishga qodir, deb taxmin qilinadi. Voyaga etmagan auditoriya ommaviy axborot vositalari orqali ta'sir o'tkazishning eng oson nishoniga aylanmoqda. Pedagogik strategiya ommaviy axborot vositalarining siyosiy, ijtimoiy, milliy va iqtisodiy jihatlarini o'rganishga, bu jihatlarini o'z ichiga olgan ko'plab qarama-qarshiliklarni muayyan sinf, irq, din yoki millat nuqtai nazaridan tahlil qilishga qisqartiriladi.

VIII. Media ta'lim ommaviy axborot vositalarining afzalliklari / auditoriya ehtiyojlarini yo'naltirish nazariyasi

Bu yerda nazariy asos ommaviy axborot vositalari sohasidagi “iste'mol va qoniqish” nazariyasi hisoblanadi. Bu shuni anglatadiki, ommaviy axborot vositalarining auditoriyaga ta'siri cheklangan, talabalar media matnini o'z ehtiyojlariga qarab to'g'ri tanlashlari va baholashlari mumkin. Shunday ekan, media-ta'limning asosiy maqsadi o'quvchilarga o'z xohish va mayllariga muvofiq ommaviy axborot vositalaridan maksimal darajada foydalanishga yordam berishdir.

Shu bilan birga, media-ta'lim nazariyasi ehtiyojlarni qondirish manbai sifatida "tanqidiy fikrlash"ni shakllantirish sifatidagi media-ta'lim nazariyasiga juda yaqin, chunki talabalarda media matnini to'g'ri tanlash va tanqidiy baholash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun.

IX. Media ta'lim xavfsizlik nazariyasi

Asos - ommaviy axborot vositalarining "in'ektsiya" nazariyasi. Ushbu nazariya ko'pincha "proteksionist", "fuqaro muhofazasi nazariyasi" yoki "madaniy qadriyatlar nazariyasi" deb ham ataladi, ya'ni ommaviy axborot vositalarining salbiy ta'siri "klassik madaniy merosning abadiy qadriyatlari" ga ziddir.

X. Media ta'limning axloqiy nazariyasi

Bu yerda nazariy asos ommaviy axborot vositalarining axloqiy nazariyasi hisoblanadi.

Ommaviy axborot vositalari auditoriyaning ma'lum axloqiy / axloqiy tamoyillarini shakllantirishga qodir deb taxmin qilinadi (ayniqsa, kichik auditoriya uchun).

Bundan axloqiy media ta'limning asosiy maqsadi kelib chiqadi: auditoriyani xatti-harakatlarning u yoki bu axloqiy modeli bilan tanishtirish (masalan, ma'lum bir dinga, tsivilizatsiyaning rivojlanish darajasiga, demokratiyaga va boshqalarga mos keladi).

Foydalanilgan adaboiyotlar.

1. Buckingham, D. (2003). *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. Cambridge, UK: Polity Press
2. Media literacy : a report of the National Leadership Conference on Media Literacy, the Aspen Institute Wye Center, Queenstown Maryland, December 7-9, 1992
3. Иванова, Л.А. Медиаобразование подростков средствами видео на уроках французского / Л.А. Иванова. – Saarbrücken, 2012. – 364 с.

TASVIRIY SAN'AT FANINING TA'LIMIY-TARBIYAVIY AHAMIYATI

Iskandarova Hurmatjon,

Xorazm viloyati Bog'ot tumani 33-maktab tasviriy
san'at va muhandislik grafikasi fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o'quvchilariga tasviriy san'at fanini o'qitishda uchraydigan muammolar va uni bartaraf etish yo'llari, fanni o'qitishning ta'limiy – tarbiyaviy ahamiyati haqida mulohaza yuritilgan

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, rasm, asar, bilim, maktab, dars, o'quvchi, rassom.

Tasviriy san'at o'quv predmeti har bir inson uchun zarur bo'lgan badiiy estetik madaniyatga doir elementlar, bilim va malakalar beruvchi omildir, chunki har bir o'quvchi kelajakda qaysi sohada ishlashidan qat'iy nazar u go'zallikdan bahramand bo'lishi, undan zavqlanib dam olishi, hordiq chiqarishi, ish vaqtida sarflangan quvvatini tiklashi lozim. Bunga u yuksak badiiy saviyada ishlangan sanat asarlari bilan muzey, ko'rgazmalar va boshqa joylarda tanishish, ularni idrok etish, ulardan zavqlanish orqali erishadi. Shuningdek, ko'pchilik o'quvchilar o'zlarining kelajak hayotlarida ma'lum miqdorda rasm bilan ishlashlariga to'g'ri keladi.

Tasviriy san'at fanini o'qitishdan maqsad bolalarda kuzatuvchanlikni o'stirish, borliqni ko'ra bilish, qolaversa shu orqali xotirani rivojlantirish hisoblanadi. Ma'lumki, tevarak-atrofdan olayotgan axborotlarning deyarli 90 foizidan ortig'ini ko'z orqali oladi, qolgan 10 foizini quloq, burun, og'iz va boshqa a'zolari orqali o'zlashtiradi. Bu sifatlar borliqni idrok etish mashg'ulotlarida shuningdek, naturadan tasvirlash, san'atshunoslik asoslari mashg'ulotlarida alohida ahamiyatlidir.

Ma'lumki ta'lim –tarbiya jarayonida boshlang'ich sinflar ta'limi alohida bosqich bo'lib, bu davr bola shaxsining eng jadal rivojlanish davri hisoblanadi. Chunki 5-6 yoshdan 10-11 yoshgacha bo'lgan davrda bola shaxsi yetuklik va o'smirlik davrida bola shaxsi ko'rish, kuzatish, idrok etish, tasavvur va tafakkur qilishga o'rganish jarayonidagi eng shiddatli bosqich bo'ladi.

Mamlakatimizning ko'plab maktablarida quyidagi muammolarga duch kelamiz. Tasviriy san'at fanini boshlang'ich sinflarda o'z mutaxassisi o'tkazmaganligi sababli o'quvchilar tasviriy san'at fani nimani o'rgatadi, ranglar haqida, rasm chizishda nimalarga e'tibor beriladi, palitra nima, o'quv qurollarini yaxshi bilishmaydi, chiziqlar, shakllar, bo'yoqlar, asosiy ranglar, rasm chizishda ketma-ketlikda ya'ni bosqichma-bosqich chizish kerakligi haqida ma'lumotga ega emaslar. O'quvchilarga tasviriy san'at fanini boshlang'ich sinfdan o'z mutaxassisi o'tgani ma'qul.

Xulosa o'rnida shuni aytib o'tish kerak tasviriy san'at fanida borliqni idrok etish, o'quvchilarning estetik idroki, didi, mazkur sohaga doir tushunchalari, tasavvur va xotiralarni o'stirishda muhim rol o'ynaydi. Borliqni idrok etish mashg'ulotlari odatda mavzuli kompozitsiyalarni bajarishdan oldin o'tkazilib, unda tabiatdagi va tevarak atrofdagi nafislik va go'zallikni ko'ra bilish, idrok etish natijasida olingan ta'assurotlardan amaliy, badiiy-ijodiy faoliyatlarda foydalanish nazarda tutiladi. San'atshunoslik bo'limi o'quvchi shaxsining estetik rivojiga ko'maklashib, uni jahon madaniyatining buyuk durdonalari va san'at asarlari orqali tevarak-atrofdagi hayot go'zalliklari bilan tanishtiradi. Badiiy didni shakllantiradi, san'atni sevishtiradi, san'atni sevishtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. «Mana buyuklar «kanali
2. Internet malumotlari

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ДАРСЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАРНИ ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШГА ЎРГАТИШ

Бозорбоева Дилноза Шерзадовна

УрДПИ “таълим ва тарбия назарияси ва методикаси
(221 гуруҳ бошланғич таълим)ўналиши
1 курс магистранти

Аннотация: Ушбу мақолада бошланғич синфларда танқидий фикрлашни ургатиш.

Калит сўзлар: технология, интерактив, психология, педагогика.

Болалар меҳнат бозорида муваффақиятли рақобатлашиши учун қандай кўникмалар уларнинг сифатли ўқишига ёрдам беради? Ота-оналар фарзандларида танқидий фикрлашни ривожлантириш учун қандай усуллардан фойдаланишлари мумкин? Бола ўқиш вақтини беҳуда ўтказмаслиги учун қандай қилиб уни ўқишга ўргатиш мумкин? Агар бола саволлар бермаса, танқидий фикрлаш ҳақида унутса бўлади. Саволларнинг сифати ҳақида кейинроқ гаплашамиз. Келинг, аввало бола охирги марта бизга қачон савол берганини эслайлик.

Аниқки, мактабгача ёшдаги болалар савол беришни яхши кўришади. Бу қизиқишдан далолат беради, бора-бора у ақлнинг қизиқувчанлигига, кейинчалик ўз навбатида танқидий фикрлашга айланади. Кўп ҳолларда мактаб ҳаёти бошланиши биланок, саволлар берилиши тўхтайди. Фақат жавоблар янграйди. Аммо бу ҳолатда болалар фақат янги билимларнинг истеъмолчисига айланишади, аммо улар билимларнинг яратувчисига айланиши керак.

Ота-оналарга савол: сиз болаларингизга саволлар берасизми? Бу ишни қилиш жуда муҳим, чунки болалар аввало оилада, ота-онадан ёки ака-ука ва опа-сингиллардан, ва фақат кейин мактабда савол беришни ўрганадилар.

Болалар ота-онанинг ўзи қандай савол бераётганини, уларда ақлнинг қизиқувчанлик қобилиятини кўрмасалар, ота-оналарнинг ўзи болаларда танқидий фикрлаш қобилиятини ривожлантириши мушкул бўлади.

Бизга ижодий фикрлаш қизиқарли нарсаларни яратиш, санъат, ижоддек туюлади. Аслида эса ҳар бир инсон, бола ижодий фикрлашни ривожлантириши керак, чунки бу боғлиқлик мавжуд бўлмаган жойларда уни топишнинг қимматли қобилиятидир. Шунингдек, бу кўникма бир вазият учун кўплаб жавоб вариантларини ўйлаб топиш қобилиятини ва қайта ўрганиш, ишонган нарсангиздан воз кечиш ва янги нарсаларни топиш, ўрганиш қобилиятини шакллантиради.

Шу билан бирга, сайёрамиздаги одамлар сони кўпайиб бормоқда ва тобора кўпроқ одамлар иш ўрнига муҳтож. Инсон учун янги касбни ўрганиш ва ўзини топишдан бошқа йўл қолмайди. Меҳнат бозорида қандай кўникмаларга эга бўлган битирувчиларга талаб кучли? Ким қўллари билан ишлаб, ҳар куни бир хил ишни такрорлайди? Бу қадоқловчилар. Уларнинг иш куни 8 соат, кун давомида 1500 та кексни қадоқлаш керак. Мунтазам қўл ишларида ишчи битта аниқ ҳаракатни амалга оширади, бир макет асосида ҳар куни нимадир ишлаб чиқаради. Мунтазам бўлмаган қўл ишлари-бу бутун хизмат кўрсатиш соҳаси, масалан, маникюр устаси, ҳамшира, ошпазнинг иши. У турли хил таомларни тайёрлайди: ҳозир борш, кейин тирамису буюртма қилишади. Мунтазам бўлмаган қўл ишлари — бу умумий хизмат кўрсатиш соҳаси. Биз бу ишни роботларга беришга тайёр эмасмиз — уни одамлар қилишини хоҳлаймиз. Инсон маҳорати сабабли бу каби соҳалар ҳали ҳануз қадрли. Худо юктирган истеъдод соҳиби ҳар доим касби билан қолади.

Мунтазам ақлий фаолият — масалан, бухгалтер, юридик маслаҳатчи меҳнати. Мунтазам ақлий фаолиятни мактабга келган, ўтирган, ўқитувчининг мавзунини тушунтиришини кутган, ҳамма нарсани ўрганган, ҳамма нарсани эслаб қолган болалар амалга оширадилар. Бу «ёдланди — амалга оширилди» форматида ўқийдиган болалар. Улар бунинг чегарасидан ўтмайдилар.

«Нима учун ҳеч нарса қилмай ўритибсан?» — «Сиз менга нима қилишимни айтмадингиз». Биз болани маълумот билан озиқлантирдик, у унинг бошида «турди» ва кетди, бу қисқа муддатли хотира.

Нима учун бола мактабда ниманидир қилишни унутди? Чунки мия бутун кучини эслаб қолишга сарфлади. Ўз устида ишлаш эмас, тушуниш эмас, англаш эмас, ўзи учун

режалаштириш эмас, фақат эслаб қолиш керак.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Столяренко Л.Д // Основы психологии // Ростов. Изд Феникс 2003г
2. Миралиев А.М. Давлатов М.Т. педагогика ва психология – Душанбе “Ирфон”20007
3. Абдурахмонов Р.А. Возрастная психология//Ростов на Дону 2002г

NAVOIYNING MA'RIFIY QARASHLARI

Rizayeva Dildora Hakimovna,
Toshmurodova Jamila Holmirzayevna
Yakkabog' tuman 8-umumiy o'rta
ta'lim maktabi o'qituvchilari

Аннотация. Mazkur maqolada Alisher Navoiyning falsafiy, ma'rifiy qarashlari orqali ilm olishning ahamiyati haqida aytgan fikrlari misollar yordamida izohlangan. Aynan shu misollar asosida barkamol tarbiyasida foydalanish maqsadga muvofiq.

Калит so'zlar. Ibn Sino, Beruniy, M.Qoshg'ariy, Farobiy, Xorazmiy, Farg'oniy, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, “Mahbul-ul qulub”, “Ziji Ko'ragoniy”, Mirzo Ulug'bek.

Ilm-o'zni bilmoqlik. O'zini bilmagan insonning bilim olishga intilishi urinishdan boshqa narsa emas. O'zini o'rgangan, o'z ruhiy olamini kashf etgan vatandoshlarimiz - Ibn Sino, Beruniy, M.Qoshg'ariy, Farobiy, Xorazmiy, Farg'oniy, Yusuf Xos Hojiblar ilmning, falsafa va tafakkurning timsoli sifatida tarixda adabiy nom qoldirganlar.

Alisher Navoiy ham turkiy xalqlar adabiyotidagi bo'shliqni to'ldirib, adabiyotimiz, ma'naviyatimiz xazinasiga ulkan hissa qo'shdi.

Hazrat Navoiyning ilm kishisiga hurmati cheksiz bo'lgan. U ilm insonni yuksak darajaga ko'tarib, el ichida obro' - e'tiborga sazovor etishini anglagan holda, o'z ijodida ma'rifatparvarlik g'oyalarini ilgari surgan. Ilm ma'rifatli Navoiyning qahramonlari ham ushbu fazilatni kasb etgan. Navoiy o'z tafakkur olamidan kelib chiqib, ularga o'tkir zehn ato etdi. “Ilm o'rganmoq – e'tiqodni mustahkamlash uchundir, boylik orttirmoq uchun emas” (A.Navoiy “Mahbul-ul qulub”)ligini yaxshi bilgan shoir har bir inson yoshligidan fan sirlarini puxta egallashi zarur ekanligini aytadi. Farhodning go'daklik chog'idan ilmga qiziqishini so'zlarikan, uning diniy va dunyoviy bilimlarni ilk o'rganish davri haqida shunday yozadi:

Tabiiyu riyoziyu ilohiy,
“Alif, be, te”dek olida kamohi .

yoki:

Agar bir qatra ko'rdi har saboqni,
Yana ochmoq yo'q erdi ul varaqni.

“Layli va Majnun” dostonida Laylining otasi ziyoli kishi bo'lgani sabab, o'z qizini o'qitish uchun maktab ochadi. Bu o'sha davrda ham ilmu ma'rifatga bo'lgan e'tibordan nishona. Maktabda nafaqat Layli, balki qabila farzandlari ham ta'lim- tarbiya oladilar.

Navoiyning afsonaviy qahramoni Iskandar ham o'quv yoshiga yetganda, ta'lim sirlarini puxta egallagan:

Bari ilm aro o'yla sohib kamol,
Ki komil aningdek topilmoq malol.

Bundan tashqari, shoir o'z do'sti Husayn Boyqaroning o'g'li Shoh G'arib Mirzoga otalarcha nasihat aylab, fan sirlarini qunt bilan o'zlashtirishini aytib, Mirzo Ulug'bekni ibrat qilib ko'rsatdi. “Ziji Ko'ragoniy”ni yaratgan ulug' olimning hayotdagi eng buyuk ihi ilm-ma'rifat ishi ekanligi qayd etadi: “Qiyomatga degincha ahli ayyom yozarlar ani ahkomidan ahkom”, ya'ni Ulug'bek ilmining sharafi to'qiyomatgachadir. Jahon ahli uning ilmidan ilm o'rganadilar,-deydi.

Mir Alisher Navoiyning o'zi ham umrining oxirigacha ilm o'rgandi va bu g'oyani taobad olg'a surdi. Buni shoir umrining so'ngi yillari 1500 yilda yozgan asari “Mahbub ul-qulub”dan ham anglash mumkin.

Kim ilm o'qub durust amal qilmadi,
U urug'sochib hosil ola bilmadi.

Navoiy nazarida ilmga amal qilmagan odam urug' sochib hosil ololmagan dehqondir. Ziyoli kishi o'z darajasini asrash, o'rgangan ilmidan umri davomida foydalanmog'i lozimligini qayta-qayta uqtirgan shoir ijodi ma'rifat nuri bilan yo'g'rilgandir. Bu ziyo tafakkur yo'lini abadul-abad nurlantirib turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Ma'naviyat yulduzlari. T. 2005.
2. Mahbub ul-qulub. T. 1997.

МАЪНАВИЙ МЕРОСИМИЗДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ ВА КАСБКОРЛИК ЭТИКАСИДА МУКАММАЛЛИККА ЭРИШИШ МАСАЛАЛАРИ

**Қувондиқова Сабо Собировна,
Расулова Салтанат Панжиевна**
Яккабоғ туман 8-умумий
ўрта таълим мактаби ўқитувчилари

Аннотация. Мақолада бугунги ёшларимизни аждодларимиз меросига нисбатан меҳр уйғотиш, уларни қадрлаш каби ғоялар илгари сурилган. Маънавий меросимизни соғлом турмуш тарзини камол топтиришдаги ўрни бекиёс эканлиги таъкидлаб ўтилган.

Калит сўзлар. Соғлом ҳаёт, соғлом турмуш тарзи, соғлом авлод, соғлом эътиқод, соғлом онг,

Мустақилликка эришиб, мамлакатимиз ҳар бир соҳада янгиликлар ярата бошлади. Жумладан, соғлом турмуш тарзига алоҳида эътибор қаратилди. Маънавий меросимизни ўрганишимизга кенг имконият эшиги очилди. Соғлом турмуш тарзи ва касбкорлик этикаси бобида мукамалликка эришиш калити юзага келди. Шу туфайли ҳаётимизга “соғлом ҳаёт”, “соғлом турмуш тарзи”, “соғлом авлод”, “соғлом эътиқод”, “соғлом онг”, деган тушунчалар халқимиз турмуш тарзи ва авлод-аждодларимиздан асраб-авайлаб келинаётган касбкорлик, ҳатто заргарлик этикаларини мукамал ўрганишимиз ва ҳаётимизга тадбиқ этишимизга имконият яратиб берилди.

Хўш, бу яратилган асослар нималардан иборат? Маънавий меросимизни ўрганишимиз соғлом турмуш тарзига тадбиқ қилишимизда касбкорлик этикаси қандай макамалликка эришишдаги масалаларни ечишимиз даркор.

Бугун дунёда ҳаёт бор экан, одамзод тинч ва фаровон, бахтли-саодатли умр кечиришни орзу қилади ва истайди. Шу маънода инсонларга муносиб турмуш шароитини яратиб бериш аҳоли соғлигини сақлаш масаласи давлатимиз ва жамиятимизнинг домий диққат марказида бўлиб келмоқда. Демак, бахтли, маънавий баркамол, жисмонан соғлом ҳаёт кечириш инсон умрининг мазмунини белгилайди. Бунга эришиш давлат ва жамоатчилик икки масала ечимини ҳал этиш шарти муҳимдир.

1. Маънавий меросимизга соғлом турмуш тарзини камол топтириш.

2. Ҳар бир инсон касбкорлик этикасини мукамал эгаллаш ва ҳаётдан лаззатланиб яшаш.

Маънавий меросимизга кўп маротаба мурожаат қиламиз, чунки, соғлом турмушимиз асосида ҳаёт кечиришимиз кўпроқ шариат назаридан Аллоҳ таоло томонидан руҳсат этилган ҳалолликка қаратилгандир. Аллоҳ томонидан ҳалолликка чорлаш – маънавиятга даъват этишдир. Шундай экан, Аллоҳ томонидан яратилган ҳар бир зот мукамалликка эришиш учун ўзининг маданияти бўлмиш этикасига амал қилиш орқали муаммосини ҳал этишга уриниши мумкин.

Мустақилликдан сўнг чоп этилган “Ўзбек қомуси”даги маълумотларга кўра, ерни ўраб турган атмосфера қатламининг 48%ини азот, 21 %ини кислород, 1 % ини нафас олишимиз учун зарур бўлган моддалар ташкил этар кан. Агарда ҳаводаги кислороднинг миқдори 21 % дан ошиб кетса, лоақал гугурт ҳам ёқа олмас эканмиз. Демак, тириклик манбаи бўлган табиат ва ҳаёт асосларини мўътадил сақлаш инсон соғлом турмушининг кафолати бўлиб ҳасобланади. Одам ўз соғлигини асраши ва ҳаётда мукамал яшаш учун табиат ҳам соғлом бўлиши зарур. Бу муқаддас мукамалликни асрашга эришимиз учун ер юзидаги инсоният маънавий соғлом онгга эга бўлгандагина эришиши лозимлигини эсдан чиқармаслигимиз керак. Буюк алломаларимиз меросларида пок турмуш тарзини дунёни ранг-баранг қилиб безашда касбкорлик этикаси асосида мукамалликни таъминлаш ҳаёт йўлини оқилона ташкил қилиш орқалигина эришилади. Бу ўлмас ғоя сифатида инсон онгги, дунёқарашини мукамал олийжаноб муносабатни ўзгартириш бош масала тарзида майдонга чиқади. Умумлаштириб ва мукамаллаштириб, табиат ва ҳаёт қонуни билан яшаш деб айтишимизга асослансак бўлади. Чунки, бу ҳақиқат ижобий мукамаллик ҳам “соғлом халқ”, “соғлом миллат” ғоясидаги буюклик илми ётганлигини эсдан чиқармаслигимиз лозимдир. Янгиланаётган мустақилликни мустаҳкамлаётган жамиятда истеъдод эгалари миллатнинг юзи ва ғурури, келажагидир. Мустақилликнинг асосий қадриятларидан

бири, унинг ижтимоий, маънавий моҳияти омма фикрини уйғотишда, халқнинг ўтмиши, бугуни ва келажаги ҳусусида қайғуриш ҳиссини кучайтиришдан иборатдир. Бу эса ҳар йили ўтказиладиган Ўзбекистон Республикасининг мустақиллик кунига, Наврўз умумхалқ байрамига, шунингдек, хотира саналари, А.Темур, Улуғбек, ал-Бухорий, ал-Фарғоний, Жалолиддин Мангуберди юбилейлари, 2008 йилда Самарқанднинг 2750 йиллиги, 2009 йилда Азим Тошкент шаҳрининг 2500 йиллик тўйларига бағишланган умумхалқ тантаналарида, айниқса, ёрқин намоён бўлади. Адабиёт ва санъат асарлари мустақил республикаимиз фуқаролари маънавий дунёсини бойитиш, уларни гўзал нарсаларнинг ҳаммасидан баҳраманд қилиш каби ажойиб ҳусусиятларга эга. Маънавий ғояси юксак бадиий жозибали адабиёт ва санъат асарлари кишилар қалбига тезроқ йўл топиш, эстетик ҳиссиётига кучли таъсир қилиш, ҳаётий воқеа – ҳодисаларни чуқур муҳокама этишга даъват этиш каби ҳусусиятлари билан ажралиб туради.

Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки, маънавий меросимизда соғлом турмуш тарзи ва касбкорлик этикаси руҳида ёшларимизнинг мукамаллик сари дадил ҳаракат қилишга ўргатишимиз муҳим ўрин тутди. Қадриятларимизни тарғиб этувчи бадиий юксак эшиттиришларга, кўрсатувларга юксак адабиёт ва санъат асарларига муҳтождир. Бу эса ўзбек халқининг ижодиётини одамларнинг инсоф ва диёнати, имони, эътиқодига, меҳнатсеварлигига, ватанпарварликка одоб-ахлоқ ва юксак маданият фазилатларини чорлаб турувчи ғоялар билан тўлиб-тошиб турувчи матонатли асарлар бўлишини кутади.

Фойдаланилган адабиётлар:

- 1.Маънавият юлдузлари. Т.2005.
- 2.Соғлом турмуш тарзи асослари. Тўлабоева.Р.Т.2019.

BOSHLANG'ICH SINFDAN MURAKKAB MASALALAR BILAN ISHLASH

Davronova Zilola Yo'ldashaliyevna

Norin tumani 27-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Masalalar yechish matematika o'qitishning muhim tarkibiy qismidir. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga murakkab masalalarni yechishni o'rgatish jarayonida qo'llaniladigan metodlar usullar vositalar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Murakkab masala, masalani yechish, metod, usul, vosita, masala-yechilishi, bajarilishi, tushunilishi, qiyin bo'lgan masala.

Murakkab masala bilan ishlash payitida bolalarni murakkab va sodda masalalarni farq qila bilishlariga erishish kerak. Masalani dastlabki analiz qilish ma'lumini noma'lumdan ajrata olish malakasi. Analiz (lotincha analuzis, ona tilimizda “maydalash”, tahlil qilish degan ma'nolarni anglatadi) o'rganilayotgan yaxlit (bir butun) ob'ektni (narsa, voqea-hodisani) mayda bo'laklarga bo'lish, uning alomat (belgi) va sifatlarini ajratish. Masalan, O'qituvchi darsga tayyorgarlik ko'rayotganida o'z oldiga turli maqsadlarni qo'yadi: o'tilgan materialning o'quvchilar tomonidan qanday o'zlashtirilganligini aniqlash, yangi materialni bayon qilish, tushuntirish jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalardan (shular qatorida ko'rgazmali qurollardan ham) qanday darajada foydalanish, yangi materialni mustahkamlash, uyga aniq maqsad sari yo'naltirilgan vazifalar berish va hokazo. O'qituvchi darsda o'quvchilar xatti-harakatlarini tahlil yo'li bilan baholab, ayrim o'quvchilarning yoki sinfdagi bir guruh o'quvchilarning xatti-harakatlarini ajratib (farqlab) oladi. Birgina ob'ektni har xil qirralari bo'yicha tahlil qilish mumkin. Bunda tekshirilayotgan ob'ekt qanchalik ko'p tomonlama tahlil qilinsa, uning mohiyatini ochib berish shunchalik chuqur bo'ladi. Ikkinchi sinfdan boshlab bolalarni masalalarni mustaqil ravishda qisqa yozishga o'rgatish masalasi qo'yiladi. Masala sharti murakkab bo'lgan holda, berilganlar orasidagi munosabatlarni tushunib olish qiyin bo'lgan hollarda, shuningdek, yangi xil masalalarni yechishda qisqa yozishdan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Shuni nazarda tutish kerakki, barcha hollarda ham qisqa yozuvni bajarish bilan bir vaqtda masala shartining analizi ham amalga oshiriladi. Aslini aytganda, qisqa yozuvning vazifasi shundan iborat. Sodda masalalarni yechishda amal tanlashni asoslab berish va murakkab masala tahlilini amalga oshirish, so'ngra yechish planini tuzish malakasi. Oldin soddamasalani yechishda amal tanlash masalasini qarab chiqishga to'xtalamiz. Bu malaka birinchi sinfdan boshlab tarkib topa boshlaydi, ikkinchi va uchinchi o'quv yillarida yanada rivoj toptiriladi, ya'ni ba'zi tanish masalalarga nisbatan amal tanlash ishini bajarish asosi o'zgartiriladi. Masalan, ushbu «Daraxtda 5 ta qush o'tirgan edi, 2 ta qush uchib ketdi. Daraxtda nechta qush qoldi?» -degan masalani yechishda birinchi sinf o'quvchisi masalani yechish uchun 5 dan 2 ni ayirish kerak, chunki qushlar oldingisidan kamaydi deb javob beradi. Ikkinchi sinf o'quvchisi shu masalani yechishda bunday mulohaza yuritishi mumkin: «Bu qoldiqni topishga doir masala. Bunday masalalar ayirish bilan yechiladi. 5 dan 2 ni ayirsak, daraxtda qancha qush qolganini bilamiz». 1-sinfdan berilgan sonni bir necha birlik orttirishga doir masalani yechishda o'quvchi taxminan bunday mulohaza yuritadi: «Masalada birinchi kuni do'konda 12 qop kartoshka sotilgan, ikkinchi kuni esa undan 8 qop ortiq sotilgan haqida gapiriladi. Demak, ikkinchi kuni birinchi kundagidan 8 qop ortiq sotilgani ma'lum, bu birinchi kuni qancha sotilgan bo'lsa, shuncha va yana 8 qop sotilganini bildiradi, shuning uchun 24 ga 8 ni qo'shish kerak, shunda ikkinchi kuni necha qop kartoshka sotilganini bilamiz». II va III sinflarda o'quvchilar bir muncha boshqacha mulohaza yuritishi mumkin: «Masala shartidan, ikkinchi kuni birinchi kundagiga qaraganda ortiq sotilgani ma'lum; necha qop kartoshka sotilganligini bilish kerak. Demak, masalada katta sonni topish talab qilinadi va u qancha kattaligi ko'rsatilgan, masala qo'shish bilan yechiladi». Keltirilgan misollardan sodda masalalarni yechish malakasini egallab olishlariga qarab o'quvchilar umumlashtirishning yuqoriroq darajalariga ko'tariladilar. Ammo bu jihatdan ham o'qitishning har bir bosqichidan umumlashtirishning har xil darajalari, tanish masala yoki yangi xil masala yechilayotganiga qarab, amal tanlashni asoslashga har xil yaqinlashishlar kuzatiladi, albatta. Murakkab masalani yechishda masalani tahlil qilish malakasi asosiy ahamiyatga ega. Masala tahlilining analitik usuli shunday mulohazalar zanjiridan iboratki, bu zanjir boshida masalada berilgan savol turadi. Masala savoliga javob topish uchun zarur ma'lumotlar tanlanadi, bu ma'lumotlarni boshqa ma'lumotlardan

foydalanib topish mumkin.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Jumayev M.E, Tadjiyeva Z.G`. Boshlangi'ch sinflarda matematika o'qitish metodikasi. (O O'Y uchun darslik.) Toshkent. “Fan va texnologiya” 2005 yil.
2. Jumayev M.E, Boshlangi'ch sinflarda matematika o'qitish metodikasidan praktikum.
3. www.ziynetuz.

PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMIDA PEDAGOGIK FAOLIYATNI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING SAMARALARI

Ilmurodova Dilobar Hamzayevna

Ilmiy izlanuvchi, Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
TATU Qarshi filiali o'qituvchi, Qashqadaryo, O'zbekiston
dilobar.ilmurodova@mail.ru, +99891 213 1771

Annotatsiya: Mazkur maqolada professional ta'lim tizimi o'qituvchilari uchun o'quv faoliyatini tashkil etish jarayonida pedagogik bilim, malakalarni shakllantirish uchun tafsilyalar berilgan. Unda dars mashg'ulotlari olib borishda foydalaniladigan usullar, texnologiyalar ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik bilimlar, metodlar, pedagogik texnologiyalar, professional ta'lim, zamonaviy texnologiyalar.

Hozirgi zamon ta'lim tizimidagi islohotlar va ta'lim bozorida raqobat muhitini shakllanishi mutaxassislar tayyorlash tizimini kompetentli yondashuv asosida tashkil etish va ta'lim standartlarida belgilangan kompetensiyaviy talablarni uzluksiz takomillashtirishni taqozo etmoqda. Mutaxassislarda professional ta'limda bilim, ko'nikma, malakalarni egallash orqali ularning raqobatbardoshliklari ta'minlash pedagogik faoliyatning asosiy yutuqlaridan hisoblanadi. Bu yutuqlarga erishishda professor-o'qituvchilarga bir qator talablar qo'yiladi. Bugungi kunda o'quv jarayonini tashkil etishda zamonaviy o'qitish metodikalari, kompyuter texnologiyalarini keng tatbiq etish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bugungi kun talablaridan kelib chiqib, o'qitish vositalari, texnikalari, texnologiyalarini rivojlangan xorijiy ta'lim tizimi andozalari asosida tashkil etish zarur. Buning uchun o'quv fanlaridagi mavzular bo'yicha zamonaviy animatsion dars ishlanmalari, ko'rgazmali o'quv materiallari, tajriba stendlari, illyustrativ qo'llanmalar, elektron darsliklar, qo'llanmalarni yangidan yaratish va mavjudlaridan unumli foydalangan holda o'qitish kechiktirib bo'lmaz masala hisoblandi.

Pedagoglar mutaxassislik bo'yicha mavjud bilimlaridan tashqari o'quv jarayoniga qadam qo'yar ekanlar, pedagogik va psixologik bilimlar, texnologiya va o'qitish metodikalariga doir zarur bilimlarni egallagan bo'lishi kerak. Shuning uchun ham pedagoglarning malakasini oshirishda quyidagilar masalalar asosiy hisoblanadi:

- o'qitish jarayonining samaradorligini ta'minlovchi pedagogik malakalarni shakllantirish;
- ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, gumanitar bilimlarni anglashga yo'naltirilgan yangi kasbiy tafakkurni shakllantirish;
- o'qituvchi faoliyatining metodologik asosi sifatida pedagogik bilimlar tizimini egallash;
- o'qituvchilarning kasbiy faoliyatlariga yaqinlashtirilgan uslublar tizimi sifatidagi o'qitish texnologiyasini egallash.

O'qituvchilar o'zlari o'qitayotgan o'quvchilarining ruhiyatlariga mos ravishda muloqotda bo'la olish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni egallash va o'quv-tarbiyaviy jarayonda qo'llay olishi kerak. Bugungi kunda an'anaviy ta'limni zamonaviylashtirish yo'lida birgina texnologiyaga asoslangan o'qitish uchramaydi. O'qituvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'quv-tarbiya jarayonidagi o'rni, ulardan foydalanish, shuningdek, usul, metod va texnologiya tushunchalarining farqlay olishlari, "Aqliy hujum", "Klaster", "Assesment", "Baliq skeleti" metodlari, "Bumerang", "Charxpalak", "Rezume" "Keys-stadi" va shu kabi texnologiyalar haqidagi bilimlarga ega bo'lishlari va ulardan o'quv-tarbiya jarayonida foydalana olishlari lozim.

Hozirgi zamon ta'lim tizimidagi amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, oldindan puxta loyihalashtirilgan dars, albatta, o'qituvchi va o'quvchiga darsni qiziqarli bo'lishi, shuningdek, ijobiy natijaga erishishlariga imkoniyat yaratadi hamda darsning samaradorligini oshiradi.

Shunday qilib, biz professional ta'limda pedagogik o'quv jarayonlarni tashkil etishda quyidagi:

- o'quv jaryonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni to'g'ri tanlab olish(dars turiga qarab o'quvchilarga beriladigan bilimlarni oson o'zlashtirilishini nazarda tutuvchi)ni ta'minlash;
- pedagogik texnologiyalarni rejali qo'llash, ya'ni ta'lim oluvchining dars jarayonida charchatib, zeriktirib qo'ymaslik chorasini avvalda belgilash;
- fan o'qituvchilari dars turiga qarab ta'lim shakllari, usullari va rejalashtirilgan maqsadga erishish uchun mumkin bo'lgan vositalar bilan ta'minlashga alohida e'tibor qaratish zarur.

Shuning uchun ham, o'qituvchi ta'lim jarayonidagi barcha yangiliklar modernizatsiyasining

amaliy jarayonlari majmuining markaziy bo'g'ini bo'lib qolaveradi. Aytilgan fikr, avvalo, o'qituvchi mehnatida texnik yutuqlar, birinchi navbatda, ilg'or pedagogik texnologiyalar yutuqlaridan foydalanish zarurligi haqidagi g'oyani ilgari suradi.

Pedagogik texnologiya – tahsil oluvchilar faoliyatini samarali, muvaffaqiyatli tashkil etishga xizmat qiladi. Pedagogik texnologiya tushunchasiga juda ko'p pedagog olimlarimiz tomonidan har xil ta'riflar berilgan. Pedagogik texnologiyaning mohiyati – ta'lim samaradorligini yaxshilash, o'quvchilarning bilim olishdagi faolligini oshirish asosida ularning mustaqil fikrlashlarini rivojlantirish, darsga qo'yilgan maqsadga erishishni kafolatlaydigan pedagogik jarayonni anglatadi.

Pedagogik texnologiya quyidagi o'qitish texnologiyalaridan tarkib topadi:

- 1) muammoli o'qitish texnologiyasi;
- 2) didaktik o'yin texnologiyasi;
- 3) hamkorlikda o'qitish texnologiyasi;
- 4) dasturlashtirilgan o'qitish texnologiyasi;
- 5) jadallashtirib o'qitish texnologiyasi;
- 6) tabaqalashtirib o'qitish texnologiyasi;
- 7) individallashtirib o'qitish texnologiyasi;
- 8) mustaqil o'qitish texnologiyasi;
- 9) modulli o'qitish texnologiyasi va boshqalar.

Yuqoridagilardan ko'rinadiki, pedagogik texnologiya ta'limda texnologik yondashuv, shu jumladan, pedagogik faoliyatning turli sohalarini o'zlashtirishda yangi imkoniyatlarni ochadi, ya'ni aniq, natijalarni oldindan aytib berish, pedagogik jarayonlarni boshqarish, amaliy tajribalarni ilmiy asoslash va tizimlashtirish hamda undan foydalanish, ta'lim-tarbiya sohasidagi muammolarni yechish, shaxs rivojlanishi uchun qulay sharoitlarni yaratish, mavjud bo'lgan manba va imkoniyatlardan samarali foydalanish, yangi texnologiyalar modellarini ishlab chiqish kabilar.

Ta'lim jaryonlarini rivojlantirish bilan birgalikda hozirgi kun talablari oldida turgan dolzarb masala – kelgusidagi kasb egalarini, shu jumladan, bo'lajak mutaxassislarni innovatsion faoliyatga tayyorlash, yosh avlodni ma'naviy tarbiyalash, intellektual jihatdan rivojlantirishda samaradorlikka erishishdir. Zero, faqat barkamol shaxsgina o'zining intellektual, ma'naviy imkoniyatlarini to'laqonli namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.V Isaev, L. A. Isaeva and A.G. Kravets. Individualized Educational Trajectory: Educational Courses Integration. World Applied Sciences Journal 24.
2. Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi/ Monografiya. – T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2013.
3. Tojiyev M., Seytxalilov E.A., va boshqalar Pedagogik texnologiya: zamonaviy ilmiy-nazariy asosi. –T.: MVSSO, 2008. – 185-b.
4. Уман А.И. Теоретические основы технологического подхода в дидактической подготовке учителя: Автореф. дисс. ... д-ра пед. наук. М.,1996.- 28 с. 8. Yunusova D. I. Matematikani o'qitishning zamonaviy texnologiyalari. – T.: 2007, - 256-b

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVASION TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

Jabborova Zilola Turdimuhammadovna

Namangan viloyati Norin tumani

21-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

ANNOTASIYA: zamonaviy ta'limning eng muhim unsurlari qadimdan shakllanib kelgan. Ta'lim maqsadi, mazmuni, shakl, uslub va vositalari ta'lim jarayonlari mazmunini tahlil qilish uchun qo'llaniladigan an'anaviy kategoriyalar bo'lib hisoblanadi. Aynan shu kategoriyalar ma'lum predmet, mutaxassislik yoki ixtisoslik bo'yicha o'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil qiluvchi pedagog faoliyatining predmeti sifatida yuzaga chiqadi. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llashning ahamiyati haqida bayon qilinadi.

KALIT SO'ZLAR: zamonaviy o'qituvchi, o'quv-tarbiyaviy jarayon, ta'lim maqsadi, uslub va vositalar.

Qayd etilgan pedagogik kategoriyalarni maqsadga muvofiq ravishda yo'naltirilgan pedagogik faoliyatning qonuniyat va mezonlarini tizimlashtiruvchi omil vazifasini bajaradi. Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida «aktyor» emas, aksincha «rejissyor» bo'lishi kerakligini anglashi lozim. Buning uchun esa u bir necha yangicha ta'lim usullarini yaxshi bilishi kerak.

Boshlang'ich ta'lim davrida o'yin faoliyatining o'rnini endi o'qish faoliyati egallaydi. O'qibo'rganish bolaning vazifasi, ijtimoiy burchi bo'lib qoladi. O'qish jarayonida u darsliklarini va o'quv qurollarini saranjom saqlash, o'z vaqtida o'rnidan turish, maktabga belgilangan vaqtda borish, uyga berilgan vazifalarni bajarish yuzasidan ko'nikmalarni o'zlashtiradi. O'quvchi tobora mas'uliyatli bo'lib boradi. Bilimlar bolaning saviyasini o'stiradi, aqliy rivojlanishini ta'minlaydi, sezgilari va irodasining o'sishiga ta'sir ko'rsatadi. Biroq, bu davrda ham bolaning diqqati hali beqaror bo'ladi. Boshlang'ich sinfda o'quvchi xotirasida ham o'zgarishlar ro'y beradi. O'quvchi birinchi sinfdan boshlab, ta'lim jarayonida o'quv materialining ko'p qismini ixtiyoriy ravishda eslab qoladi. Shu bilan birga o'z-o'zini doimo nazorat qilib borishi lozim. Buning natijasida o'quvchining xotirasi takomillashadi, tafakkuri o'sadi. 7-8 yoshli bolalarda ham tafakkur hali konkret xarakterda bo'ladi. Ular o'zlari idrok etgan yoki tasavvur qilgan narsalar haqidagina fikr yuritadilar. Mantiqiy tafakkurning dastlabki ko'rinishlari shakllana boshlaydi. Uchinchi va to'rtinchi sinflarda o'quvchilar ilmiy bilimlarga oid ayrim tushunchalarni ham o'zlashtirib oladilar. Bu davrda o'quvchilarning ruhiyatida hissiy kechinmalar yuz beradi. Innovasion ta'lim jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalar innovasion ta'lim texnologiyalari yoki ta'lim innovasiyalari deb nomlanadi. Ta'lim innovasiyalari “innovasiya ta'lim” deb ham nomlanadi. “Innovasiya ta'lim” tushunchasi birinchi bor 1979 yilda “Rim klubi”da qo'llanilgan. Ta'lim tizimida yoki o'quv faoliyatida innovasiyalarni qo'llashda sarflangan mablag' va kuchdan imkon qadar eng yuqori natijani olish maqsadi ko'zlanadi. Innovasiyalarning har qanday yangilikdan farqi shundaki, u boshqarish va nazorat qilishga imkon beradigan o'zgaruvchan mexanizmga ega bo'lishi zarur. Agar faoliyat qisqa muddatli, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo'lib, faqatgina tizimdagi ayrim elementlarni o'zgartirishga xizmat qilsa u novatsiya (yangilanish) deb yuritiladi. Bordini, faoliyat ma'lum konseptual yondashuv asosida amalga oshirilib, uning natijasi muayyan tizimning rivojlanishiga yoki uni tubdan o'zgartirishga xizmat qilsa, u innovatsiya (yangilik kiritish) deb ataladi. Barcha sohalarida bo'lgani kabi ta'limda ham “innovasiya”, “innovasiya” hamda ularning mohiyatini ifodalovchi faoliyat to'g'risida so'z yuritiladi. Ilmiy adabiyotlarda “innovasiya” (yangilanish, yangilik) hamda “innovasiya” (yangilik kiritish) tushunchalarining bir-biridan farqlanishiga alohida e'tibor qaratiladi. Darhaqiqat, yangilik – vosita sanalib, u aksariyat holatlarda yangi metod, metodika, texnologiya va b. ko'rinishida namoyon bo'ladi. Mohiyatiga ko'ra innovasiya va novatsiya o'rtasida muayyan farqlar mavjud.

«Innovatsion faoliyat o'qituvchining o'z faoliyatidan qoniqmasligidan kelib chiqadi. U o'qituvchi tomonidan u yoki bu pedagogik vazifani hal qilishda qandaydir to'siqqa duch kelinib, uni muvaffaqiyatli hal etishga intilish asosida yuzaga keladi». Innovatsion faoliyat yangi q'oyani izlashdan boshlanadi. Pedagogik innovatsiya ta'lim-tarbiya jarayonidagi muhim va murakkab masala echimiga yo'naltirilganligi sababli o'qituvchidan yangicha yondashuvni talab qiladi. O'qituvchi innovatsion faoliyati tuzilishini taqlil qilishga turli xil yondashuvlar mavjud. Masalan,

A. Nikolskayaning fikricha, faoliyatni yangilash 3 bosqichda, ya'ni tayyorgarlik, rejalashtirish va joriy etish bosqichlarida amalga oshiriladi. O'qituvchini innovatsion faoliyatga tayyorlashda bir qator psixologik to'siqlar mavjud. Bularning birinchisi o'qituvchining o'zi ko'nikkan faoliyat chegarasidan tashqariga chiqishi juda qiyinligi, ya'ni o'qituvchilarda ijodkorlikning etarli emasligi bo'lsa, yana bir sabab yangi va noma'lum narsalar qar doim odamlarda cho'chish va xavfsirashni keltirib chiqarishidir. Yuqorida bildirilgan fikrlarga tayangan holda shunday xulosaga kelish mumkin. O'rganib chiqilgan ilmiy ishlarning aksariyatida «innovatsion faoliyat» tushunchasiga ta'rif berilgan bo'lsada, bu sohada hammaga ma'qul keladigan va innovatsion faoliyatning to'liq mazmunini ochib beradigan yagona ta'rif yaratilmagan, shuningdek, bu faoliyatni shakllantirish jarayoniga nisbatan yagona yondashuv mavjud emas.

Xulosa qilib aytganimizda, innovatsion faoliyat – bu ilmiy izlanishlar, ishlanmalar yaratish, tajriba – sinov ishlari olib borish yoki boshqa fan-texnika yutuqlaridan foydalangan holda yangi texnologik jarayon yoki yangi takomillashtirilgan mahsulot yaratish bo'lib, uning progmatik xususiyati shundaki, u q'oyalar maydonida ham va alohida bir sub'ektning harakat maydonida ham amalga oshirilmaydi, balki bu faoliyatni amalga oshirish tajribasi kishilar hayotida hammabop bo'ladigan holdagina haqiqiy innovatsion hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Uzluksiz ta'lim sifat va samaradorligini oshirishning nazariy-uslubiy muammolarl Ilmiy konferensiya materiallari. – Samarqand: SamDU nashri.
2. F.Zakirova va boshq.Elektron o'quv-metodik majmualar vat a'lim resurslarini yaratish metodikasi. Metodik qo'ltanma, T.: OO'MTV, 2010. – 57b.

GOOD TEACHER QUALITIES

Kamolova Kumush
Tashkent State Pedagogical
University named after Nizami

Abstract

The purpose of this work is to illustrate the process of teaching and learning, as well as to analyze and to show the essence of being good teacher in classroom. In this process professional pedagogical competence is considered as main tool concept.

Index Terms – Classroom management, educators, professional development, professional pedagogical competence, quality and competence.

Educators¹ who are dedicated to their students are qualified as an asset to the education. To be a good teacher, you must understand and appreciate the challenges faced by students and be willing to go the extra mile to help them reach their potential. Only teachers who are committed to their careers can make a true difference in the lives of their students.

To be a good teacher is essential for educators to gain the base of knowledge they need to teach their subjects². Both teaching pedagogy (the method and practice of teaching) and content-area knowledge is expected. Teachers who know and love the subject matter they teach are often more effective instructors. It is important for educators to stay up to date on new teaching concepts as well as specific subject-area knowledge.

Classroom management is a skill set that often improves with experience. However, the ability to bond with students and foster an environment of mutual respect within the classroom is the first step to a well-managed classroom. Fairness and consistency go a long way in dealing with everyday classroom-management issues.

Teachers who possess the ability to think creatively qualify as an asset in their schools. These teachers are able to differentiate instruction to better meet the needs of individual students and are able to handle the ever-changing tide of educational regulations with ease. These teachers are often assets to their team members and sources of innovative information and ideas.

Educators are expected to show leadership within their schools as well as their communities. Teachers may be expected to organize head committees as well as foster relationships with parents and community members. Such leadership helps schools gain funding and support for educational initiatives. Educators should possess the ability to demonstrate effective leadership qualities both in and outside of the classroom.

Professional and pedagogical competence is the teacher's ability to transform the specialty, the carrier of which he is, into a means of forming the student's personality subject to the restrictions and regulations imposed on educational educational process with the requirements of the pedagogical norm, in which it is carried out³.

Teachers' professional development:

1. language and instructional skills;
2. individual style of teaching
3. creative initiative
4. innovative activity
5. professional activity
6. interaction activity⁴.

Self-fulfillment of learners is achieved through learner-centered teaching by using interactive tasks in pairs and small groups, creating a supportive environment and building confidence in learners.

¹ a person who [educates](#), especially a teacher, principal, or other person involved in planning or directing [education](#)

² Sayidaxmedov N.S. New pedagogical technologies. - T.: Finance, 2003

³ Wikipedia.[www.com](#).

⁴ Muslimov NA, Usmonbaeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B./ Innovative educational technologies/ "Sano standart" publishing house, 2015

Professional and pedagogical skills are an integral part of professional and pedagogical training of a future teacher and, along with knowledge, are included in the general structure pedagogical activity. We can judge not only the level of professional and pedagogical training of a teacher in the number and content of pedagogical knowledge, but also in the presence of professional and pedagogical skills acquired on the basis of knowledge and through exercise, i.e. practical meaningful application of knowledge in the specific conditions of professional activity.

To sum up, the professional competency of the teacher is a means providing a conscious solution to professional problems and the criterion for the formation of a professional teacher. So, teachers who possess the ability to think creatively qualify as an asset in their education process. These teachers are able to differentiate instruction to better meet the needs of individual students and are able to handle the ever-changing tide of educational regulations with ease. These teachers are often assets to their team members and sources of innovative information and ideas.

REFERENCES

1. Sayidaxmedov N.S. New pedagogical technologies. - T.: Finance, 2003.
2. Ochilov M. New pedagogical technologies. - Opposite: Nasaf, 2000
3. Muslimov NA, Usmonbaeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B./ Innovative educational technologies/ "Sano standart" publishing house, 2015.
4. Yuldashev J.G', Usmonov S. Advanced pedagogical technologies. - T.: Teacher, 2004.
5. Fayzullaeva N. Pedagogical knowledge is the professional skill of a teacher theoretical basis // Continuing education j. - T.: 2006
6. Wikipedia.www.com.
7. E. A. Kostina. (2013) monograph "Socia-cultural competence teacher of foreign language"

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA QO‘LLANILADIGAN METODLAR

Lolayeva Mengbibish Avalovna

Surxondaryo viloyati Uzun tumani
64- umumiy o‘rta ta’lim maktabining
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi.

Umirzoqova Muhlis Zokir qizi

Surxondaryo viloyati Uzun tumani
56- umumiy o‘rta ta’lim maktabining
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi.

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarining vazifalari, o‘quvchilarning o‘qish malakasini takomillashtirish va o‘qish samaradorligini oshirishda qo‘llaniladigan metod va usullari haqida yoritilib ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: Motivlar, metod, reproduktiv, voqea, so‘z, ibora, o‘qish, didaktika, tasavvur, nutq va tafakkur.

Davlatimiz rahbari prezidentlik faoliyatining dastlabki kunlaridan boshlab yurtimizda innovatsion va kreativ fikrlaydigan, zamonaviy kadrlar tayyorlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida, yuksak ma’naviyat egalari etib tarbiyalash, shu maqsadda ta’lim tizimini takomillashtirish masalalariga alohida e’tibor qaratib kelmoqda. Haqiqatan ham, jahondagi rivojlangan davlatlar tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, ularda jamiyat hayotini o‘zgartirishga qaratilgan islohotlar avvalo ta’lim tizimidan, bog‘cha, maktab, tarbiya masalasidan boshlanganini ko‘ramiz. Chunki maktabni o‘zgartirmasdan turib, odamni, jamiyatni o‘zgartirib bo‘lmaydi. Ta’lim va tarbiyaning asosi, poydevori bu – maktab.

Ta’lim jarayoni nihoyatda murakkab jarayon bo‘lganligi uchun ta’lim samaradorligi pedagog va o‘quvchi faolliligiga, ta’lim vositalarining mavjudligiga, ta’lim jarayonining tashkiliy, ilmiy, metodik mukammalligiga bog‘liq.

O‘zbekistonda bozor munosabatlariga asoslangan iqtisodiy tuzilmalar yaratilayotgan hozirgi kunda keng, chuqur bilimli va bilimlarni amalda qo‘llay oladigan shaxslarga talab kuchayib bormoqda. Bilimdon va tadbirkor, ijtimoiy faol shaxs jamiyat hayotida, mehnatda o‘zining o‘rnini topadi. Bunday faollik vujudga kelishi uchun bilimdon va harakatchan, milliy istiqloq g‘oyasiga sodiq bo‘lgan shaxsni shakllantirish kerak va avvalo har tomonlama rivojlangan, sog‘lom fikr yuritadigan, jahon yoshlari bilan har sohada raqobatbardosh, ma’naviy barkamol yoshlarni tarbiyalamoq zarur.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonining ta’sirchanligini oshiradi, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o‘quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko‘nikma va malakalarini shakllantiradi.

Pedagogik texnologiyalar ta’lim-tarbiya jarayonini ilg‘or vositalari, metodlar, texnik vositalar, usullariga tayanib takomillashtirish tizimi hisoblanadi. Bu tizim o‘qituvchi tomonidan yaratiladi, ta’lim-tarbiya bosqichlarini o‘zaro bog‘lashga xizmat qiladi. Uning mazmuni va vazifalarini, maqsadini oldindan belgilash, ta’lim – tarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o‘quvchida shakllantirish ko‘zda tutilgan ma’naviy sifatlarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan darslarni rejalashtirish kabilarni o‘z ichiga oladi. Biz darslarda o‘quvchilar bilan birgalikda, juftlikda, guruhlarda ishlashda juda ko‘plab interaktiv metod va mashqlardan “Guruhlarda ishlash”, “Ta’qdimot” yangi mavzuni bayon qilishda “Kichik maruza”, “Rolli o‘yin”, “Aqliy hujum”, “Charxpalak” metodlaridan va “Hamma, hammaga o‘rgatadi”, “Mevalar salati”, “Impuls” “Hayot yo‘li”, “Vaziyatlar” “Aql charxi” mashqlaridan foydalanishimiz mumkin. Bunda o‘quvchilar ta’lim olish jarayonida guruhlarda, ham jihatlikda ishlaydilar, mustaqil bajaradilar va eslab qoladilar. Bunda birinchi navbatda o‘quvchilarda – “do‘stona kelishuv” va hayotiy ko‘nikmalar shakllantiriladi. “Do‘stona kelishuv” - intizom, faollik, o‘zaro hurmat, o‘ng qo‘l qoidasi, ijodkorlik, ijodiy jarima, reglament (aniq, qisqa, lo‘nda fikrni bayon qilish) “Hayotiy ko‘nikmalar” - muloqat qila olish, ijodiy fikrlash, his tuyg‘ularni jilovlay olish, muammolarni hal qila olish, o‘z-ozini tahlil qila olish, qaror qabul qilish, tanqidiy fikrlash.

O‘quvchilarni guruhlariga bo‘lishda ham “kichik guruhlar ishi” metodidan foydalanish mumkin. O‘quvchilarni guruhga bo‘lish jarayonida “enerjayzer” mashqlaridan foydalanish mumkin. Bunda stol ustiga 3-4 xil mevalarning rasmlari teskari holda qo‘yiladi. O‘quvchilar bu rasmlarni navbatma-navbat oladilar. Uzun rasmini olgan o‘quvchilar bir guruh, pomidor rasmini olgan bolalar ikkinchi guruhni, olma rasmini olgan bolalar esa uchinchi guruhni tashkil etadi.

Ta’limning barcha bo‘g‘inlarini shunday tashkil etish kerakki, u yoshlarga chuqur va asosli bilim berish bilan birga keng qamrovli fikrlashga o‘rgatsin. Pedagogik texnologiyaning asosiy mohiyati o‘quvchilarni qiziqitirib o‘qitish va bilimlarni to‘liq o‘zlashtirishga erishishdir. Ta’limda berilayotgan bilimlarni o‘quvchilarning ko‘pchilik qismi puxta o‘zlashtirishi pedagogik texnologiya joriy etilishining asosiy maqsadi hisoblanadi. Pedagogik texnologiya ta’lim-tarbiya jarayonining mavjud qonuniyatlariga, mamlakatimiz rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlariga, tarixiy taraqqiyot tajribalariga asoslanadi. Pedagogik texnologiyani yaratish milliylik va umuminsoniylik tamoyillariga, insonparvarlik va demokratiya prinsiplariga, ijodkorlik va tashabbuskorlikka tayanadi Bugungi kunda fan-texnikaning rivojlanishi bilan inson faoliyati nihoyatda kengayib, yangi texnologiyalar kirib kelmoqda. Sifat o‘zgarishlari shundan dalolat beradiki, endilikda yangi metodikalarni talab etadigan va ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib borayotgan, unga o‘zining ma’lum xususiyatlarini joriy etadigan yangi texnikaviy, axborotli, audiovizualli, vositalar ham mavjud bo‘lib, ular zamonaviy pedagogik texnologiyalarni aniq voqelikka aylantirdi. Pedagogik texnologiya mohiyat-e’tibori jihatidan boshqa texnologiyalar bilan bir safda turadi, chunki ular ham boshqalari qatori o‘z xususiy sohasiga, metodlari va vositalariga egadir. Biroq pedagogik texnologiya inson ongi bilan bog‘liq bilimlar sohasi sifatida murakkab va hammaga ham tushunarli bo‘lmagan pedagogik jarayonni ifoda etishi bilan ishlab chiqarish va axborotli texnologiyalardan ajralib turadi. Uning o‘ziga xos xususiyati – tarbiya komponentlarini mujassamlashtirganidir. Pedagogik texnologiya boshqa sohalaridagi texnologik jarayonlar bilan uzluksiz boyib boradi va an’anaviy o‘quv jarayoniga, uning samarasini oshirishga ta’sir ko‘rsatishning yangi imkoniyatlarini egallab oladi. Ta’lim-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarni qo‘llash avvalo, pedagogik munosabatlarni rivojlantirish va demokratlashtirishni talab etadi, chunki ularni amalga oshirmay turib qo‘llangan har qanday pedagogik texnologiya kutilgan samarani bermaydi. Pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonining unumdorligini oshiradi, o‘quvchilarni mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o‘quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko‘nikma va malakalarini shakllantiradi. An’anaviy o‘qitish tizimi, aytish mumkinki, yozma va o‘g‘zaki so‘zlarga tayanib ish ko‘rish tufayli “axborotli o‘qitish” sifatida tafsiflanadi, chunki o‘qituvchi faoliyati birgina o‘quv jarayonining tashkilotchisi sifatida emas, balki nufuzli bilimlar manbaiga aylanib borayotganligini ta’kidlagan holda baxolanmoqda.

Shuning uchun insonning shakllanishi va ma’naviy yuksalishida ona tili va o‘qishning o‘rni beqiyosdir. Barcha bilim va tajribalar ushbu fanlar orqali shakllantiriladi. Shuning uchun ham birinchi sinfdanoq ona tili va o‘qish fanlarini o‘qitilishiga alohida e’tibor qaratmoq joizdir.

O‘quvchilarda ijobiy tasavvur, nutq va tafakkurni o‘stirish. Qadim-qadimdan ardoqlanib kelingan kitobga mehr-muhabbatni tarbiyalash, uni e’zozlashga o‘rgatish. O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, fikrlarini erkin bayon etishga o‘rgatish.

O‘qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O‘qishni bilmagan odamning ko‘zi ojiz kishidan farqi yo‘q. O‘qish faoliyati boshlang‘ich sinflarda barcha fanlarda amalga oshiriladi, lekin o‘qishga o‘rgatish o‘qish darslarining asosiy vazifasidir. Kichik yoshdagi o‘quvchini o‘qishga o‘rgatishda ularning umumiy rivojlanishi, psixologiyasini hisobga olish zarur. O‘quv materialining hajmini oshirib yuborish, tinmay bir maromdagi o‘qishni tashkil etish bolani o‘qish mashg‘ulotidan beziradi. O‘quvchilarni qiziqarli topshiriqlar, didaktik o‘yinlar asosida o‘qitish o‘qishga o‘yin tusini beradi. Bola o‘ynab charchamagandek, o‘qib charchaganini sezmaydi. Didaktik jarayon uchta bir-biri bilan bog‘liq komponentlardan iborat:

Motivlar, O‘quvchining o‘quv-bilish jarayoni, boshqarish Didaktik jarayonning samarali o‘tishida bu komponentlar muhim o‘rin tutadi. 1-sinfda o‘qish darslari bir qancha vazifalarni bajaradi:

O‘quvchilar asar mazmunini to‘g‘ri idrok etishlari, bilimlarini mukammal egallashlari, hayot haqida ma’lum tasavvurga ega bo‘lishlari zarur. Bo‘g‘in tuzilishi murakkab bo‘lmagan so‘zlarni bo‘g‘inlab to‘g‘ri o‘qish. Bolalar hayoti bilan bog‘liq bir bo‘g‘inli, ikki bo‘g‘inli so‘zlarni bir tekis o‘qishlariga erishish. Buning uchun o‘qituvchi o‘qiladigan asar matnini o‘rganish jarayonida

o'qilishi qiyin o'rnlarni belgilashi va o'qishni differensial usulda tashkil etishi, ya'ni o'qilishi qiyinroq o'rnlarni yaxshiroq o'qiydigan o'quvchilarga, oson o'qiladigan o'rnlarni o'qish malakasi bo'sh o'quvchilarga o'qitishni mo'ljallashi lozim. Bog'in tuzilishi murakkab so'zlarni kartonga solib yoki xattaxtaga bo'g'inlarga bo'lib yozish, jo'r o'qitish usulidan foydalanish, so'z ma'nosini izohlash yo'li bilan to'g'ri o'qishni amalga oshirish kerak. 1-sinflarda o'qishning ovoz chiqarib, ba'zan shivirlab o'qish turidan foydalanish talab etiladi. Chunki o'qituvchi o'quvchilarning to'g'ri o'qishini hisobga olish va to'g'irlash imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. O'qish darslarida turli janrdagi asarlarni o'rganishda ham o'quvchilarning badiiy asarni chuqur o'zlashtirishlarini, asarni tahlil qila olishlarini ta'minlashi kerakligini hisobga olgan holda metod tanlashga e'tibor qaratildi. O'qish darslarida izohli o'qish, ijodiy o'qish, yarim izlanishli, reproduktiv metodlardan foydalanish mumkin. Izohli o'qish boshlang'ich sinf o'quvchilarining yoshi va saviyasiga mos bo'lgan, ularning asta-sekin o'sishini ta'minlaydiga metod ekanligi uzoq yillik tajribalarda sinaldi. Izohli o'qish ongli, tushunib o'ylab o'qishga o'rgatadi. Izohli o'qish tamoyillari:

Ijodiy o'qish asar o'qib berilgach, o'quvchilarda hosil bo'lgan tasavvurni aniqlash maqsadida o'tkaziladigan suhbatda, hikoyalardagi lavhalarga sarlavha topishda reja tuzishda, asar ustida ijodiy xarakterdagi yozma ish yozishda o'quvchilarni faollashtiradi.

Reproduktiv metodda asar matni qismlarga bo'linadi, yozuvchining aytmoqchi bo'lgan fikriga o'quvchilar diqqatini tortib, uni aniqlab, yozuvchi voqeani ifodalashda foydalangan so'z, ibora ifodalarni aniqlab ko'rsatadi, ularga yuklatilgan ma'noni o'quvchilar bilan birga aniqlaydi. Bular o'quvchilar uchun bir ko'rsatma vazifasini bajaradi. O'qituvchining yo'llovchi savollari yordamida bu vazifani o'quvchilar o'zlari mustaqil bajaradilar.

Xulosa qilib aytganda, didaktik o'yinlar, interfaol uslublar, ta'limiy mashqlar, yangi-yangi metodlar barchasi o'quvchini yangi mavzuni puxta o'zlashtirishga va ta'lim sifatini oshishiga xizmat qiladi. Biz pedagog muallimlarning ham maqsadimiz shudir. O'quvchilar qanchalik kreativ fikrlab, mustaqil bajara olsalar biz maqsadga erishgan bo'lamiz. O'quv jarayonida motivatsiyadan foydalanish va rag'batlar berish ham, albatta, innovatsion yondashuvda juda qo'l keladi. Har bir o'qituvchi darslarga innovatsion yondashib, yangi zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanib darslar o'tsa bu o'z natijasini beradi. Mustaqil O'zbekistonimiz kelajagi bilimli, mustaqil fikrlaydigan tadbirkor va tashabbuskor kadrlarga bog'liq. Ular esa maktablarda tarbiyalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.A. Mavlonov, M. Arabova, G'. Salohitdinova "Pedagogik texnologiya" T. O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. "Fan" nashriyoti. 2008.
2. J. G'. Yo'ldosheva, F. Yo'ldosheva, G'. Yo'ldoshev "Interfaol ta'lim sifat kafolati" T. 2008.
3. Safarova R.G., Abdullayeva B.S. Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi.- Toshkent, 2019.
4. E. Shodmonov, G. Eshturdiyeva 1-sinfi uchun darslik Toshkent — 2017yil.
5. <https://www.pv.uz>

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA ILK YOSH DAVR PSIXIK RIVOJLANISHI

Raxmatullayeva Maxliyo Qudratillo qizi

Andijon viloyati

Qo'rg'ontepa pedagogika kolleji

maxsus fan o'qituvchisi

Tel:+998902037009

Annotatsiya: Maqolada ilk yoshdagi bolaning jismoniy va psixik jihatdan parvarish qilinishi, bolaning psixikasi, xulq-atvori katta yoshdagi kishining psixikasidan ancha farq qilinishi, bola psixikasining moddiy negizi bo'lgan nerv sistemasi o'ziga xos xususiyatlari haqida fikrlar keltirilgan

Kalit so'zlar: İlk yosh davri, leykatsitlar, suyaklanish (qotish), assotsiatsiya, neyron, shartli refleks, shartli tormozlanish, analizator, qo'zg'alish, to'rmizlanish, manupilatsiya(timirsklanish),

Chaqaloq yoshidan oshgach, uning go'daklik davri tugaydi. Bir yoshdan uch yoshgacha bo'lgan davr odatda ilk yosh davri (ilk yosh davri) deb yuritiladi. Bu davrda ham bola jismoniy va psixik jihatdan rivojlanishda davom etaveradi. Lekin, uning rivojlanishi chaqaloqlik davridagiga nisbatan ancha sustlashadi. Bola bir yoshdan oshgach, uning tashqi qiyofasi ancha o'zgaradi. Bu o'zgarish atrofdagilarga turli a'zolarning nisbati boshqacha bo'lib qolganiday ko'rinadi. Bir yoshdan oshgan bolaning bosh suyaklari chaqaloqlik davriga nisbatan ancha sust o'sadi. Boshining o'sishi biroz sekinlashib, qo'l va oyoqlari ancha tez o'sa boshlaydi. Bu ma'lumotlar o'rtacha ma'lumot desak boladi. Kun tartibidagi, bola yeydigan ovqatning turlari, ayniqsa ovqatning miqdori, sifati va irsiy xususiyatlar bola bo'yi hamda vaznining o'zgarishiga katta ta'sir qiladi. İlk yosh davridagi bolalarda suyaklar rivojlanishida ham jiddiy o'zgarishlar yuz beradi. Bu yoshdagi bolalarda ayniqsa tog'aysimon suyaklarning o'sishi va qotishi tezroq davom etadi. Umurtqa suyaklari borgan sari mustahkamlanib, suyaklanish (qotish) jarayoni tezlashadi. Bu borada onalar bolalarga sifatsiz mahsulotlar bilan kop istemol qilishlarga yol qoyadilar ayniqsa tez tayyor boladiga yarim tayyor mahsulotlar shular jumlasiga kiradi. Ovqatning turi ortgan sari qondagi eng muhim elementlar bo'lmish gemoglobin va eritrotsitlar miqdori ortadi. Bolalarning ilk yoshdagi davrida ham nerv sistemasi judayam tez rivojlanishda davom etadi. Bu davrda bosh miyaning hajmi va vazni anchagina ortadi. Masalan, bola bir yoshdan ikki yoshga kirguncha bosh miyasining vazni 940 g dan 1025 g ga ortadi. Ikki yoshdan uch yoshgacha bo'lgan davrda esa bola miyasining vazni 1025 g dan 1112 g ga ortadi. Bosh miya po'stidagi nerv hujayralarining takomillashuvi turli assotsiatsiyalarning (muvaqqat aloqalarning, shartli reflekslarning) yuzaga kelishini osonlashtiradi va tezlashtiradi. İlk yoshdagi bolalarda shartli reflekslar tez va osonlik bilan yuzaga keladi, turlari orta boradi. Bog'chagacha tarbiya yoshidagi bolalar nerv sistemasining rivojlanishidagi eng xarakterli tomonlardan biri shundan iboratki, bu davrda shartli tormozlanishning oddiy turlari yuzaga kela boshlaydi. Shartli tormozlanishning ishlay boshlashi tufayli bu yoshdagi bolalar ayrim harakatlardan o'zlarini darhol to'xtata oladigan bo'ladilar. Masalan, ikki yoshli bolaga «jim bo'l», «tegma», «to'xta», «yo'q» kabi so'zlarni tegishli qo'l yoki boshqa ishoralar bilan aytilsa, u o'zini ba'zi harakatlardan tiya oladi İlk yosh davridagi bolalar analizatorlari ham tobora takomillashib boradi. Ularning ko'rish, eshitish, ta'm va hid bilish, teri hamda harakat sezgilarining sezgirligi ancha o'tkirlashadi. Ana shularning hammasi ilk yosh davridagi bolalar psixikasining yanada rivojlanishi uchun qulay sharoit tug'diradi. Bog'chagacha tarbiya yoshidagi bolalarning analizatorlari yaxshi takomillashgani va ular erkin harakat qila olish imkoniyatiga ega bo'lganliklari tufayli bu davrda psixik jihatdan tez rivojlanadilar.

Ehtiyojini qondirishda juda katta sharoit yaratib beradi. İlk yosh davridagi bolaning turmush tajribasi deyarli yo'q bo'lganligi uchun uni hamma narsa qiziqtiradi. U o'zining kundalik tinimsiz harakatlari davomida kattalarga taqlid qilib koradi, mustaqil ravishda kiyinish, yechinish, ovqat yeyish, yuvinish kabi harakatlarni o'zlashtira boshlaydi. İlk yosh davridagi bola o'zining kundalik harakatlari davomida hech bor erinmay, ko'z o'ngidagi hamma narsalarni tekshirib ko'radi. Natijada juda ko'p yangiliklarni bilib oladi, o'zining sezgi va idrokini, tafakkur va nutqini, tasavvur va xotirasini, hissiyot va xayolini – umuman hamma psixik jarayonlarini rivojlantiradi. İlk yosh davridagi bolalarda nutq juda tez rivojlana boshlaydi. Ikki yoshga to'lgan bola bir necha

soʻzlarni aniq talaffuz qila oladi vasiʼzlayotgan soʻzlari bilan hatto atrofdagilarni hayratga soladi va kattalarning gapiga tushuna boshlaydi. Nutqning oʻsishi, yaʼni soʻzlay bilish qobiliyati bolaning butun psixik taraqqiyotiga, undagi barcha psixik jarayonlarning va psixik xususiyatlarning oʻsishiga kuchli taʼsir koʻrsatadi. Ilk yosh davridagi bolaning psixik taraqqiyotida asosan ikkita omil – erkin harakatlar va nutq katta ahamiyat kasb etadi. Bir yoshdan oshgandan song bemalol yura va yugura oladigan bolaning idroki uning har kungi tinimsiz harakatlari jarayonida takomillashib, narsalar haqidagi tasavvurlari aniqlashib boradi, lekin katta odamlar idrokidan anch keskin farq qiladi. Birinchidan, bogʻchagacha tarbiya yoshidagi bolalarda turmush tajribasi yoʻqligi tufayli ularning idroklari ham anglashilmagan xarakterga ega boʻladi. bolajonlar koʻp narsalarga birinchi marta duch keladilar. Shuning uchun ularning idroki bir narsadan boshqa bir narsaga beixtiyor koʻchib ketaveradi. Lekin bu yoshdagi bolalarda hissiyoti kuchli boʻlgani uchun ular oʻzlarini qiziqtiradigan, hayron qoldiradigan, hissiy kechinmalar uygʻotadigan narsalarni idrok qiladilar. Shu oʻrinda Ilk yosh davridagi bolalarda **diqqat**ning ixtiyorsizligi va beqarorligi ularda tormozlanish jarayonining hali kuchsizligi bilan bogʻliqdir. Bu yoshdagi bolalarda tormozlanishga nisbatan qoʻzgʻalish jarayoni kuchli (ustun) boʻlganligi sababli qoʻzgʻalish jarayoni bilan tormozlanish jarayoni muvozanatlasha olmay, qoʻzgʻalish ustunlik qiladi va bosh miya yarimsharlarining tobora -yangi qismlariga tarqalib ketaveradi. Bolaning bunday xususiyatlarga ega boʻlib borishi uning psixik taraqqiyotiga va, ayniqsa, tafakkurining rivojlanishiga kuchli taʼsir koʻrsatadi. Bolalar tili chiqq boshlagach dastavval oʻziga eng yaqin boʻlgan kishilar va eng koʻp koʻradigan narsalarning nomini, masalan «oyi», «opa», «dada», «ada», «ma», «ol», «ber» kabi soʻzlarni aytadilar. Buni **vaziyatli (situativ)**, yaʼni ayni shu sharoit bilan bogʻliq boʻlgan **nutq** deb yuritiladi Bolaning bunday oʻziga xos tilini uning eng yaqin odami boʻlmish onasi va otasigina tushunadi. Soʻz boyligi orta borgach, bolaning oʻziga xos boʻlgan situativ tili haqiqiy, yaʼni hamma uchun tushunarli tilga aylanadi.

Ilk yoshda oʻyin faoliyati. Bu yoshda bolaning oʻyinlari hali juda oddiy boʻladi. Aslida ular tom maʼnodagi oʻyin boʻlmay, balki chinakam oʻyinga tayyorgarlikdir. Bu yoshdagi bolalarning sodda oʻyinlarini mashq oʻyinlari, harakat oʻyinlari, **manipulatsiya** (timirskilash) oʻyinlari deb atash mumkin. Bunday oʻyinlarda bola oʻyinchoqlarni bir joydan ikkinchi joyga olib borib qoʻyadi, mashinalarni, aravachalarni yurgizib koʻradi, kubiklarni ustma-ust qilib taxlaydi va shu kabi harakatlarni bajaradi. Bunday sodaharakat va oʻyinlarda hali bola xayolini boyitadigan mazmun yoʻq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. MTMLarining tarbayalanuvchilari uchun rivojlantiruvchi oʻyinlar majmuasi. Oʻzbekiston Respublikasi xalq taʼlimi vazirligi. Respublika tashxis markazi Toshkent-2013
2. M.Zufarova Umumiy psixologiya. Toshkent-Faylasuflar-2010
3. Gʻoziev E.Gʻ. Psixologiya. Toshkent, 1994.
4. Umumiy psixologiya M.V.Voxidov. Toshkent 1992 yil.
5. Umumiy psixologiya A.V.Petrovskiy. Moskva1976y
6. Bolalar psixologiyasi ocherklari P.I.Leventuev. A.A,Askarxujayev

FEATURES OF LEARNING ENGLISH IN HIGH SCHOOL

M. Sh. Nasriddinova

Teacher of Tashkent State Pedagogical
University named after Nizami

Nasirova Sabina Khondamirovna

The 3rd year student TSPU named after Nizami

Abstract. This article is devoted to the features and methods of teaching English to the high school students, which contribute not only to improving the effectiveness of language learning, but also to the formation and development of creative thinking.

Key words: teenagers, teacher, education, knowledge, English, language, method, , motivation, memory.

Обучение старших учеников

Аннотация. Данная статья посвящена особенностям и методике преподавания ученикам старших классов английского языка, которые способствуют не только повышению эффективности изучению языка, но и формированию и развитию мышления.

Ключевые слова: подростки, учитель, образование, знания, английский язык, язык, метод, подход, мотивация, память.

Currently, the problem of teaching a foreign language at school is urgent. Foreign language teachers are faced with the task of forming a personality that will be able to participate in intercultural communication. It is important to form a communicative competence that includes both linguistic and socio-cultural competence. Knowledge of the socio-cultural background is very important, because without it it is impossible to form a communicative competence even within limited limits. Therefore, it is necessary to have an idea of the socio-cultural characteristics of the country of the language being studied. The study of culture and language carries not only general educational ideas, but at the same time ensures the development of personality, supports the motivation of students. Teachers are faced with the task of forming positive motivation, it is necessary to link it with the cognitive interests of students, the need to acquire new knowledge, skills, and skills.

A foreign language lesson has its own specifics, which a foreign language teacher cannot ignore. Currently, the global goal of mastering a foreign language is considered to be familiarization with another culture and participation in the dialogue of cultures. This goal is achieved by developing the ability for intercultural communication. It is teaching, organized on the basis of tasks of a communicative nature, teaching foreign language communication, using all the tasks and techniques necessary for this, that is a distinctive feature of a foreign language lesson.

Foreign language communication is based on the theory of speech activity. Communicative teaching of a foreign language is of an activity nature, since speech communication is carried out through "speech activity", which, in turn, serves to solve the tasks of productive human activity in the conditions of "social interaction" of communicating people. Participants of communication try to solve real and imaginary tasks of joint activity with the help of a foreign language

The specifics of a foreign language as an academic subject at the senior level of secondary school education includes the following provisions:

- the role of AI as an academic subject in the modern educational system;
- the specifics of teaching at the senior level of secondary school, the main goals and objectives;
- the use of a project methodology taking into account the specifics of teaching at the senior level of secondary school education

The modern school faces tasks related to creating conditions for the intellectual and spiritual and moral development of students, for the preparation of an intelligent person; for educating in each student the need for self-education, self-education and self-development; for the formation of a broad and humane view of the world among students.

Let's consider the characteristic features of AI training at the senior stage. According to the materials of the collection containing a set of software and regulatory documents for grades 10-11, these are:

1) more active interaction of all types of speech activity (reading, speaking, listening, writing);
2) the use of authentic, problematic journalistic and artistic texts as sources of information concerning current topics of our time;

3) great initiative and spontaneity of students' speech, in which non-standard communication situations may be affected;

4) the main types of dialogic speech – free conversation, group discussion of the proposed problem, the predominance of dialogue – exchange of views;

5) the construction of detailed own statements based on the text and independently, with sufficient argumentation about what was read or heard. Thus, the main goal of teaching AI at the senior stage is to improve all components of foreign language communicative competence, which is the main condition for the implementation of intercultural communication in general.

In order for a child to learn English faster, it is necessary to create a comfortable environment at home for him. The following recommendations will help this:

Do not compare the child's progress with the progress of other children. Everyone has different abilities to learn languages. It is logical that someone can speak English faster.

Remove from the child's field of view everything that is associated with school: notebooks, pens, pencil cases, rulers. We need to make English lessons interesting. And school is often associated with concepts that are opposite in meaning.

Don't test your offspring. He does not study at the university, but studies a foreign language because he is interested in it.

Do not overload the child with grammar. He won't understand anything anyway. Plus, children's perception is arranged in such a way that patterns are built by themselves. Therefore, if you want to teach your child to speak English, just surround him with this language.

Focus on visual images. This way the baby learns words and grammatical constructions faster.

There are several methods of learning English for children. It is necessary to choose the method of teaching based on the age and inclinations of the child. This approach is necessary so that your offspring is interested in learning English, and he does not perceive such lessons as another “obligation” like semolina porridge. If it turned out to arouse interest in the baby, then all that remains for parents is to watch their child master the language of Shakespeare and rejoice. But they can still help the child. It is necessary to create a comfortable environment for him at home. The recommendations mentioned above will help this. In addition, if parents themselves have at least basic knowledge of the language, they can make a feasible contribution to the child's learning of English.

REFERENCES

1. <https://entouch.ru/stati/metodiki-izucheniya-angliyskogo-yazyka/>
2. <https://kopilkaurokov.ru/angliiskiyYazik/prochee/osobiennostiizucheniiaanghliiskoghoiazzykavstarshikhklassakh>
3. <http://englishvufe.ru/>

BIOLOGIYADAN EKSORSIYALARNI TASHKIL ETISH VA O‘TKAZISH METODIKASI

Olimov Xurshid Avazbekovich
TFI akademik litseyning
biologiya fani o‘qituvchisi

Annotatsiya

Ekskursiyalar davomida o‘qitishning asosiy shakli bo‘lgan darsda o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirilgan nazariy bilimlarni orttirish, ularni amaliyotga qo‘llash, tabiatga nisbatan ongli munosabat, kuzatish, o‘quv va amaliy mehnat ko‘nikmalarini tarkib toptirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘z: ekskursiya, ekologik, estetik, iqtisodiy va gigienik tarbiya.

Biologiyadan ekskursiyalarni tashkil etishda uzluksiz ta‘lim tizimi, xususan biologiyani o‘qitish jarayoniga qo‘yilgan talablar asosida ta‘lim-tarbiyaning uzviyligini ta‘minlash, o‘quvchilar ongi va qalbiga tabiatga nisbatan ongli munosabatni singdirish, fan asoslarini chuqur o‘rganish imkonini beradi.

Ekskursiyalar davomida tabiatda sodir bo‘ladigan hodisalarni kuzatish, tabiatda tirik organizmlarning o‘zaro bog‘lanishi va rivojlanishi, tabiiy boyliklarning inson hayoti va xalq xo‘jaligida tutgan o‘rni, ularni muhofaza qilish tadbirlari bilan tanishtirish orqali tabiatga mehr-muxabbat uyg‘otish, ekologik, estetik, iqtisodiy va gigienik tarbiya berish imkoniyati vujudga keladi.

Biologiyadan ekskursiyalar o‘qitishning boshqa shakllari bilan uzviylikda o‘quvchi shaxsining barkamolligini ta‘minlash va ularni ongli ravishda kasbga yo‘naltirishga zamin tayyorlaydi.

Tabiatda yashash uchun kurash.

Ekskursiyaning maqsadi: O‘quvchilarning yashash uchun kurash va uning xillari, tabiiy tanlanish, turlarning xilma-xilligi va organizmlarning muhitga moslashganligiga oid bilimlarini mustahkamlash, tabiatga nisbatan ongli munosabatni tarkib toptirish, ekologik tarbiya berish.

Kerakli jihozlar: Binokl, sachoklar, tok qaychi, qopqoqli shisha bankalar, gerbariy papkasi, eski gazetalar, daftar, ruchka, chizgich.

Ekskursiyaning borishi:

- 1) O‘quvchilarni ekskursiyaning maqsadi, borishi, kuzatiladigan va bajariladigan topshiriqlar bilan tanishtirish.
- 2) O‘quvchilarni kichik guruhlariga ajratish va ularga o‘quv topshiriqlarini tavsiya etish.
- 3) O‘quvchilarning kichik guruhlarda mustaqil ishini tashkil etish.
- 4) Kichik guruhlarining topshiriqlar yuzasidan axborotini tinglash.
- 5) Ekskursiya mobaynida kuzatilgan o‘simlik va hayvonlardagi yashash uchun kurash xillari, ularning o‘ziga xos belgilari bo‘yicha hisobot tayyorlash.
- 6) Ekskursiyani yakunlash.
- 7) O‘quvchilarga yashash uchun kurash xillariga oid gerbariylar yoki kolleksiya tayyorlash haqida topshiriq berish.

I – topshiriq. O‘simliklar olamidagi yashash uchun kurashni o‘rganish.

N	O‘quvchilar bajarishi lozim bo‘lgan topshiriqlar	Topshiriqni bajarish bo‘yicha ko‘rsatmalar
1.	I. Turlararo kurash. O‘simlik olamidagi turlararo kurashni o‘rganing. Yakka va boshqa o‘simliklar orasida o‘sgan turlarni kuzating. Ular o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqni aniqlang.	Turli sharoitda o‘sgan o‘t o‘simliklar va zarpechakdan gerbariy tayyorlang. Kuzatishlaringiz natijalariga asoslanib 1-jadvalni to‘ldiring.
2.	II. Tur ichida yashash uchun kurash. O‘simliklar orasida tur ichidagi kurashning borishini kuzating. Bir turga mansub zich va siyrak o‘sgan o‘simliklarni o‘zaro taqqoslang va ular orasidagi farqni aniqlang.	
3.	III. Anorganik tabiatning noqulay sharoitga qarshi kurash. O‘simliklarning noqulay sharoitga qarshi kurashini o‘rganing. Qoqio‘t yoki zubturmning nam yetarli va nam kam bo‘lgan joyda o‘sgan vakillarini topib o‘zaro taqqoslang.	

2 - topshiriq. Hayvonot olamidagi yashash uchun kurashni o'rganish.

№	O'quvchilar bajarishi lozim bo'lgan topshiriqlar	Topshiriqni bajarish bo'yicha ko'rsatmalar
1.	I. Turlararo kurash. Butli o'rgimchakning to'rini toping. Uning nimalar bilan oziqlanishini kuzating. Hashoratxo'r qushlar: qaldirgoch, mayna, chumchuqlarni binokl yordamida kuzating. Ular nimalar bilan oziqlanishini aniqlang.	Kuzatishlaringiz asosida 1-jadvalni to'ldiring.
2.	Tugmacha qo'ngizni toping. U nimalar bilan oziqlanishini aniqlang.	
3.	Barg kemiruvchi hashoratlar kemirgan daraxt barglarini toping.	
4.	II. Tur ichida yashash uchun kurash. Qushlarning ozuqa va uya egallash uchun olib boradigan kurashni kuzating.	
5.	III. Anorganik tabiatning noqulay sharoitga qarshi kurash. Qaysi qushlar kuz kelishi bilan issiq mamlakatlarga uchib ketishini va bu hodisaning sababini aniqlang.	
6.	Qaysi hashoratlar diapauza holatiga o'tganligini va uning sababini aniqlang.	
7.		

Ekskursiya davomida o'quvchilar kichik guruhlariga ajratilib, hamkorlikda o'qitish texnologiyasining kichik guruhlarida o'qitish metodidan foydalanildi. Ekskursiyadan so'ng o'quvchilar guruhiga quyidagi topshiriqlarni bajarish topshirildi.

1 – topshiriq. Jadvalni to'ldiring.

Yashash uchun kurash turlari	Ta'rif	Misollar
Bir turga mansub organizmlar o'rtasidagi kurash.		
Har xil turga mansub organizmlar o'rtasida kurash.		
Organizmlarning anorganik tabiatning noqulay sharoitiga qarshi kurashi.		

Biologik ekskursiyalarni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish va o'tkazish o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, fan asoslarini o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini orttirishga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyatlar ro'yxati

1. Abdullaev S. I., Usmonov I. U. “Tabiatni muhofaza qilish umumxalq ishi” –T.: O'qituvchi, 1985y.
2. Abdullaev O., Toshmatov Z. “O'zbekiston ekologiyasi bugun va ertaga”. –T.: Fan. 1992y.
3. Tolipova J.O va boshqalar. “Botanika o'qitish metodikasi”. T., "O'zbekiston" 2003 yil 6-sinf.
4. Tolipova J.O. va boshqalar. “Botanika o'qitish metodikasi”. T., "O'zbekiston", 2003 yil.

ДАРСЛАРДА ГУРУХЛАРДА ИШЛАШ МЕТОДИНИ ҚЎЛЛАШ

Сапаева Дилдора, Жумабоева Дурдона

Хоразм вилояти Қўшқўпир тумани 35-сон
мактаби информатика ва немис тили фани ўқитувчилари

Тел + 99-899-502-46-99 , 99-248-23-00

dildorasapayeva@gmail.com

durdonajumabayeva@mail.com

Аннотация: Таълим олувчиларни фаоллаштирувчи ва мустақил фикрлашга ундовчи, таълим жараёнининг марказида таълим олувчи бўлган хақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: Методлар , муаммоли вазият, таълим, дарс жараёни.

Дарсларда дарс жараёни оқилона ташкил қилиниши, таълим берувчи томонидан таълим олувчиларнинг қизиқишини орттириб, уларнинг таълим жараёнида фаоллиги муттасил рағбатлантирилиб турилиши, ўқув материални кичик-кичик бўлақларга бўлиб, уларнинг мазмунини очишда ақлий ҳужум, кичик гуруҳларда ишлаш, баҳс-мунозара, муаммоли вазият, йўналтирувчи матн, лойиҳа, ролли ўйинлар каби методларни қўллаш ва таълим олувчиларни амалий машқларни мустақил бажаришга ундаш талаб этилади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи - таълим олувчиларни фаоллаштириш мақсадида уларни кичик гуруҳларга ажратган ҳолда ўқув материални ўрганиш ёки берилган топшириқни бажаришга қаратилган дарсдаги ижодий иш.

Ушбу метод қўлланилганда таълим олувчи кичик гуруҳларда ишлаб, дарсда фаол иштирок этиш ҳуқуқига, бошловчи ролида бўлишга, бир-биридан ўрганишга ва турли нуқтаи- назарларни кадрлаш имконига эга бўлади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи қўлланилганда таълим берувчи бошқа интерфаол методларга қараганда вақтни тежаш имкониятига эга бўлади. Чунки таълим берувчи бир вақтнинг ўзида барча таълим олувчиларни мавзуга жалб эта олади ва баҳолай олади. Қуйида “Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг тузилмаси келтирилган.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Фаолият йўналиши аниқланади. Мавзу бўйича бир-бирига боғлиқ бўлган масалалар белгиланади.

2. Кичик гуруҳлар белгиланади. Таълим олувчилар гуруҳларга 3-6 кишидан бўлинишлари мумкин.

3. Кичик гуруҳлар топшириқни бажаришга киришадилар.

4. Таълим берувчи томонидан аниқ кўрсатмалар берилади ва йўналтириб турилади.

5. Кичик гуруҳлар тақдимот қиладилар.

6. Бажарилган топшириқлар муҳокама ва таҳлил қилинади.

7. Кичик гуруҳлар баҳоланади.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методининг афзаллиги:

- ўқитиш мазмунини яхши ўзлаштиришга олиб келади;
- мулоқотга киришиш кўникмасининг такомиллашишига олиб келади;
- вақтни тежаш имконияти мавжуд;
- барча таълим олувчилар жалб этилади;
- ўз-ўзини ва гуруҳлараро баҳолаш имконияти мавжуд бўлади.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методининг камчиликлари:

- баъзи кичик гуруҳларда кучсиз таълим олувчилар бўлганлиги сабабли кучли таълим олувчиларнинг ҳам паст баҳо олиш эҳтимоли бор;
- барча таълим олувчиларни назорат қилиш имконияти паст бўлади;
- гуруҳлараро ўзаро салбий рақобатлар пайдо бўлиб қолиши мумкин;
- гуруҳ ичида ўзаро низо пайдо бўлиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Азизхўжаев. Н.Н Ўқитувчи тайёрлашнинг янги педагогик технологияси. Т.2000
2. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни. 1997

ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ КОНФЛИКТОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ

Абдуллажонова Шахноза Акбаровна

старший преподаватель кафедры
“Межфакультетское педагогики и психологии” КГПИ

Аннотация. Статья посвящена вопросам возникновения конфликтов и освещения проблем конфликтологии в деятельности педагога. Приведены виды конфликтов, причины их появления и способы решения.

Ключевые слова: конфликты, причины, проблемы, педагогическая техника, основные средства, эмоциональная устойчивость.

Annotation. The article is devoted to the issues of the emergence of conflicts and highlighting the problems of conflictology in the activities of a teacher. The types of conflicts, their causes and solutions are given.

Key words: pedagogical technique, fixed assets, emotional stability, self-enhancement.

В последнее время в обиходе мы часто слышим такой термин как «конфликт». Данное слово начало широко употребляться во многих жизненных сферах. Как нам известно, конфликтом мы считаем, противостоящее столкновение двух сторон, возникшее из-за недопонимания и невысказанности. В педагогике данный термин рассматривается как проблема, возникшая между обучающим субъектом и учащимся или добавочно третьим лицом (родители, администрация школы и т.д.)

Каждый учитель знает, что педагогическая деятельность не протекает всегда в умеренном виде. В процессе работы педагог сталкивается с различными проблемами как: языковой барьер, плохое поведение, особенности характера учащихся, равнодушие родителей к воспитанию и образованию своих детей, низкая результативность обучения. Вполне вероятно, что перечисленные проблемы могут стать основой возникновения недопонимания между участниками учебного процесса: педагогом, учащимся и родителями, и в конце концов это всё может перерасти в конфликт. Опытные педагоги уверены, что проблемные моменты в процессе обучения неизбежны, так как у каждого участника учебного процесса имеются свои интересы и свои представления о допустимом и правильном. Главное – не пытаться избежать конфликта, а найти конструктивные пути его разрешения. В чистом виде конфликту нельзя дать положительную или отрицательную оценку, её определяет исход противостояния. Если после всех дискуссий и споров оппоненты поняли точку зрения друг друга, нашли компромиссное решение и смогли принять новые формы взаимодействия, то такой конфликт можно считать конструктивным. Если этого не происходит и стороны остаются неудовлетворенными, отношения становятся еще проблемнее либо прекращаются, то такой спор является деструктивным.

Школьный коллектив – это большая группа людей, куда входят не только ученики и педагоги, но и родители, и директор, и завучи, и другие работники учреждения. Поэтому без спорных моментов здесь не обойтись. Самыми распространенными типами таких столкновений являются:

- разногласия в детском коллективе;
- непонимание между преподавателем и ребёнком;
- споры родителей с учителями/администрацией.

Конфликт в школе между детьми может иметь разные причины. Обиды, соперничество, отставание или превосходство в учёбе, неразделённые сердечные симпатии, социальное неравенство – любой из этих поводов может стать почвой для разногласий.

Особенно ярко разногласия между учениками проявляются в подростковом возрасте. Преподавателям средней школы надо внимательно наблюдать за своим классом, когда в него вливается новый ученик. Здесь, в отличие от начальных классов, роли распределены более определённо, личные симпатии и антипатии проявляются строже. Новенькому приходится постараться, чтобы влиться в подростковый коллектив, который может встретить его довольно сурово. Для подростков нет полутонов, они рассматривают мир в чёрно-белом варианте, с позиции «нравится – не нравится». Конфликт в таком коллективе протекает

бурно, громко, со всеми видами выяснения отношений. Педагогу крайне важно вовремя распознать такое положение вещей.

Детские ссоры – явление, встречающееся в каждой школе. Они отличаются агрессивностью и продолжительностью. Даже став взрослым, человек бывает не в состоянии избавиться от негативных последствий такой травли. Только правильное отношение педагогов, их мудрый подход, взаимодействие с родителями помогают найти выход из положения.

В конфликте "ребёнок - учитель" сталкиваются интересы взрослого и юного представителя школьного коллектива. Найти выход в этом положении можно только в том случае, если взрослый человек сам пойдёт на компромисс, поймёт, что он мудрее, поставит себя на место младшего оппонента. Разногласия между преподавателями и учениками могут иметь как личный, так и учебный подтекст. Личная неприязнь возникает в том случае, если какие-то черты характера или внешности учителя не нравятся ученику и наоборот – педагог недолюбливает ребёнка из-за его поведения или других особенностей. Столкновения на почве учебы возникают в том случае, если, по мнению ученика, преподаватель недооценивает его или переоценивает кого-то из его одноклассников. Конечно же, в случае возникновения конфликта между учеником и учителем взрослый обязан найти способ пойти на уступки. Просто потому что он взрослый и понимает курьезность ситуации. Такой конфликт опасен тем, что в него неизбежно включаются все члены коллектива. В следствие этого возникает следующий вид конфликта как "учитель-третье лицо"

Использованная литература:

1. Мерлин, В.С. Психологические конфликты / В.С. Мерлин // Психоиндивидуальности. – М. – Воронеж, 1996.
2. Гришина, Н.В. Психология конфликта. / Н.В. Гришина – СПб.: Питер, 2000.

TEACHING YOUNG LEARNERS.

Nasriddinova. M. Sh.

Teacher of Tashkent State Pedagogical
University named after Nizami

Shurayeva S.T.

Student of Tashkent State Pedagogical
University named after Nizami

Abstract: Abstract: This article objectives to improve teaching competencies in beginner and experienced teachers. In article there are given guidelines and strategies how to teach younger learners. Also you will get acquainted with the specific aspects of young learners.

Key words : young adults, methods, motivation, lessons, attention, focus, confidence, activity, exercise, development, children.

Teaching younger newbies may also be very difficult on practice, if you don't know which techniques and activities suitable for them. The whole lesson may additionally be spent on calming the students rather of educating them.

Before the lesson with younger rookies you must speculate their interests, their age, how a good deal experience they have with a foreign language in their life.

It's very essential to understand how to make the material you educate used to be customary by means of them.

Young freshmen are only children, no matter their age. Attention of young inexperienced persons is very quick in time and their capability to focus is accordingly low. For the motive that younger beginners are youth love to play video games and very often dedicated to their families. Many of younger rookies ordinarily 3-5 years historical have never experienced L2 in their lives.

This conveys that the whole thing in your lesson will be new for them and it can be terrifying, if you will not make it charming for them.

If pupil have ride with L2, this does now not indicate they will be as assured or as inspired as an older student.

Here are 5 pointers which will help you to enhance your lessons:

- Help your students to pay attention on your lessons.
- Help your students with an perception of vocabulary, matters and concepts.
- Concentrate the attention of your students on the lesson.

1. Interests of learners.

You must strive your satisfactory to find out about their hobbies throughout your first lesson with young learners.

After finding out about their pursuits you can put together grammar, vocabulary or tenses which is linked with their interests.

2. Active learning.

During your classes you can use Total Physical Response (TPR) for example sport " Simon Says". The players hear all commands starts with the words " Simon Says". If Simon says " jump" freshmen ought to jump. This kind of games will assist your inexperienced persons to continue to be active, positive, energetic and encouraged for the duration of the lesson.

3.System of reward.

Reward device will help your novices to be assured and influenced to do workout routines and things to do on your lessons. Remember that reward should be some thing what your learners certainly desire to have. A reward can be excessive mark, decal and ect.

4. Turn instructions into songs

Every English learner, both native and not, is acquainted with, at the very least, one classic jingle. Yes, the ABCs are what we flip to for a reminder of what letter comes after Q. Although the middle section (something about elienenopee?) requires a bit extra talent power, the tune gives English speakers a relaxed reference point for all their alphabetical needs.

Turning vocab, grammar, and dialogues into catchy tunes is a fabulous technique for educating English to younger learners. If you're reviewing common material, strive turning to YouTube to see if there's already a appropriate music out there. Otherwise, you can hone your internal Beethoven

to compose a musical masterpiece using the tune of any other easy song, such as Twinkle Twinkle Little Star.

5. Create visual diagrams to illustrate new vocabulary

Head, shoulders, knees, and toes. These are a complete lot less complicated to factor out on a smiling stick man than to write out in a vocabulary list. Visual devices grant a double whammy, too. Students can enjoy coloring or even adding on to pictures, while also absorbing what the new words they are learning look like.

Highlighting, underlining, and circling are all frequent visual tricks adults use to recall snippets of information. Creating visual diagrams is the identical basic idea, so that the little ones can start to visualize what English appears like. As a bonus, students can extra without problems stumble on gaining knowledge of aids with distinct colorations and illustrations among their folders of messy papers.

References:

1. <https://www.goabroad.com/articles/teach-abroad/how-to-teach-english-to-young-learners>
2. <https://www.iqtefl.com/post/5-tips-for-teaching-young-learners>
3. <https://busyteacher.org/4261-how-to-teach-young-learners-one-step-at-a-time.html>
4. <https://www.professorjackrichards.com/methods-and-techniques-for-young-learners/>

АДАБИЁТ ДАРСЛАРИДА АДАБИЙ ЛОЙИХАЛАРНИ ТАШКИЛ ЕТИШ – ИЗЛАНИШ ФАОЛИЯТИНИНГ АСОСИ

Тиллаева Райхона Тухтасиновна,
Наманган давлат педагогика институти
Мактабгача ва бошланғич таълим
методикаси кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Мазкур мақолада ўқувчиларни адабиёт дарсларида лойиҳалар яратиш, илмий-тадқиқот ишларига қизиқтиришда ўқитувчи раҳбарлигида лойиҳа ва тадқиқот ишлари ташкил этишга доир мулоҳазалар келтирилади.

Калит сўзлар: адабиёт дарси, ўқувчилар, лойиҳалар яратиш, илмий-тадқиқот ишлари

Ўқувчиларни адабий лойиҳалар яратиш, илмий-тадқиқот ишларига қизиқтиришда замонавий ахборот ва инновацион технологияларни қўллаш имкониятлари кенг. Бу ўқитувчи раҳбарлигида тадқиқот лойиҳаларини ишлаб чиқиш шаклида бўлиши ҳам мумкин. Лойиҳа ва тадқиқот ишлари ўқувчилар томонидан дарсда уй вазифаси сифатида ҳам топширилиши мумкин. Лойиҳани қайси дарс учун ёки қайси мавзуда тайёрлаш мумкин? Бу саволга луғат билан ишлашга доир иборалар, эскирган ёки янги пайдо бўлган сўзлар, шевага хос сўзлар маъносини ўзлаштириш учун “Архаизмлар ғорига саёҳат”, “Шевалар ўлкасида”, “Эскирган сўзларнинг орзуси” илмий лойиҳаларини яратиш орқали жавоб топиш мумкин бўлади. Бадиий асарларда учрайдиган исмлар, жойларнинг маъноси билан боғлиқ “Ўзбек исмларининг этимологияси”, “Нега ҳазрати Хизр ҳақидаги афсоналар машҳур?” каби лойиҳаларни келтириш ҳам қизиқарли. Адабиёт дарслари учун лойиҳа тақдимотларини яратиш ҳам тадқиқот компетенцияларини шакллантиришда самаралидир.

Лойиҳаларни “Адабий викторина”, “Адабий баҳс” каби таълим шаклларида бирини ташкил этган ҳолда “Алишер Навоий Самарқандда”, “Бобур юрган йўллар” тарзида ҳам тақдим этиш мумкин. Бу олиб бориладиган ишларнинг бир томони. Бу жараёнда ўқувчиларнинг тадқиқотчилик компетенцияси қандай шаклланади?

Юқори синф ўқувчилари билан ишлашни бошлаш уларнинг ўрта синфларда ўзлаштирилган билим захирасини саклаб қолиш, лойиҳа-тадқиқот фаолиятида эгалланган кўникма ва малакаларни тадрижий такомиллаштириш орқали амалга оширилади. Изланиш усуллари синф ва синфдан ташқари машғулотларни қизиқарли ва мазмунли ташкил этиш имконини беради. Масалан, “Халқ оғзаки ижоди” рукнидаги намуналарни ўрганишда ўқувчиларга “Аждодларимиз даҳоси” лойиҳасини бажариш таклиф қилинади. Бу ўринда куйидаги бўлимларда материал тўплаш ва тизимлаштириш мақсадга мувофиқ: “Севимли кўшиқларим тарихи”, “Қадимги ўзбек тили”, “Ўзбек халқ ўйинлари” каби. Тўпланган материаллардан “Келинг, ўлан йўғамиз (айтамыз)” портфолиоси, “Мавсум-маросим кўшиқлари” тақдимотини яратиш мумкин. “Ритуал шеърят” ёки “Ўзбек достолари тақвими” лойиҳалари бўйича ўзбек халқ дostonлари ва кўшиқларини тақдим этган ўқувчилар учун эса қоларли бўлади.

Узоқ муддатга мўлжалланган лойиҳалардан бири “Адабий ўлкашунослик” тўғараги бирлашмасининг машҳур ижодкорлардан бирига бағишланган “Бағишлов” ишидир. Унда ўқувчилар томонидан куйидаги йўналишлар бўйича материаллар тўпланади ва тадқиқ қилинади: “Навоий Самарқандда”, “Сергей Есенин Туркистон ўлкасида” ва ҳ.к.

Дарс ва синфдан ташқари машғулотларда матн ёзиш ва таҳрирлаш, иллюстрациялар яратиш, фотосуратлар тайёрлаш, журналистик жанрларни ўзлаштириш: иншо, интервью, блиц-сўров, анкеталар ташкил этилади. Ушбу лойиҳалардан “Ўзбек мақоллари”, “Мақоллар ва топишмоқларининг топонимик макони”, “Ўзбек топишмоқларида ўзига хос номларнинг ўрни”, “Бобурнома”да ўсимлик ва ҳайвонот дунёси” каби илмий-тадқиқот ишлари олиб борилади. “Ўзбек, қозоқ, қирғиз ва қорақалпоқ мақол ва маталлари”, “Норин дарёси топонимияси”, “Туркий халқ топишмоқларида ранг белгилаш хусусиятлари”, “Р.Парфи шеърятда ёмғир тимсоли”, “Эртақларда ҳайвонот дунёси инсон образининг инъикоси сифатида”, “Алишер Навоий ижодида ранглар палитрасининг хусусиятлари” ва бошқалар. “Табиат шайдоси – ўлкашунос Н.Норқобилов фаолияти”, “Усмон Азим ижодида халқона оҳанглар” мавзулари асосида “Ўзбек адабиёти кўзгуси” таълим дастурлари цикли” лойиҳаси

яратилиши ва ишга туширилиши белгиланади. Бунинг учун дастлаб лойиҳа эълон қилинади ва тақдимоти ўтказилади.

Ўқувчилар тадқиқот фаолиятининг натижаси муайян бир таълимий “маҳсулот”, яъни ҳисобот, реферат, лойиҳа ва моделларни яратиш билан яқунланади. Буларнинг барчаси ўқувчига фикрини ижодий ифодалаш, ўз ишини дарс жараёнидан ташқарида ҳам, хусусан, турли танловлар, фестивал, семинар, илмий-амалий конференцияларда ҳам тақдим этиш имконини беради. Таъкидлангани каби тадбирларда иштирок этиш ўқувчиларнинг ижтимоийлашувига, уларнинг ижодий қобилиятларини юзага чиқаришга, юқори синфларда таълим профилини аниқлаш ва бунинг натижасида касбни тўғри танлашга хизмат қилади.

Фикримизча, адабий таълим жараёнида ўқувчиларнинг тадқиқотчилик фаолияти алоҳида босқич саналади. Масалан, материални тушунтириш, уй вазифасини бажариш босқичидаги усул сифатида ёки бутун дарсни эгаллаб, уни тадқиқот дарсига айлантириши мумкин. Тадқиқот иши ўқувчилардан максимал даражада ўзини ўзи бошқаришни ва мустақилликни талаб қилади. Ўқувчи изланиш фаолиятини олиб борар экан жараёнда турли хил ахборот манбалари билан ишлаш, кўчирмалар олиш, мавжуд маълумотлар ичидан зарур фикрларни танлаш қобилияти шаклланади.

Айтиш жоизки, тадқиқотнинг муҳим нуқтаси – бу билим объектининг хусусиятларини излаш, топиш ва уларни янги вазиятларда қўллашдан иборат. Ўқувчи амалга ошираётган тадқиқот фаолиятининг юқори даражаси ўрганилаётган объектининг янги, илгари номаълум бўлган жиҳатларини излаш даврида амалга ошади. Ўзи учун нотаниш бўлган маълумотларни излаш жараёни тадқиқот, тажриба, шахсий кашфиётлар йиғиндисидир. Кашф қилинганлар асосида ўқувчилар ўзларининг янги ғояларини турли йўналишларда топиш ва имкон қадар амалда қўллашга йўналтирилади. Жумладан, назарий фаолият соҳасида фаразлар, белги-хусусиятларни аниқлаш ва ривожланиш прогнозларини ишлаб чиқиш қабилар.

Ҳар бир тадқиқот мавзусини ўқувчи – ўқитувчи – оила илмий дунёқарашини кенгайтиришга қаратилган қадам дейиш мумкин. Тадқиқот олиб бориш орқали ўқувчи ижодий муҳитга кириб боради ва автоматик равишда бу жараёнга мослашади. Бу ерда ўқувчи-тадқиқотчи янги билимларни олади, жамлайди ва умумлаштиради. Энг муҳими, ДТС, адабий таълим концепцияси, ўқув дастурида белгиланган малака талабларини бажариш, шунингдек, ўзи учун аввал номаълум бўлган билимларни излашга эътиборини қаратади. Кўринадики, юқорида келтириб ўтилган омиллар тадқиқот ишининг қимматини янада оширади. Бу эса ўқув фаолиятида махсус шакл ва усуллардан фойдаланишни тақозо этади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Тўхлиев Б. Адабиёт ўқитиш методикаси. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2006. – 182 б.
2. Поливанова К.Н. Проектная деятельность школьников: пособие для учителя. – М.: Просвещение, 2008. – 167 с.
3. Ўзбек тилининг изоҳли луғати / 5 жилдли. Учинчи жилд. А.Мадвалиев таҳрири остида. Таҳрир ҳайъати: Э.Бегматов ва бошқ. – Т.: “ЎМЭ” Давлат илмий нашриёти, 2006. – 380 - бет.

SOG'LOM MUHITDA SOG'LOM BOLA TARBIYASI

Isakova Arofatxon

Qoqon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Tojimamatov Abdulaziz Ro'zimamat o'g'li

Qoqon davlat pedagogika instituti, 3-bosqich talabasi

Anotatsiya: mazkur maqolada bola tarbiyasiga oid mutafakkirlarning fikrlari va sog'lom muhitni qanday shakllantirish hamda sog'lom bola tarbiyasiga oid bilim, ko'nikma va malakalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Tarbiya, sog'lom avlod, Ibn Sino, Yusuf xos Xojib, Mirzo Ulug'bek, shaxsiy gigiyena, ruhiy, ma'naviy, jinsiy sog'lik

Annotation: in this article, the opinions of thinkers on child education and how to create a healthy environment, as well as knowledge, skills and competencies related to healthy child education are presented.

Key words: Education, healthy generation, Ibn Sina, Yusuf Khos Khajib, Mirza Ulugbek, personal hygiene, mental, spiritual, sexual health

Аннотация: в данной статье представлены мнения мыслителей о воспитании детей и о том, как создать здоровую среду, а также знания, навыки и компетенции, связанные со здоровым воспитанием детей.

Ключевые слова: Воспитание, здоровое поколение, Ибн Сина, Юсуф Хос Хаджиб, Мирза Улугбек, личная гигиена, психическое, духовное, половое здоровье.

Tarbiya – shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayon hisoblanadi. Insonni jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarga ega bo'lishini taminlash yo'lida ko'riladigan chora tadbirlar yig'indisidir. Tarbiya insonni insoniyligini taminlaydigan eng qadimiy va abadiy qadryatdir.

Tarbiyaning mazmuni shaxsni shakllanishiga qo'yiluvchi ijtimoiy talablar mohiyatidan iborat. Unutmaslik kerakki, aynan bitta vazifa turli xil fikrlar bilan to'ldirilishi mumkin. Shuning uchun metodlarni umuman mazmun bilan emas, aniq fikr bilan bog'lash g'oyat muhimdir.

Ibn Sino bola tarbiyasi va tarbiya usullari haqida qimmatli fikrlar bildirgan. U bolani tarbiyalash ota-onaning asosiy maqsadi va vazifasidir. O'z kamchiliklarini tuzatishga qodir bo'lgan ota – ona haqiqiy tarbiyachi bo'lishi mumkin. Axloqiy tarbiyada eng muhim vositalar bolaning nafsoniyatiga, g'ururiga tegmagan holda, yakkama yakkam suxbatda bo'lish va unga nasihat qilishdir. Ibn Sino bolada axloqiy xususiyatlarni mehnat jismoniy aqliy tarbiya bilan uzviy birlikda shakllantirishni, uni inson qilib kamol toptirishda asosiy omil deb biladi.

Yusuf Hos Hojibning uqtirishicha har bir kishi jamiyatga munosib bo'lib kamol topmog'i kerak. Buning uchun tug'ilgandan boshlab zarur tarbiyani olmog'i zarur.

Farzandlar tarbiyasi nihoyatda erta boshlanmog'i shart. Shundagina ularning noo'rin hatti harakatlariga berilishini oldi olinadi.

Mirzo Ulug'bekning oila muhitida sog'lom avlodni yetishtirish haqidagi fikrlari shundan iboratki, alloma uqtirishicha, bolani bilim olishga bolgan qiziqish, havasini oshirishda u tarbiyalanayotgan muhit muhim o'rin egallaydi. Oilada ota-onalar, ayniqsa o'qimishli ota onalar o'z farzandlarini haqiqiy inson bo'lib kamol topishiga alohida etibor berishlari lozim.

Muslixiddin Sadi Sheroziy fikricha oila bolaning baxti, kelajagi uchun zamin yaratuvchidir. Oilada asosiy tayanch otadir. U masuliyatli tarbiyachidir. Ota o'z bolalarini tarbiyalashi, o'qitishi, hunarga o'rgatishi, jismonan chiniqtirishi kerak.

Sadi Sheroziyning pedagogik qarashicha bola qobilyatli va kamqobilyatli bo'lishi mumkin. Qobilyat o'z-o'zidan rivojlanmaydi. Uning rivojlanishi uchun bolani tarbiyalash kerak, tarbiya bo'lmasa, boladagi qobilyat so'nadi, 3 asosiy – aqliy nafosat va jismoniy mehnat tarbiyasiga bo'ladi. Adib bolani tarbiyalash vazifasini ularning ota-onalariga ya'ni oilaviy tarbiyaga katta etibor beradi. Sadi ota-onalar harakterini hisobga olgan holda ahloqiy tarbiyani bolani yoshligidan boshlashni tavsiya etadi, harakter shakllangach, bolaga tasir etmaydi.

Bizga qadimdan ma'lumki o'g'il bolalar tarbiyasi bilan otalar, qiz bola tarbiyasi bilan onalar

shug'ullangan, ularning tarbiyasi asosan otalar nazoratidan bo'lgan. Ammo hozirgi kunda hamma oilada ham shundaymi? Afsuski yo'q ayrim oilalarda bolalarning tarbiyasi onalar zimmasida, ota esa bu ishdan o'zlarini chetga oladi. Go'yo farzandlarini bog'cha, maktab tarbiyalab berishlari shartdek.

Ota-onalar bolalariga birdek munosabatda bo'lishi, mehribon, g'amxo'r, talabchan va qattiqqo'l bo'lsalar bolalarning hayoti butun va mukammal bo'ladi. Biri talab qilganda ikkinchisi yonini olsa ularning tarbiyasi buziladi. Padari buzrukvorlarimiz kattalarni hurmat qilishlarini tushuntirishdan oldin o'z o'zini hurmat qilishlarni o'rgatib borishlari kerak.

Oilada ota –onalar bolalari uchun namuna bo'lishlari kerak. Qush uyasida ko'rganini qiladi deyishganidek oilada ota –ona qanday bo'lsa bola ham xuddi shu tartibda tarbiyalanib boradi. Shuning uchun bolaga u ishni qil yoki qilma deb nasihat qabilidagi o'rgatish yo'li bilan tarbiyalayman deb o'ylamaslik kerak.

Har bir ota –ona farzandini komil inson bo'lib yetishishini istaydi va jamiyat uchun ham shunday farzandlar zarur. Shuning uchun farzandlarimiz vatanimizning kelajagi va jamiyatimizning tayanchi va suyanchi bo'lib yetishishi uchun bor kuch imkoniyatimiz bilan harakat qilishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. SamDU Psixologiya group 201
2. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Tarbiya>
3. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi (I.Sh.Alqarov, R.Mamatqulova, H.D.Norqulov) 68-83-bet
4. Feruza Aminovna Turakulova, Raimov Jasur Jakhongirovich Using methods of forming social consciousness in moral education of students. Galaxy international interdisciplinary research journal (GIIRJ) ISSN (E): 2347-6915 Vol. 10, Issue 12, Dec. (2022)

MATEMATIKA DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Abdukarimov Atanazar Xabibullayevich

Hazorasp tumani 12-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (99) 964 26 85

atanazar.xabibullayevich_12@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada Matematikaga oid zamonaviy pedagogik texnologiyalar va masalalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Matematika, pedagogik texnologiya, Didaktik o'yin, Auksion dars.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning markazida, o'quvchi shaxsining mustaqil tafakkurlay olishga o'rgatish masalasi turadi. zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'quvchilarning darsga bo'lgan munosabati va ilm olishga bo'lgan havasini oshiruvchi muhim turtki bo'ladi, desak xato bo'lmaydi. o'quvchi darsda faqat tinglovchi bo'lib qolmasdan, o'z shaxsiy fikrlari bilan ishtirok etadi, ma'lum mustaqil xulosalar chiqaradi. unda an'anaviy darsdagi kabi o'qituvchi emas, balki o'quvchi shaxsi birinchi o'rinda turadi. chunki endilikda pedagoglarimiz juda yaxshi bilishadiki, ilmga chanqoq va qiziquvchan bu yoshlarning talabini shunchaki oddiy ma'lumotlar bilan qondirib bo'lmaydi.

Matematika darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish katta ahamiyatga ega. ayni vaqtda ta'limni tashkil etishda rolli hamda ishbop oyinlardan samarali foydalanishga e'tibor berilmoqda. o'yin chog'ida mahsuldor emas, balki jarayonli faoliyat tashkil etilganligi bois o'quvchilar tasviriy vaziyatlarni yaratish asosida o'zlarini atrof muhitga bo'lgan munosabatlarini tabiiy namoyon eta oladilar. o'quvchining nazariy bilimlarini amaliy ko'nikma va malakalarga aylantirish, ularda ta'limiy faollikni yuzaga keltirish, ularni ijtimoiy munosabatlar jarayoniga keng jalb etishda o'yinlar o'ziga xos o'rin tutadi.

Didaktik o'yin. Auksion

Ta'limiy maqsad: O'nli kasrni natural songa, o'nli kasrni o'nli kasrga ko'paytirish, o'nli kasrlarni 10 ga, 100 ga, ... ko'paytirish qoidalarini bilish

Jihoz :ko'rgazmali qurollar, ballar yozilgan kartochkalar, sovgalar uchun o'quv qurollari, bong uradigan bolg'acha

O'yinning mazmuni: o'qituvchi bong urib, auksion darsi boshlanganini e'lon qiladi, o'quvchilarga savol berib, uning boshlang'ich balini e'lon qiladi.

Masalan:

Savol: O'nli kasr deb nimaga aytiladi?

1-bo'lib qo'l ko'targan o'quvchi javob beradi.

O'nli kasr deb, maxrajini 10 ning darajalaridan iborat bo'lgan kasrga aytiladi. (100 ball)

Keyin qo'l kotargan o'quvchilar berilgan savol yuzasidan ma'lumotlar bera boshlaydilar.

O'nli kasrlar vergul bilan ajratilib yoziladi (200 ball)

Surati maxrajidan kichik bo'lgan kasrlarning o'nli yozuvida butun qismiga nol yoziladi (300 ball)

Savol: o'nli kasrni o'nli kasrga ko'paytirish qoidasini ayting? kim ochdi 100 ball

Yana 1-qo'l ko'targan o'quvchi javob beradi.

O'nli kasrni o'nli kasrga ko'paytirish uchun ularni vergullariga e'tibor bermasdan ko'paytiriladi (100 ball)

Keyingi o'quvchi ko'paytuvchilarda verguldan keyin nechta raqam bo'lsa, ko'paytmadan ham shuncha raqam o'ngdan chapga qarab ajratilib vergul qo'yiladi. (200 ball)

O'nli kasrni 10 ga ko'paytirishda o'nli kasrni natural songa ko'paytirishda ham vergulga e'tibor bermay natural sonlarni ko'paytirgandek ko'paytiriladi. (200 ball)

Savol-javoblar shu tarzda davom etadi, so'ng doskaga bir tomoniga misollar va bir tomoniga misollarning qiyinlik darajasiga mos ballar yozilgan kartochkalar qo'yiladi. o'quvchilar balltanlashadi va misollarni ishlashadi. o'yin ishtirokchilarining to'playotgan ballari hisoblab boriladi. Oyin shu tarzda davom etadi. dars oxirida o'quvchilarning to'plagan ballari e'lon qilinadi va ballga mos keluvchi sovg'alar bilan rag'batlantiriladi. shu tariqa auksion darsiga yakun yasaladi.

Shuni ta'kidlash lozimki, ilg'or pedagogik texnologiya asosida tashkil etilgan darslar

o‘quvchilarni bilimlarini yaxlit o‘zlashtirilishiga yordam beradi. o‘quvchi tafakkurini o‘stiradi, mustaqil fikrlashga o‘rgatadi. zero, barkamol avlod tarbiyasi jamiyat madaniy- ma‘rifiy taraqqiyotining, millat ma‘naviy kamolotining muhim belgisidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

- 1.Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari.-T.:O‘qituvchi, 2004.
- 2.Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi, 2000.

UNIVERSITET TALABALARINING MA'NAVIY-MA'RIFIY VA AXLOQIY TARBIYASINI YAXSHILASH UCHUN OLIB BORILGAN FAOLIYATLAR

Abdullaeva Marhabo Zaripboevna

Xorazm viloyat Urganch Davlat Universiteti
Texnika fakulteti tyutori

Annotatsiya: Ushbu maqola Universitet talabalarining bilim egallashi va kasbga tayyorlanishi uchun ularga yordam beradigan, ma'naviy- ma'rifiy va ahloqiy tarbiyasini yaxshilanishiga hissa qo'sha oladigan faoliyatlar to'g'risida.

Kalit so'zlar: tyutor, talaba, ma'naviy-ma'rifiy, ahloqiy tarbiya.

Tyutor — talabalarining shaxsiy rivojlanishiga, universitet, respublika va xalqaro miqyosdagi tanlov va olimpiadalarda munosib ishtirok etishiga, shuningdek, ularning bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishiga ko'maklashuvchi inson bo'lib, u yigit-qizlarni kasbga yo'naltirish, Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash, turli ilmiy to'garaklarga jalb etish hamda muammo va kamchiliklarini o'rganib, ularga atroflicha yechim topish bilan shug'ullanadi.

Tyutorlarning asosiy maqsadi — ta'lim va tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda universitet va talabalar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash, talabalarining universitet hayoti va ta'lim jarayoniga moslashishiga ko'maklashish, ularga uslubiy, ijtimoiy va psixologik yordam ko'rsatish va talabalarda tanlagan kasbga muhabbatni oshirishdir. Shu bilan birga ular yigit-qizlarning dars mashg'ulotlarini muntazam tahlil qilib boradi va sifatini oshiradi, ularning darsdan bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishini ta'minlaydi hamda ijtimoiy ahvolidan doimiy xabardor bo'lib turadi. Tyutorlar ma'naviy-ma'rifiy va ahloqiy-tarbiya, o'quv va o'quv-uslubiy hamda ilm-fan, innovatsion va ilmiy-tadqiqot yo'nalishlarida o'z faoliyatini olib boradi.

Ushbu maqolada men o'zimga berkitilgan talabalarim bilan ma'naviy-ma'rifiy va ahloqiy-tarbiya yo'nalishida olib borgan samarali ishlarim va faoliyatimni yoritib beraman.

Talabalar ma'naviy-ma'rifiy yo'nalishida muhtaran prezidentimizning tashabbusi bilan tadbir etilgan 5 muhim tashabbus doirasidagi faoliyatga jalb etiladilar. Ushbu tashabbus bo'yicha 211,213-QMBKICH guruh talabalari ishtirokida sportning voleybol turi bo'yicha musobaqa tashkil qilindi, 211-SHQK guruhi talabalari bilan sportning stol tennis turi bo'yicha musobaqa o'tkazildi, 211-SHQK guruh talabalari ishtirokida sportning shaxmat va shashka turi bo'yicha musobaqa tashkil qilindi, 212,213-QMBKICH yo'nalishi guruh talabalari Urganch shahrida joylaygan IT parkga borib, u yerda mavjud bo'lgan to'garaklar bilan tanishib, a'zo bo'lishdilar. Bundan tashqari, Viloyar yoshlar va bolalar kutubxonasida Ma'naviyat markazi faxriysi, yozuvchilar uyushmasi a'zosi Qurbon Matrio bilan uchrashuv bo'lib o'tdi va "Yoshlar va bolalar" kutubxonasiga tashrif buyurib, a'zo bo'lishdilar.

Universitet talaba yoshlarining bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazish maqsadida talabalar o'rtasida madaniy ishlar (konsert, kitobxonlik, kino, teatr, muzey va h.k.)ni tashkil etish qilinadi. Jumladan, 212-SHQK guruhi talabalari birgalikda Avesto majmuasiga borib, tarixiy yodgorliklar bilan tanishdilar, 213-QMBKICH guruhi talabalari birgalikda "Qatag'on qurbonlari" muzeyiga tashrif buyurishdi, 211-SHQK guruhi talabalari "Bolalar va Yoshlar" kutubxonasida bo'lib, a'zo bo'lishdilar, 213-QMBKICH guruhi talabalari bilan birgalikda "9-may xotira va qadrlash kuni" munosabati Xotira maydonida bo'lishdi. Hozirgi tinch va farovon hayotimiz uchun halok bo'lgan ajdodlarimiz xotirasini yod olishdilar. Eng hayajonlisi, Urganch davlat Universiteti Texnika fakulteti tyutorlari boshchiligidagi fakultet bir guruh talabalari bilan birgalikda Urganch shahrida O'zbekiston Respublikasida birinchi shaxsiy zamonaviy san'at muzeyi asoschisi Negmatov Normurodning ko'rgazmasining ochilish marosimida ishtirok etdilar.

Xulosa qilib aytganda, amalga oshirilgan va oshirilishi kerak bo'lgan bu kabi ishlar judayam ko'p. Maqsadimiz Vatanimizning buyuk kelajagini dunyoga yaxshi amallari bilan tanitadigan yoshlarni tarbiyalash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yangi O'zbekiston. Ijtimoiy hayot 7 Iyun 2021 18005.
2. M.A.Zaripboevnaning tyutorlik faoliyatidagi xisoboti.

BIOLOGIYA DARSLARIDA “BILIMDONLAR BELLASHUVI” O’YININI TASHKIL ETISH

Abdullayeva Gulandom Ibadullayevna

Bog’ot tumani 17-son maktab o’qituvchisi

Telefon: +998 (99) 770 30 74

abdullayevagulandom_17@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada Didaktik ta’lim texnologiyasining Bilimdonlar bellashuvi oyini metodini tashkil etish haqida.

Kalit so’zlar: “Bilimdonlar bellashuvi”, “O’yla, izla, top”, “Kim tez tuzadi”, “Top topishmoq”.

Mamlakatimizda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan yangi davlat ta’lim standartlarini joriy etilishi o’rta maktab o’qituvchilari zimmasiga qator dolzarb vazifalarni ko’ndalang qilib qo’ymoqda. Shu bilan birga, 2017-2018 o’quv yilida maktablarda 11 yillik o’rta ta’limning joriy etilishi ham o’z navbatida o’qituvchilarning malaka oshirishga bo’lgan yangi ehtiyojlarini keltirib chiqardi.

Bugungi kunning vazifasi biologiya fani o’qituvchilarini zamonaviy pedagogik texnologiyalari va metodlari haqidagi bilim ko’nikma va malakalarini rivojlantirish, darsda samarali metodlarni qo’llashni taqazo etadi.

Biologiya ta’limida faqat dars davomida emas balki sinfdan tashqari vaqtlarda ham zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni taqazo etadi.

“Bilimdonlar bellashuvi” tadbiri 8-9 sinf o’quvchilari uchun mo’ljallangan bo’lib, bu o’yin o’tilgan mavzular yuzasidan jamoaviy bellashuvga asoslangan. Bu o’yindan maqsad shuki o’quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish, muloqotga kirishuvchanlik, jamoaviy faoliyat yuritish mantiqiy fikrlash, mavjud g’oyalarni sintezlash, tahlil qilish, turli qarashlar orasidagi mantiqiy bog’liqlikni topa olish qobiliyatlarini tarbiyalash uchun imkoniyat yaratadi.

Tadbir quyidagi shartlar asosida olib boriladi:

1-shart. O’yla, izla, top. Ishtirokchilar o’z guruhlariga qisqacha ta’rif beradilar. Bunda guruhlariga 5 daqiqa vaqt beriladi.

2-shart. Tezkor savollarga tezkor javob. Bunda guruhlariga o’tilgan mavzu yuzasidan savollar beriladi va ular savollarga tezkorlik bilan javob beradilar. Qaysi guruhdan javoblar soni ko’p bo’lishiga qarab ball qo’yiladi.

3-shart. “Kim tez tuzadi”. O’zbekistonning bir necha nusxadagi hayvonlar guruhi yozuvsiz xaritalarini maxsus qog’ozga yopishtirib, ular teng kattalikdagi bo’laklarga bo’linadi. Belgilangan vaqt ichida ishtirokchilarning qaysi biri xaritani tez tuza olsa o’sha guruh g’olib hisoblanadi. (5 min)

4-shart. Foydali qazilmalarning shartli belgilari; O’zbekistonda eng ko’p qazib olinadigan foydali qazilma boyliklari aks etgan belgilar ko’rsatiladi. O’quvchilar, ular qanday shartli belgi ekanini va qayerda qazib olinishini aytishlari

lozim.

5-shart. Top topishmoq. Bunda guruhlariga topishmoq aytiladi, guruhlar topishmoq javobini topadilar. Eng ko’p topgan guruh, g’olib hisoblanadi.

Xulosa o’rnida shuni ayta olamizki, tanlovda muayyan mavzular bo’yicha o’quvchi o’qituvchining tayyorgarlik darajasi egallagan bilimi, ko’nikma va malakalarini mustahkamlash va chuqurlashtirishdan iboratdir.

O’qitish jarayonida “Eshitdim”, “ko’rdim”, “o’zlashtirdim”, hamkorlikda o’qidim, bildim, fikrladim, esda saqladim, o’zlashtirdim va mustahkamladim tarzida tashkil etiladi.

Musobaqa-tanlov quyidagi shakllarda o’tkazilishi mumkin.

1. Muammoli.

2. Kompyuterda ishlab, chizma va jadvallarni o’qish.

3. Boshqotirmalar, viktorina, rebus, krossvordlar yechish.

4. Quvnoqlar va zukkolar tanlovi.

5. Tezkor turnir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Ne’matova G. Ashurbayeva R. Yo’ldosheva D. Maktabda ona tili darslarini adabiyot, biologiya mavzulari bilan bog’lab o’qitish. - T.: Muharrir. 2019.

TYUTOR – TALABA FARZANDLARINING BAXTIYOR KELAJAGINI QURISHLARIDA KO'MAKCHI MEHRIBON ONA

Allamova Mahfuza Atanazarovna.

UrDU Texnika fakulteti tyutori

Annotatsiya: Har bir tyutor talabalarining sha'ni va qadr-qimmatini, obro'sini hurmat qilish, ularning jismoniy, ruhiy va psixologik holatidan muntazam xabardor bo'lish, o'quv, ma'naviy va ilmiy faoliyatini monitoring qilib borish, yigit-qizlarning darslarda ishtirokini nazorat qilish, yoshlarning ota-onalari va o'zi bilan doimiy muloqot qilib borishga majburdir. Ushbu maqolamda tyutorning o'ziga berkitilgan talabalarining oldidagi burchi va vazifalarini yoritib beraman.

Tayanch so'zlar: tyutor, talaba, Universitet, Oliy ta'lim, tarbiya, ahloq.

Har bir oliy ta'lim muassasining talabasi uning farzandi kabidir. Ota-ona o'z bolalari uchun doimo qayg'urgani singari bugun ta'lim muassasalari ham talabalarining ilm olishi, kelgusi faoliyatini to'g'ri belgilashiga mas'ullikni his etadi. Talabaga ta'lim berish bilan birga, darsdan bo'sh vaqtda nimalar bilan bandligi, qanday muhitda yashashi, uning fanlardan tashqari qiziqishlari — hammasi oliy o'quv yurti uchun muhim.

Ma'lumki, talabalar birinchi bosqichga qabul qilinishi yoki o'qishini ko'chirish orqali kelgani bois, u bilan bog'liq ma'lumotlar bazasi shakllantirilmagan bo'ladi. Har bir tyutor o'ziga biriktirilgan akademik guruhdagi talabalar bilan individual o'tirib, universitet yoki dekanat tomonidan berilgan ma'lumotlar shkalasi, jamlanma shakli bo'yicha talabaning ism-sharifidan tortib toki uning yashash manzili, qiziqishlari, yaqin qarindoshlari, umuman, barcha ma'lumotlarni so'rab, belgilangan ma'lumotlar bazasini to'ldiradi. Bu ishda tyutorning mas'ulligini yanada oshirish ahamiyatli. Chunki, talabaning berilgan ma'lumoti aniqligi, to'g'ri keltirilgani, rasmiylashtirishda xatolikka yo'l qo'yilmasligi e'tiborni kuchaytirishni talab qiladi. Oliygo'hlarda talabalar qiziqishlarini inobatga olish ham muhim ahamiyatga ega. Bugungi zamonaviy tizim tyutorlari talabaning bo'sh vatini maqsadli tashkil etishda vaqtbay emas balki saotbay, minutbay mexanizmini qo'llagan holda yangicha ruhdagi, motivatsion, samarali tashkiliy-amaliy ishlarni bajarib kelmoqda. Albatta, har bir talabani to'g'ri yo'naltirish, ularning bo'sh vaqtini samarali va natijador qilib tashkil etish jamiyat uchun yanada bilimli, salohiyatli kadr yetishtirishga xizmat qiladi. Ma'lumki, davlatimiz, oliy ta'lim muassasalari tomonidan nomdor stipendiyalar, grantlar joriy qilib borilmoqda. Buning uchun talabani to'g'ri yo'naltirib, u bilan tizimli ishlash kerak. Bu vazifalar ham tyutorning zimmasiga tushadi.

Shaxsan men ham, o'zimning tyutorlik faoliyatim davomida menga biriktirilgan talabalarimga o'zimning farzandlarim deb his qilgan holda ular bilan ishlayapman. Chunki har bir talaba farzandimning kelajagi men uchun muhimdir. Men bu majburiyatimni ularning oldidagi majburiyatim emas, balki, Allohning oldidagi majburiyatim, deb his qilgan holda vijdonan yondashaman.

Talaba farzandlarimning bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazish maqsadida ularni qadimiy shahrimiz Xiva shahriga, Xotira maydoniga, Avesto majmuasiga, Jasorat bog'iga, Zamonaviy Suratlar Galeriyasiga, Yoshlar Ittifoqi markaziga, Ogahiy teatriga va boshqa madaniy joylarga sayohat va ekskursiyalar tashkil qildim. Talabalarim 5 muhim tashabbus bo'yicha ham ko'plab musobaqalarda ishtirok qilib quvonarli yutuqlarga erishib kelmoqdalar. Bundan tashqari, ularning har birisining yashash sharoitlari bilan tanishib, habardor bo'lgan holda ishlayapman. Ota-onalar bilan umumiy va alohida suhbatlar olib borish bilan birga, kerak paytda talabalarimning shaxsiy muammolarini oqilona yechishlarida ko'mak beraman.

Xulosa o'rnida, har bir tyutor talabalarining sha'ni va qadr-qimmatini, obro'sini hurmat qilish, ularning jismoniy, ruhiy va psixologik holatidan muntazam xabardor bo'lish, o'quv, ma'naviy va ilmiy faoliyatini monitoring qilib borish, yigit-qizlarning darslarda ishtirokini nazorat qilish, yoshlarning ota-onalari va o'zi bilan doimiy muloqot qilib borishga majburdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yangi O'zbekiston, Ta'lim, 28 mart 2022 yil. Azizbek Omonov.
2. A.M. Atanazarovning tyutorlik faoliyati xisoboti.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA XALQ TOPISHMOQLARIDAN FOYDALANISH

Batirova Gulchehra Asqarovna

Namangan viloyati Norin tumani

21-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

ANNOTASIYA: O‘quv jarayonida ertaklar bilan bir qatorda topishmoq, tez aytishlardan keng foydalaniladi. Boshlang‘ich sinf darsliklarida bir necha mavzularga va narsabuyumlarga oid maqollar, topishmoq va tez aytishlar berilgan. Bular, albatta, o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi. Ushbu maqolamizda maqollardab foydalanish borasida fikr yuritamiz

TAYANCH SO‘ZLAR: fikrlash, maqollar, mantiqiy fikrlash

Mantiqiy tafakkurni o‘stirishda topishmoqlarga javob topish matematik masala, misol yechish bilan teng kuchga ega. Ba’zi o‘quvchilar topishmoqlarga javob topishni ermak deb biladilar. Afsus, bunday o‘ylashlari noto‘g‘ri. Chunki har bir topishmoq aytilganda o‘quvchi aqlni ishga soladi, o‘ylaydi, fikrlaydi. Topishmoqlarni o‘quvchilar solishtirish va qiyoslash yo‘li bilan javobini topishga intiladilar. Topishmoq matnini o‘qish orqali o‘quvchilar avvalo, topishmoq janriga xos xususiyatlari o‘rganadilar, to‘g‘ri o‘qish malakasini egallab beradilar. Topishmoq javobini topishda yashirin berilgan belgi, predmet, voqea-hodisalarga asosiy e‘tiborini qaratadi. O‘qituvchi, topishmoqni o‘qiyotganda uni doskaga yozib qo‘yadi yoki topishmoq yozilgan kartonni doskaga ilib qo‘yadi. Topishmoqning mazmuni tushuntirib bo‘lingach, uni o‘quvchilar daftariga ko‘chirib oladilar, o‘quvchilar topishmoqning javobini topgach, uning to‘g‘rimi yoki noto‘g‘ri ekanligini topishmoq mazmunidan va qo‘shma ma’lumotlardan bilib oladilar. Topishmoqqa javob topish o‘quvchini tetiklashtiradi, Charchagan vaqtda dam beradi. Ba’zi bir o‘qish darslarini kuzatganimizda, juda ham zerikarli o‘tilganligiga guvoh bo‘lganmiz. Shunday paytda, ya’ni o‘quvchilarda zerikish, toliqishni sezganda “Topishmoq topish” o‘yini o‘tkazilsa, o‘quvchilar tetiklashib, darsga qiziqishlari ortadi, hamda ular madaniy hordiq ham oladilar. Topishmoqlar 1-4 sinflarning savod o‘rgatish, imlo va nutq o‘stirishga doir darslarida o‘rganiladi. Asosan, o‘quvchilar 1-4 sinflarning o‘qish va nutq o‘stirish darslarida topishmoqlarni og‘zaki aytish bilan o‘z nutqlarini boyitadilar. Masalan: “Alifbe” kitobidagi

Rangi oppoq, qor emas,

Yumshoqqina par emas.

Topishmoqning mazmuni tushuntirilgach, javobni topish o‘quvchilarga topshiriladi. “Paxta” javobini topishmoq matniga asosan to‘g‘riligi aniqlanadi. Topishmoq matni yordamida, javobni tekshirib bo‘lingach, ifodali o‘qish mashqi o‘tkaziladi. Topishmoqni ifodali o‘qishda uning mazmuniga e‘tibor beriladi. Masalan, 2 -sinf “o‘qish kitobi”da mavzular bo‘yicha berilgan topishmoqlarni ko‘rib o‘taylik. Bu topishmoqlarni o‘qituvchi ifodali o‘qib beradi, o‘quvchilar bunda topishmoq mazmunini tushunib olishlari kerak. Har bir topishmoq o‘qilgach, qisqacha suhbat o‘tkaziladi.

- Topishmoqda nimalar deyilgan?

- Qani, topishmoqni kim esda saqlab qoldi?

Topishmoqda berilgan belgilariga qarab topishmoqning javobi topilgach, uning javobi tekshirib ko‘riladi.

Oyog‘i yo‘q qochadi,

Qanoti yo‘q uchadi.

Bu topishmoqning javobini yozib qo‘yiladi. Topishmoq javobi matn mazmuniga qarab tekshiriladi va o‘quvchilar havoning xususiyatlari haqida ma’lumotga ega bo‘ladilar.

Topishmoqlarni qayta o‘qish orqali asosiy ma’noni bildirgan so‘zlarni aniqlash juda ham muhim.

Masalan: Pak-pakana bo‘yi bor,

Etti qavat to‘ni bor.

Bu topishmoqda yashirin predmetning asosiy ma’nosini bildirgan so‘zlar “pakpakana”, “etti qavat to‘ni” deb ko‘rsatiladi. o‘quvchilar topishmoqlarning yaratilishi tarixi haqida ham bilimga ega bo‘lishi kerak. Xalqimiz o‘z qilgan mehnatlari davomida, yashash tarzidan kelib chiqqan holda, tabiat hodisalarining kuzatib ulardan xulosa chiqarib, mana shunday

topishmoqlar yaratganliklarini, hozirda esa fan texnikaning rivojlanishiga asosan ko‘plab yangi topishmoqlar yaratilayotganini ma’lumot beradi. Topishmoq matnini o‘qish davomida o‘quvchilar she’riy va nasriy asarlarni o‘qish metodikasi bilan ham tanishtirib boriladi. Ba’zi topishmoqlar she’riy uslubda yozilgan bo‘ladi. Masalan, 3-sinfda berilgan she’riy uslubdagi topishmoqlar shular jumlasidandir.

Agar men sizga aytsam,
Yulduzchadek guli bor,
To‘ni yashil beqasam.
Urug‘i ichra qotor.
To‘ni ustida oq yo‘l,
Chanqoqni bosar biling,
Hosil sersuv, mo‘l-ko‘l.
- Aytaylik, bu.....

Bunday topishmoqlarni o‘quvchilar ifodali qilib o‘qish va yodlashi mumkin. Topishmoqlarning javobini topish o‘quvchilar uchun diqqatni bir joyga to‘plab, o‘ynashni talab qiladi. Bunda topishmoqlarda yashirin berilgan predmetni eslatish juda muhim. o‘quvchilar uchun ba’zan topishmoqlarning javobini topish qiyinchilik tug‘diradi. Bunday vaqtda o‘sha predmetni ko‘rsatish mumkin yoki bo‘lmasa yashirin predmetni boshqa predmetlar bilan birgalikda ko‘rsatilib, topishmoq matni o‘qiladi. O‘quvchilar topishmoqda ifodalangan predmet xususiyatini berilgan predmetlar orasidan qidiradilar va mos kelganini topib topishmoqning javobi ekanligini tekshirib, ko‘radilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. G‘afforova T., Shodmonov E., Eshturdiyeva G. O‘qish kitobi: 1-sinf uchun darslik. -Toshkent: Sharq, 2007. - 128 b.
2. Shojalilov A., Toshmatova G., Matjonov S., Sariyev Sh. O‘qish kitobi: 4-sinf uchun darslik. – Toshkent: O‘qituvchi, 2002. – 336 b.
3. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti va folklor. – Toshkent: Adabiyot jamg‘armasi, 2006. – 216 b.

BOLA NUTQINING RIVOJLANISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI OMILLAR

Nozima Obloberdiyeva

Annotatsiya. Ushbu maqolada bola nutqining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar xususida so'z yuritiladi. Qayd etish lozimki, bola nutqining shakllanishi va keyingi taraqqiyoti qator omillarga bog'liq bo'lib, ularni shartli ravishda ikki guruhga ajratib tadqiq qilish maqsadga muvofiqdir, ya'ni tabiiy-tug'ma omillar hamda kelgusida vujudga keluvchi – orttirilgan omillar.

Kalit so'zlar: bola nutqining rivojlanishi, omillar, taraqqiyot, bola nutqi, og'zaki nutq, yozma nutq.

FACTORS AFFECTING CHILD SPEECH DEVELOPMENT

Nozima Obloberdiyeva

Abstract. This article talks about the factors influencing the development of children's speech. It should be noted that the formation and further development of a child's speech depends on a number of factors, and it is reasonable to divide them into two groups, i.e. natural-innate factors and future-acquired factors.

Keywords: child's speech development, factors, progress, child's speech, oral speech, written speech.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РЕЧЕВОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ

Нозима Облобердиева

Абстрактный. В данной статье говорится о факторах, влияющих на развитие речи детей. Следует отметить, что формирование и дальнейшее развитие речи ребенка зависит от ряда факторов, которые целесообразно разделить на две группы: естественно-врожденные факторы и факторы приобретенные в будущем.

Ключевые слова: речевое развитие ребенка, факторы, прогресс, речь ребенка, устная речь, письменная речь.

Bolalar nutqiga o'z vaqtida e'tibor qaratish hamda uning to'g'ri, o'z yoshiga mutanosib tarzda rivojlanishi, ta'kidlash lozimki, qator omillar ta'sirida yuzaga keladi[1]. Bu masala bugungi kunda tobora taraqqiy etayotgan soha psixolingvistikaning – tilshunoslikning yangi yo'nalishlaridan biri – tadqiqot obyekti hisoblanib, ushbu maqolamiz aynan bolalar nutqining rivojlanishiga ta'sir o'tkazuvchi omillar xususidadir.

Tilshunos olim Nilsonning fikriga ko'ra[6], boladagi nutqiy rivojlanish uning kognitiv qobiliyatlarini aks ettiruvchi muhim omillardan biri hisoblanar ekan. Bu esa bevosita bolaning kichik yoshdagi nutqiy ko'nikmalariga asoslanishi bilan ahamiyatlidir. Bola nutqi rivojlanishining dastlabki bosqichida ushbu jarayon egosentrik ko'rinishga ega bo'ladi, ya'ni bola so'zlashuv jarayonida, asosan, o'ziga qaratishga urg'u bergan holda nutq irod etadi. Bu holatda bolalar nutqida quyidagi vaziyatlar tez-tez ko'zga tashlanadi: shikoyatlar, atrofidan eshitib o'rgangan vulgarizmlar, tanqidlar hamda savollar. Qachonki bolaning nutqi “o'z”idan “o'zga”ga qaratilgan taqdirda nutq hamda bolaning aqliy va kognitiv salohiyati o'rtasida birlik yuzaga keladi[3].

Bola nutqining rivojlanishiga ta'sir o'tkazuvchi bir qator faktorlar mavjud bo'lib, ularni ikki guruhga ajratib tahlil qilish maqsadga muvofiqdir:

I. Internal, ya'ni ichki omillar.

II. Eksternal – tashqi omillar[3].

Internal omillar bevosita bolaning tug'ilish jarayonini o'z ichiga olgan holda uning ikki yoshga to'lguniga qadar sodir bo'ladigan holatlarni aks ettiradi. Tug'ilish jarayonining o'zi bevosita uch holatdan iborat bo'lib:

a) Onaning homiladorlikkacha bo'lgan davri;

b) Homiladorlik davri;

c) Homiladorlikdan keyingi davr kabilarni o'z ichiga oladi[5].

Onaning homiladorlikkacha bo'lgan davri ayol salomatligi, undagi irsiy yoki orttirilgan

kasalliklar bilan aloqador bo'lib, bunda ayolda mavjud illatlar bola nutqining kech rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Yoki bo'lmasa onaning homiladorlik davriga to'xtaladigan bo'lsak, ushbu jarayondagi mavjud stress yoki depressiya holatlari ham bola nutqi uchun xavfli omil sifatida baholanadi yoki homiladorlik jarayonidagi jismoniy shikastlanish ham bolaning nutqini hosil qilishga ko'maklashuvchi nutq a'zolariga salbiy ta'sir o'tkazishi mumkin. Uchinchi davr bolaning tug'ilishidan tortib uning ikki yoshga to'lguniga qadar sodir bo'ladigan holatlarni o'zida aks ettiradi. Bu davrdagi bolada yuzaga keladigan qo'rquv, jismoniy shikast, ayrim og'ir kasalliklar bolalar nutqiga bevosita ta'sir o'tkazadigan salbiy jihatlar sifatida baholanadi. Jenson-Verkasaloning fikricha, uchinchi holat boladagi o'ta yomon vaziyat sifatida qayd etiladi va bu uning nutq jarayonida qisqa hamda tushunarsiz gaplar tuzishiga olib keladi[4].

Ba'zi bir tashqi omillar ham mavjudki, bevosita ular bola nutqining rivojlanish jarayoniga ta'sir o'tkazadi. Bunga quyidagilarni misol sifatida keltirish mumkin. Bola nutqining rivojlanishiga ta'sir o'tkazuvchi birinchi omil bu ertaklar hisoblanadi. Bu bevosita bolaning tuzayotgan gaplarining uzunligiga hamda ushbu gaplarda qo'llayotgan so'zlar soniga ta'sir o'tkazadi. Bolaning nutqni ifodalash qobiliyati aynan ertaklarda ifodalangan ma'lumotlarning uzatilish hamda ularning bola tomonidan qabul qilinish holatiga bog'liq hisoblanadi. Boladagi fonetik tovushlarni yod olish qobiliyati ertaklardagi so'zlarning takror va takror qo'llanilishi orqali ro'yobga chiqishi mumkin, jumladan, “...bir bor ekan, bir yo'q ekan..., yaxshilik bilan yakun topibdi..., yomon ekan...”[7] va shu kabi takroriy qoliplar bola nutqining rivojlanishiga o'z ta'sirini o'tkazadi.

Bola nutqi rivojlanishining uchinchi tashqi omili bu bolaning eshitish sistemasiga alohida e'tibor qaratish hisoblanadi. Bolaning eshitish sistemasi bilan alohida shug'ullanish(ushbu jarayon so'zlarni qayta-qayta takrorlash, murakkab so'zlarni o'qib eshittirish, so'zlarni bo'g'inga ajratish va hokazolarni o'z ichiga oladi) bola og'zaki nutqi shakllanishiga o'zining bevosita ta'sirini o'tkazishi bilan ahamiyatlidir.

Bolani nutqini yanada rivojlantirishda uning atrofidagi muhit ham muhim ahamiyat kasb etadi, bunga misol sifatida Bobur Mirzoning davomchisi sanalgan Akbarshoh tomonidan olib borilgan tajribani yaqqol keltirish mumkin. O'n ikki nafar bolaning ular go'dakligidanoq soqov enagalar tomonidan tarbiyalanishi ularning nutqiy ko'nikmadan mahrum bo'lishlariga sabab bo'lgan[6].

Tilshunos olim Handayanining fikriga ko'ra, bola nutqini shakllantirishda ota-onaning verbal muloqoti alohida ahamiyat kasb etadi[2]. Uydagi muhit, ota-ona og'zaki talaffuzida mavjud leksik ifodalar bola oral nutqida nuqs etadi. Ayniqsa, ona nutqida ishtirok etadigan birliklar bola nutqiy rivojlanishining asosi hisoblanadi.

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, bolaning nutqiy rivojlanishi juda murakkab jarayon hisoblanadi va u qator faktorlarga asoslanadi. Ichki omillar bolaning tug'ilish davridan to uning ikki yoshgacha davri davomida shakllansa, tashqi omillar bevosita ertaklar, eshitish sistemasi, bolaning atrof-muhiti, ota-onaning nutqiy muloqoti va shu kabilarga aloqador hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Лурия А.Р. Основные проблемы нейролингвистики. – М. : МГУ, 1975.
2. Фердинанд де Соссюр. Труды по языкознанию. –М., 1977.
3. Рождественский Ю.В. Типология слова. – М., 1969.
4. Кодухов В.И. Общее языкознание. – М., 2010.
5. Амирова Т., Олховиков Б.А., Рождественский Ю.В. Очерки по истории лингвистики. –М., 1975.
6. Irisqulov M.T. Tilshunoslikka kirish. –Т., 2009.
7. Usmonov S. Umumiy tilshunoslik. –Т., 1972.
8. Baskakov N.A. va boshqalar. Umumiy tilshunoslik. –Toshkent, O'qituvchi, 1979.

ТА’ЛИМ ТИЗИМИДА О’QITUVCHIGA QO’YILADIGAN TALABLAR

Eshonxo’jayeva Muattarxon Ahmadxonovna

Namangan viloyati Kosonsoy tumani

8-sonli umumta’lim maktabining

huquq fani o’qituvchisi.

Tel: +998999192555

Jalolova E’zoza G’ofurjonovna

Namangan viloyati Kosonsoy tumani

8-sonli umumta’lim maktabining geografiya

fani o’qituvchisi.

Tel: +998939452414

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim tizimida o’qituvchi va o’quvchi munosabatlari, ta’lim –tarbiya berishda o’qituvchiga qo’yiladigan talablar haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so’zlar: ta’lim, o’qituvchi, tarbiya, o’quvchi, fan, shaxs, dars, g’oya, talab.

Jamiyat taraqqiyotining har bir bosqichida ustoz, muallim, o’qituvchi zimmasiga eng muhim vazifa - jamiyat kelajagi bo’lgan yoshlarni tarbiyalash, ilm berish vazifasi yuklatilgan. Hatto ibtidoiy jamoa tuzumidayoq yoshlarni tarbiyalash muassasalari tashkil etilib, ularda tajribali, hayotni ko’rgan oqsoqollar bolalarni tarbiyalaganlar. O’qituvchilik kasbining paydo bo’lishi tarbiyaning kelib chiqishi bilan bog’liqdir.

Zamonaviy ta’limni joriy etish bugungi kun davr talablaridan biridir. Ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning tub mohiyati ta’lim mazmuni va shaklini takomillashtirishga qaratilgan. Fan-texnika taraqqiyoti, jamiyatimizning demokratlashuvi, axborot miqyosining oshib borishi kabi omillar o’quvchining shaxsiy xususiyatlariga, jumladan idrok eta olish, tasavvur va fikrlash, aqliy qobiliyatlarining rivojlanishiga olib keldi. Zamonaviy ta’lim oldida turgan eng muhim vazifa o’quvchi shaxsining ilm olishga bo’lgan ehtiyojini qondirishga qaratilgan. Bugungi kun yoshlarini har tomonlama yetuk, mukammal, komil inson qilib tarbiyalash biz, o’qituvchilarning muhim vazifalarimizdan biridir.

Bugungi kun ta’lim tizimi va maktab oldiga komil insonni tarbiyalab voyaga yetkazish maqsad qilib qo’yildi. Zero, zamon shiddat bilan rivojlanishi natijasida yoshlarning ongida hamda dunyoqarashida ham o’zgarishlar yuz bermoqda. Shu o’rinda pedagog hodimlarga yuklatilgan vazifa har doimgidan ham oshib bormoqda. Xususan, Zamovaviy pedagog har jihatdan o’quvchilari uchun namuna bo’lishi va yuksak mahrotli bo’lishi darkor. Zero, komil shaxsni tarbiyalashda o’qituvchining o’rni beqiyosdir. Bu borada o’qituvchilarga ayrim talablar qo’yiladi, biz ularni quyida ko’rib o’tamiz.

O’qituvchining tarbiyachiligi. Har bir shaxs o’zicha tarbiyachi va tarbiyalanuvchi hisoblanadi. Odamzod bor ekan, tarbiya haqida har kuni nimadir yangi fikr aytishga, uning uslub va qoidalarini o’zgartirishga ehtiyoj tug’ilaveradi. Biz o’quvchilarning jamiyatga moslashuvi jarayonida ularni o’zimizga mos ravishda o’stirishga harakat qilamiz. Xuddi o’zimizdek fikrlashga, bizdek harakat qilishga undaymiz. Buning uchun iloji boricha bilganlarimizning hammasini o’rgatishga intilamiz. Vaholanki, biz uni ko’p bilishga emas, ko’p bilish yo’llarini o’rganishga o’rgatishimiz kerak. Bu o’rinda qadimiy yunonlarda bo’lgan bir aqidani keltirsak. Ya’ni, ta’lim oladigan bolaga qanchalik ko’p bilim solsang shuncha to’ladigan xum deb emas, go’yoki sham deb qarab, uni yoqib qo’yish kerak. Shunda u o’ziga o’zi ziyo berib ilm izlaydi, o’zi uchun o’zi harakat qiladi. Har bir ta’lim olayotgan o’quvchining dunyoqarashi shakllanishida, rivojlanishida o’qituvchining o’rni, ahamiyati, dars berish shakllari juda katta rol o’ynaydi.

O’qituvchining ijodkorligi. Bilimga chanqoq yosh avlodga saboq berish, hayotda o’z o’rnini topishga o’rgatish barcha o’qituvchi, ustozlarning majburiyatidir. Bu maqsadga erishish uchun esa o’qituvchi har jihatdan mukammal shaxs bo’lishi lozim. Shu o’rinda o’qituvchining ijodkorligi haqida fikr bildirar ekanmiz, darsning mazmunli qiziqarli hamda barcha uchun birdek tushunarli tarzda o’tkazishda ushbu jihat muhim omil bo’lib hizmat qiladi. Qachonki pedagog kreativ fikrlab o’z g’oyalarini tadbiq qilar ekan zamonaviy ta’limdan ko’zlangan maqsadga erishish mumkin bo’lar edi.

O’qituvchining notiqlik mahorati. O’qituvchi o’z so’zi bilan o’quvchilarga bilim beribgina

qolmay, o'quvchilarga so'zlash namunasini ko'rsatish yo'li bilan muloqotga o'rgatadi. Shuning uchun o'qituvchining so'zi o'quvchilar javob berishi lozim bo'lgan og'zaki bayon yaratish talablariga javob berishi, biror axborotni yetkazish namunasini berishi, biror qoidani qanday dalillash kerakligini ko'rsatishi, qanday qilib xulosa chiqarish va umumlashmalarga kelishga o'rgatishi darkor. O'qituvchi bilimlarni ma'lum qilishga emas, balki bilimdan qanday foydalanish, uni nima uchun bilish kerakligini eslatib borishi lozim: hayotda xato qilmaslik uchun nimnidir eslab qolish kerak va hokazo.

O'qituvchining so'zi o'quvchilarning aqliy sohasiga ta'sir ko'rsatibgina qolmay, hissiy jihatlariga ham asoslanishi lozim. Yorqin ifodalar yorqin ko'rsatmalilik bilan qo'shib olib borilsa, tuyg'ular uyg'otishi mumkin. Darslarda o'qituvchining so'zi nazariy ma'lumotlarni o'rgatishgagina qaratib qolinmay, nutq madaniyati tushunchasini anglash uchun ham yordam berishi lozim. O'qituvchining nutqi madaniyatli nutq namunasi bo'la olishi zarur.

O'qituvchining AKT lardan foydalana olish mahorati. Hozirgi kunda ta'lim sohasining axborot kommunikatsion texnologiyalarsiz tasavvur etish qiyin. O'qitish jarayonida AKTlardan foydalanish ta'lim sifatining muhim omili bo'lib xizmat qilishi uchun, avvalambor, o'qituvchining AKT borasida savodxonligi kuchli bo'lishi, bugungi davr talabiga javob bo'la oladigan salohiyat egasi bo'lishi kerak. Zero, Buyuk faylasuf Konfutsiy aytganidek: “Men nimani eshitsam unutamam, nimani ko'rsam xotiramda saqlayman, nimani o'zim bilsam tushunaman”. Shuning uchun, ta'lim jarayonida o'quvchilarning faol bo'lishini talab etadigan bir qator uslublar, ya'ni zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llashda yaxshi samara berishi o'z ahamiyatini ko'rsatmoqda.

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkinki, o'qituvchi o'z o'quvchilari uchun ideal inson bo'lishi zamon talabidir. Sababi, o'quvchi ustoziga qarab harakatlariga taqlid qila boshlaydi, o'qituvchining ko'plab xususiyatlarni o'zida aks ettira boshlaydi. Muxtasar qilib aytadigan bo'lsak, zamonaviy pedagog birinchi navbatda o'quvchilari uchun mukammal shaxs sifatida gavdalanishi lozim. Zamonaviy ta'limning shartlariga muvofiq, yuqorida sanab o'tgan hislatlarning sohibi bo'lish lozim. O'qituvchi shaxsining mazkur talablarga muvofiq keluvchi qiyofasi uning o'quvchilar, hamkasblar hamda ota-onalar o'rtasida obro'-e'tibor qozonishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A. Mavlonov va boshq. “Pedagogik texnologiya” T., 2008
2. <https://www.uzedu.uz>
3. <https://www.elib.buxdu.uz>

KOMPYUTER ELEKTRON DASTURI YORDAMIDA VIRTUAL LABORATORIYALARNI TA'LIMDA FOYDALANISH

Ishkobilov Farrux Xayrilloevich

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti, ilmiy izlanuvchi

Annotatsiya: Ushbu maqola zoologiya fanini o'rganuvchilarining ta'lim sifatini oshirishga va elektron dastur yordamida o'quv jarayonida kompyuter imitatsion modellari asosida yaratilgan virtual laboratoriyalardan foydalanishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: virtual laboratoriya, ta'lim, kompyuter, o'quv jarayoni, elektron dastur.

Аннотация: Данная статья направлена на повышение качества образования студентов-зоологов и использование виртуальных лабораторий, созданных на основе компьютерных имитационных моделей, в учебном процессе с помощью электронной программы.

Ключевые слова: виртуальная лаборатория, обучение, компьютер, учебный процесс, электронная программа.

Ta'lim sifatini tubdan oshirish, ta'lim muassasalarini zamonaviy laboratoriyalar, o'quv jihozlari bilan ta'minlash, o'quvchi va o'qituvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish bugunki kunning muhim va dolzarb masalasi bo'lib qolmoqda.

Elektron shaklda ishlab chiqilgan fayllarni nafaqat shaxsiy kompyuter yoki noutbuklarda ko'rish uchun mos shaklda taqdim etiladi, balki zamonaviy vositalar, hamda yuqori aniqlikdagi raqamli televizorlarda ham foydalanish mumkin.

Bularning barchasi o'quvchi yoki talabalarning mustaqil ishini optimallashtirish, uni katta hajmda uyda o'tkazish, transportda sayohat vaqtidan foydalanish va shu bilan ta'lim sifatini oshirish imkonini beradi.

Ta'lim tizimida imitatsion modellardan foydalanishni yanada takomillashtirish maqsadida Windows operatsion sistemasida ishlaydigan, kompyuter elektron dasturi yuqori darajali dasturlash tili yordamida yaratdik. Ya'ni, Borland C++ Builder 6 versiyasida ishlab chiqildi. Bu elektron dasturni ishlab chiqishdan maqsadimiz zoologiya fanini o'rganuvchi o'quvchilar yoki foydalanuvchilar uchun ta'lim olishlarida qulayliklar yaratish hamda fan bo'yicha bilim va malakalarini yetarli darajada shakllantirishdir.

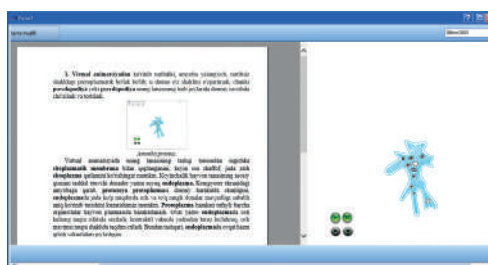
Demak sizlar bilan kompyuter elektron dasturi bilan tanishamiz.

1. Ushbu birinchi tasvirda elektron dasturning umumiy tashqi ko'rinishi keltirilgan bo'lib, bu elektron dastur yordamida siz 7-sinf "Biologiya" (zoologiya) fanining bir nechta mavzulari bo'yicha bo'limlari bilan tanishamiz.

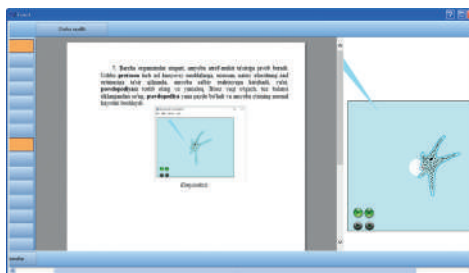

1-rasm. Elektron dasturni umumiy tashqi ko'rinishi.

2. Keltirilgan 2-3-tasvirlarda, 7-sinf biologiya (zoologiya) fanini o'qitishda kompyuter imitatsion modellar asosida yaratilgan virtual laboratoriyalardan foydalanishning yangicha yondashilgan dasturiy vositalaridan biri bu elektron dasturning ichki tuzilmasidagi soxta oyoqlilar sinfining nazariy hamda virtual laboratoriyasi bilan tanishasizlar ya'ni, unda nazariy ma'lumotlar, va virtual laboratoriyalarni bir vaqtini o'zida ma'lumotlar olishlaringiz mumkin bo'ladi.

2-rasm. Soxta oyoqlilar sinfining nazariy hamda virtual laboratoriyasidan foydalanish tasviri

3-rasm. Soxta oyoqlilar sinfining nazariy hamda virtual laboratoriyasidan foydalanish tasviri.

Yuqorida tahlil qilingan “Virtual laboratoriya” larni kompyuter elektron dastur ko’rinishi maktab o’quvchilari va o’qituvchilariga elektron shaklda ya’ni, grafik, video, audio, animatsiyalarni o’z ichiga olgan holda o’rganuvchi foydalanuvchilar uchun Borland C++ Builder 6 versiyasida ishlab chiqilgan. Yuqoridagi yondashuv asosida umumiy o’rta ta’lim maktablarining o’quv-uslubiy jarayonlarida adabiyotlarni ko’paytirish hamda fan bo’yicha amaliy yoki laboratoriya mashg’ulotlarda foydalanish va vaqt resurslarini sezilarli darajada tejash imkonini beradi. Bu imitatsion modellar yordamida zoologiya fanini amaliy va laboratoriya mashg’ulotlarining mavzularini o’qitish bo’yicha batafsil ma’lumotlarni olishingiz mumkin.

O’quv jarayonidagi axborot kommunikatsion-texnologiyalardan foydalanish va uni barcha fanlarda qo’llash bugungi kunning muhim ahamiyatlarida biri bo’lib masalan, zoologiya dars mashg’ulotlarida o’quvchilar va o’qituvchilar uchun dars mashg’ulotlarida va uy ishi topshiriqlarini mustaqil bajarishlarida biz yaratgan biologik jarayonlarni kompyuter imitatsion modellar hamda elektron dastur, ta’lim sifatini va samaradorligini oshirish maqsad qilib olingan. Elektron dastur asosida virtual laboratoriyalardan foydalanib, dars mashg’ulotlarini olib borish hamda o’quv jarayonida qo’llash takomillashtirilgan holda ishlab chiqildi va bu ta’lim tizim uchun asos bo’lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ф.Х.Ишқобилов “Компьютер имитацион моделлар асосида ўқувчилар-нинг зоология фани бўйича билимларини ошириш методикаси” <https://cyberleninka.ru/article/n/kompyuter-imitatsion-modellari-asosida-uvchilarning-zoologiya-fani-b-yicha-bilimlarini-oshirish-metodikasi>
2. Ишқобилов Ф.Х. “Компьютер имитацион моделлар асосида зоология фанига доир споралилар типининг грэгарин ва оксидиялар туркумини виртуал лабораторияларини яратиш” №1 (2021) <http://kimweb.uz>.
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/fizika-ta-limida-virtual-laboratoriyalarni-qo-llash-va-uning-afzalliklari>

MANAVIYATLI YOSHLAR YURT KELAJAGI

Karimova Muqaddas Xalimovna

Namangan viloyati Uychi tumani

13-maktab ma'naviy-ma'rifiy

ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari

tel: +998999313478

Annatsiya. Buyuk ajdodlarimiz ma'naviy-ruhiy kamolotga erishishni, doimo ogoh va hushyor yashashni, Vatan, el-yurt sha'ni, tinchligi uchun hatto jon fido etishni hayotining mazmuni deb bilgan. Avlodlarini ham ana shu ezgu amallar ruhida tarbiyalashga intilgan. Bu an'analar dunyo manzaralari kun sayin o'zgarib, tinchlik-totuvlikka tahdidlar tobora kuchayayotgan bugungi davrda yanada dolzarblik kasb etmoqda

Kalit so'zlar: Har bir jamiyatning, unda yashaydigan insonlarning taqdiri va kelajagi albatta davlatlarning yetakchi kuchlari hisoblanmish yoshlar tarbiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Yurtimizda yoshlarning intellektual va ijodiy salohiyatini mustahkamlash, ularning mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarga daxldorligini oshirish borasida ulkan ishlar olib borilmoqda. Zero, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, mamlakatning munosib kelajagi uchun javobgarlikni o'z zimmasiga ola biladigan barkamol, maqsadga intiluvchan va serg'ayrat yoshlarni tarbiyalash bugunning eng muhim vazifalaridan biridir.

Ma'lumki, Prezidentimiz ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy sohalaridagi ishlarni yangi tizim asosida yo'lga qo'yish bo'yicha 5 ta muhim tashabbusni ilgari surib, yoshlarga e'tiborni kuchaytirish, yosh avlodni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, ularda axborot texnologiyalaridan to'g'ri foydalanish ko'nikmasini shakllantirish, yoshlar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini ta'minlash masalalari davlat siyosati darajasida e'tiborga olindi.

Yangi O'zbekiston tarixiy bosqichiga qadam qo'yilgan ilk kunlardan buyon milliy yetakchimiz tomonidan alohida va uzluksiz e'tibor berilayotgan masala ma'naviyat va ma'rifat bo'lgani holda, boy va hech kimda yo'q tarixiy-madaniy merosimiz qadr-qimmatini o'rniga qo'yish, uni chuqur o'rganish, undan ta'lim va tarbiyadek o'ta zarur va nozik sohada unumli foydalanishga alohida urg'u berib kelinayotgani ham haqiqatdir. Kengashning bu galgi yig'ilishida esa davlatimiz rahbari hali hech kimning xayoliga kelmagan, kelganda ham yurak yutib ko'tarib chiqishi amrimahol mavzuni o'rtaga tashladi, uning mag'zini chaqib, turmushga tatbiq qilish yo'llarini ham ko'rsatib berdi.

Mamlakatimiz hayotida tarixiy bir voqea bo'ldi. Davlatimiz rahbari bir fikrni aytilar. Jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni, ruhi ma'naviyatdir. Chunki ma'naviy asoslarsiz, ma'naviy negizlarsiz, ma'naviy qadriyatlarsiz ma'naviy-milliy ruhsiz hech bir davlat o'zining yuksak maqsadlariga erisha olmaydi. Agar biz bobolarimiz yaratgan ikkita Renessansning asosiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ikkalasida ham o'sha iqtisodiy rivojlanish bilan ruhiy rivojlanish uyg'unligini ko'ramiz. Davlatimiz rahbari bugun bizga yangi tizimni ko'rsatib berdi.

Bundan tashqari, Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan beshta muhim tashabbus doirasida maktab o'quvchilari o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib etish, ijodkor yoshlarni qo'llab-quvvatlashga ham jiddiy e'tibor qaratamiz.

Yoshlarning ta'lim-tarbiyasi kelajagimiz uchun alohida ahamiyatga ega. Shu bois mamlakatimizda ularning puxta ta'lim-tarbiya olishi uchun qulay sharoit yaratish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Chunki jamiyatimiz osoyishtaligi, mamlakatimiz taraqqiyotiga raxna solmoqchi bo'lganlar ko'p hollarda yoshlarni o'z tomoniga og'dirishga harakat qiladi. Shu bois yigit-qizlarning turli g'araz niyatli guruhlariga qo'shilib qolishining oldini olish, bunday kuchlarga qarshi kurashish borasida izchil ishlar olib borilmoqda.

O'zbekiston hukumati tomonidan diniy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, konfessiyalar va millatlararo totuvlikni mustahkamlashga qaratilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, bu yo'nalishda hukumatimizning bir qancha qaror va dasturlari, sohaga daxldor davlat va nodavlat tashkilotlarning qo'shma rejalari qabul qilinib, ijroga yo'naltirilmoqda.

Bu dasturlarda fuqarolarimiz, ayniqsa, yoshlarni aqidaparastlik va missionerlik g'oyalariidan saqlash, buzg'unchi g'oyalarning asl mohiyatini tushuntirish, ularda yot g'oyalarga nisbatan

mustahkam immunitetni shakllantirish ishlariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Mamlakatimizda yoshlar, ayniqsa, o'g'il-qizlarning o'z bilim va salohiyatini yuzaga chiqarishi uchun qulay shart-sharoit yaratish, jismonan va ma'nan barkamol avlodni tarbiyalash hamisha e'tiborda.

Buning samarasida yuzlab iste'dodli o'g'il-qizlarimiz turli ijodiy tanlovlar, festivallar, sport musobaqalarida sovrinli o'rinlarni qo'lga kiritmoqda. Ular tomonidan olib borilayotgan ilmiy izlanishlar xorijiy davlatlarda ham e'tirof etilayotgani tahsinga loyiq.

Vatanimiz taraqqiyoti dunyoning rivojlangan demokratik davlatlar qatoridan munosib o'rin olishi ko'p jihatdan unib o'sib kelayotgan yosh avlodning salohiyati bilimga chanqoqligi va ilm-fan cho'qqilarini zabt etishiga bog'liq. Shu bois yoshlar uchun barcha sharoit va keng imkoniyatlarni yaratib berish davlatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilandi. Bu e'tiborning samarasini yoshlarimiz turli sohalarida erishayotgan yutuqlarida yaqqol ko'rib turibmiz.

Xulosa qilib aytganda, ma'naviyat – insoning ma'lum darajadagi jismoniy, aqliy, axloqiy va ruhiy balog'ati va dunyoqarashini ifodalovchi tushunchadir. Shu nuqtayi nazardan, yoshlarni vatanparvarlik, milliy iftixor ruhida tarbiyalash, yurtimizda milliy madaniyatni yanada rivojlantirish yo'lida barchamiz birdek mas'ul bo'lishimiz lozim.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarning o'z iste'dod va salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun sharoit yaratish, orzu intilishlarini qo'llab-quvvatlash doimiy e'tiborimizda bo'lib qolaveradi.

Adabiyotlar:

1. marifat.uz/marifat/ruknlar/umumii-urta-talim/Yurtimiz-kelajagi-yoshlar-qo'lida
2. google.com

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATION YONDASHUV DOLZARBLIGI

Madrahimova Gulyora Xoshimboyevna

Namangan viloyat, Uychi tuman

13-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

tel: 943008924

Annotatsiya: Hozirgi zamon fan va texnika taraqqiyotining rivojlanishi o'qituvchidan ijodkor bo'lishni fanning muhim muammolari yuzasidan erkin fikr yurita olishni, yangi pedagogik texnologiyalar asosida mashg'ulotlar olib borishni talab qiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, o'qituvchi, ijodkor.

Maktabdagi o'quv jarayoning sifati ko'p omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida o'qitishning usul va metodlari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Binobarin, ular bilimlarning ongli va chuqur o'zlashtirishda o'quvchilardan mustaqillik va ijodiy faollikning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Pedagogika amaliyotida o'qitish usullari va metodlariga juda katta boylik to'plangan. Ularni tanlashda turli sharoitlar o'qitilayotgan fanning xarakteri bolalarning yosh xususiyatlari, oldingi tayyorgarlik darajasi va hokozalar hisobga olinadi. Burhoniddin Zarkujiyning fikricha, insonning bilish faoliyati bilmaslikdan bilishga qarab boradi. Aql - faol, ijodiy kuchdir, koinotni bilish qurolidir. Ammo dastlabki tajribasiz bilishning bo'lishi mumkin emas. Chunki umuminsoniy aql tushunchasi taqqoslash, kuzatish va tajriba yo'li bilan tarkib topadi. Inson hissiy idrokni boyitish bilangina o'zining bilimlarini oshira oladi. Shuning uchun ta'limda o'quvchilarning o'zidagi tajribaga tayangan metodlardan iloji boricha keng foydalanish kerak.

Metodlar va usullarni tanlash o'qituvchi darsda hal qilishi mo'ljallangan masalaga bog'liq bo'ladi. Chunonchi, yangi materialni bayon etishda bir xil metodlar qo'llansa, uni mustahkamlashda ikkinchi va mavzuni umumlashtirishda ya'nada boshqa xil metodlar qo'llanadi. Darsning turli bosqichlarida puxta o'ylash samarali usullar hamda metodlarni tanlash juda muhimdir.

O'qitish metodlarining juda ko'p turlari mavjud va ularning sonini aniqlab belgilab bo'lmaydi. Metodlar o'qitishning mantiqiy tomonlariga, komponentlari va vazifalariga asoslanib tasniflanadi. Maktabdagi o'qitish metodlarining yagona tasnifi yo'q. Tasnif tartib va tizimni vujudga keltiradi. Umumiy va muayyan, nazariy va amaliy, muhim va tasodifiy o'qitish metodlarini aniqlashga yordam beradi, shu orqali ulardan amaliyotda samaraliroq foydalanishga xizmat qiladi.

O'qitish metodlarini bilish manbalari bo'yicha tasniflash ancha oddiy bo'lib, ular maktab amaliyotida keng tarqalgan. Bu belgi bo'yicha metodlar quyidagi 3 guruhga bo'linadi:

Og'zaki metodlar (bilimlarni so'z bilan bayon qilish, suhbat, darslik, ma'lumotnoma va ilmiy adabiyotlar bilan ishlash); Ko'rsatmali metodlar (rasmlar, namoyishlar, kuzatishlar); Amaliy metodlar (mashqlar, laboratoriyadagi amaliy ishlar).

Bular ma'lum darajada shartlidir, chunki mazkur metodlarning hammasi o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ularni doim ham aniq chegaralab bo'lmaydi.

Hozirgi zamon fan va texnika taraqqiyotining rivojlanishi o'qituvchidan ijodkor bo'lishni fanning muhim muammolari yuzasidan erkin fikr yurita olishni, yangi pedagogik texnologiyalar asosida mashg'ulotlar olib borishni talab qiladi. Shuning uchun ham o'qituvchining ushbu sohadagi malakalari o'quvchi shaxsini shakillantrishning negizini tashkil etadi. Demak, o'qituvchi ilg'or tajribalarni to'playdi, tahlil qiladi, ular asosida xulosalar chiqaradi. O'z mutaxassisligi bo'yicha bilimlarni egallaydi. O'qituvchida pedagogik tajribalar yuqori bo'lish, pedagogik texnologiya, o'qitish metodlari, pedagogik texnika, o'z-o'zini boshqarish, muloqot madaniyati, nutq madaniyati orqali o'quvchiga ta'sir qila olishi, pedagogik axloq, o'zaro munosabat, ijobiy natijalarga erishishi kabi bilim, ko'nikma va malakalarning namoyon bo'lishi uning ko'p qirrali pedagogik mahoratga ega ekanligini ko'rsatadi.

Bu degani – dars jarayoni samarali bo'lishi, uning pedagogik mahoratiga, kasbiy qobiliyatiga bog'liq.

Ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarni erkin fikrlay olish, bimalol muloqot, o'z kuchiga ishonch, o'zaro hurmat, hamkorlik mavzularni mustaqil o'zlashtirishga qiziqish, yangiliklarga intilish, o'rganganlarini uzoq vaqt esda saqlab qolish va amalda qo'llash, xushmuomalalik bilan murojaat etish kabi ijobiy xislatlarni oshiradi. Darsda pedagoglar uchun

vaqtdan unumli foydalanishda, darsni qiziqarli va mazmunli tashkil etishda, noyob fikrlaydigan o'quvchilarni aniqlashda, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik, sinfdagi barcha o'quvchilarni faollashtirish, o'quvchilarni og'zaki va yozma nutqini o'stirish va tezkorlik bilan baholay olish kabilarda katta yordam beradi.

Zamonaviy darslar tashkil qilish jarayonida barcha fan o'qituvchilari borgan sari interfaol usullardan kengroq foydalanmoqdalar. Interfaol usullarni qo'llash borasida ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanib dars o'tish natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni himoya qilish, munozara, sog'lom muloqot, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi.

Zamonaviy dars tashkil etishda ilg'or pedagogik texnologiyalarning “Kaskad” usulida o'qitishda o'zlashtirilgan bir qancha texnologiyalar: “Refleksiya”, “Kutuvlar”, “Glogingo”, “Buterbrot”, “Men kimman?” o'yini, “Postek” o'yini, “Fidbek”, “Qo'shningiz yoqadimi?”, “Barchaga konfet”, “Oyga sayohat”, “Koptok o'yini”, “Qarsak chalish”, “Bilimlar tog'i”, “Orfografik estafeta” mashqi kabilar orqali tushuntirib o'taman hamda bir qanchalarini o'z darsimda qo'llanilishi haqida aytib o'taman. Mashg'ulotni boshlashdan oldin “Oltin qoidalarimiz”ni belgilab, muhrlab olamiz, chunki mashq yoki o'yin davomida qat'iy amal qilishimiz uchun.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchi shaxsini shakillantrishda o'qituvchining ahamiyati va ta'siri beqiyos. Chunki, o'qituvchi o'quvchi bilimlarini, tafakkurini o'stiradi. Shu sababli o'quvchilar shaxsini shakillantrishda o'qituvchi har qanday masalalarga to'g'ri yondashishi uning tabiati, tuzilishi, xulq-atvorini va unga sabab vositalarini inobatga olishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Tolipov O.Q., Usmanboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Monografiya. Toshkent: “Fan”. 2006.
2. [www. http://library.ziyounet.uz/ru/book/download/3774](http://library.ziyounet.uz/ru/book/download/3774).

TA'LIM-TARBIYA JARAYONIGA TEXNOLOGIK YONDASHUV: IMKONIYATLARI VA O'ZIGA XOSLIKLARI

Farxodova Durdona Mansur qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayoniga texnologik yondashuvlar, ta'limni loyihalash va texnologiyalashtirish, loyihalash darajalari va uning asosiy tamoyillari haqida fikr yuritilgan

Kalit so'zlar: texnologiya, loyiha, loyihalash, ijodiy yondashuv, jarayon, tamoyil, loyihalash bosqichlari.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish yo'lida olib borilayotgan islohotning muhim yo'nalishi sifatida ta'lim jarayonini texnologiyalashtirishdan e'tirof etildi. Bu jarayonning samaradorligi o'qituvchilar tomonidan zamonaviy ta'lim texnologiyalarini ta'lim amaliyotida faol qo'llanilishi, shuningdek, rivojlangan xorijiy mamlakatlar ta'limi amaliyotida qo'llanilayotgan zamonaviy texnologiyalardan xabardor bo'lish quyidagi shartlar asosida ta'minlandi. Ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish pedagogik faoliyatning muhim ko'rinishi bo'lib, u quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- pedagogning texnologik madaniyatga egaligi;
- pedagogning pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida tajribaga egaligi;
- pedagog tomonidan pedagogik texnologiyalarga “ijodiy” o'zgarishlar kiritilishi va ularning qayta shakllantirilishi;
- pedagogik texnologiyalarni ta'lim amaliyotiga tatbiq etishda o'qituvchi va talabalar o'rtasida o'zaro hamkorlik negizida muvaffaqiyatli vaziyatlarning qaror topganligi;
- pedagogik texnologiyalarning tarkibiy qismlari o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik;
- pedagogik texnologiyalarning talabalar va pedagoglarning kasbiy rivojlanishini ta'minlashdagi imkoniyatlarga egaligi;
- talabalar o'quv-bilish faoliyatining ijobiy ahamiyat kasb etishi.

Pedagogik vazifaning hal etilishiga o'qituvchi va tinglovchi faoliyatlarining mazmuni, vositalarini loyihalash orqali erishadi. Loyihalash mahsuli ta'lim jarayonining loyihasi sanaladi.

. Mohiyatiga ko'ra ta'lim jarayonini loyihalashning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. Markazlashtirish tamoyili texnologik jarayonda tinglovchilar faoliyati modelini loyihalashning bosh elementi sifatida ifodalanadi. Ta'lim jarayoni tuzilmasida asosiy tizimlashtiriluvchi ta'lim mazmuni va tinglovchi faoliyati texnologik jarayon hisoblanib, uning mazmunini tinglovchilarning ijtimoiy tajriba asoslarini o'zlashtirib olishga yo'naltirilgan o'quv faoliyati tashkil etadi. Har bir o'quv fani bo'yicha ta'lim mazmuni umumiy ta'lim maqsadi va vazifalariga muvofiq belgilanadi.

2. Refleksivlik tamoyili subyektning o'ziga, shaxsiy faoliyatiga va bilimiga baho berishi, o'zgalarning u haqidagi fikrlari va ular o'rtasidagi hamkorlik faoliyatiga oid munosabatlarni tavsiflaydi.

3. Natijaviylik tamoyili pedagogik shart-sharoitlarning qulayligi, oz vaqt va kuch sarflash evaziga samarali natijalarga erishishni tavsiflaydi. Natijaviylik- ijtimoiy tajriba faoliyat modellari mazmuni, texnologik operatsiyalar, ularni o'zlashtirish, boshqarish uslublarini tanlash, o'quv faoliyatining muvofiqligi, ta'lim-tarbiya vositalari, texnologik jarayonda sub'ektning qisqa vaqt va kuch sarflashi vositasida belgilangan maqsadga erishishni nazarda tutishi lozim.

4. Ko'p omillilik tamoyili. Har bir ta'lim jarayoni bir qator ob'ektiv va sub'ektiv omillar ta'sirida amalga oshadi. Ular sirasiga o'qituvchi va tinglovchilarning ijtimoiy-iqtisodiy hayot sharoitlari, ta'lim muassasalari atrofidagi ijtimoiy ishlab chiqarish va tabiiy iqlim muhiti, o'quv muassasasining o'quv-moddiy bazasi, o'qituvchilarning kasbiy malaka darajasi, ta'lim muassasasi yoki ma'lum sinfdagi ma'naviy-psixologik muhit, tinglovchilarning o'quv imkoniyatlari, sinfning intellektual salohiyati, jamoaning shaxslararo munosabatlari kiradi.

5. Tinglovchi shaxsini ta'lim jarayoniga moslashtirish tamoyili. Bola maktab ostonasiga qadam qo'rganidan boshlab uning faoliyat ko'lami (o'z- o'ziga xizmat, mehnat, dam olish tarzida) kengayadi. Bu kabi faoliyat ko'nikmalarini egallashi natijasida ijtimoiy tajribaga ega bo'lib boradi.

6. Ta'lim jarayonida tabiiy rivojlanish va ijtimoiylashuv tamoyili. Tabiiy jarayonlar mohiyatini bilish ta'lim jarayonini samarali, tinglovchilarning yosh xususiyatlari, senzitiv rivojlanish

davrlari, rivojlanishning keyingi bosqichiga o'tish imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etish imkonini beradi. Tamoyilning mazmuni ta'limni ijtimoiylashtirish, tinglovchilar tomonidan ijtimoiy tajribani individual qonuniyatlar asosida o'zlashtirilishi bilan izohlanadi.

Zamonaviy sharoitda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning o'tkazilishiga rasmiyatchilik nuqtai nazardan voz kechish maqsadga muvofiqir. Zero, tayyor ssenariy asosida muayyan tadbirni tashkil etish jarayonida uning asosiy subyektlari bo'lgan tinglovchilar faol ishtirokchi, tadbir natijasini belgilovchi shaxs sifatida emas, balki oddiy ijrochi sifatida qatnashadi. Bu holat esa bir qator salbiy oqibatlarini keltirib chiqaradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.1997.
- 2.Mavlonova R.A., To'raeva O.T., Holikberdiev K.M. Pedagogika, T., O'qituvchi, 1999.
- 3.Innovatsion ta'lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. – T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015. – 150 b.
4. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. – T.:
- 5.Tolipov O'., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiriy asoslari – T.: 2006. – 260 b

MATEMATIKANI O'QITISHDA AN'ANAVIY VA NOAN'ANAVIY USULLAR QO'LLASHNING AHAMIYATI

Nuratdinova Gulxan Qaypnazarovna

Qoraqalpogʻiston Respublikasi, Nukus shahar,
14-son umumtəlim maktabi, matematika fani oʻqituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada matematika darslarida zamonaviy oʻqitishning interaktiv usullari tahlil etilgan boʻlib, noan'anaviy usullar orqali ta'lim sifati oshirish ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: matematika, ta'lim, usul, metod, noan'anaviy usul, fan.

Matematika fani insonning intellektini, diqqatini rivojlantirishda, koʻzlangan maqsadga erishish uchun qatʼiyat va irodani tarbiyalashda, algoritmik tarzda tartibintizomlilikni taʼminlashda va tafakkurini kengaytirishda katta oʻrin tutadi. Matematika olamni bilishning asosi boʻlib, tevarak-atrofdagi voqea va hodisalarning oʻziga xos qonuniyatlarini ochib berish, ishlab chiqarish, fan-texnika va texnologiyaning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

Matematik taʼlimni isloh qilish, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi va uzluksiz taʼlimni amalga oshirish masalalarini ham bayon etilgan. Maʼlumki, matematika fani mavjud moddiy dunyodagi narsalarning fazoviy shakllari va ular orasidagi miqdoriy munosabatlari oʻrganish jarayonida «ilmiy izlanish» metodlaridan foydalanadi.

Matematik taʼlimning intellektual va axloqiy qadriyatlarni shakllatirish, inson maʼnaviy olamini boyitishdagi ahamiyati nihoyatda katta. Matematikani oʻrganish jarayonida matematik qobiliyat rivojlanadi, matematik taʼkidlarning goʻzalligini his etish tuygʻusi shakllana boradi, keng tasavvur etish rivojlanadi, qatʼiyatli boʻlish xususiyati tarbiyalana boradi, maqsad sari intilish kuchayadi, intizom hamda fikrlashga nisbatan tanqidiy koʻz bilan qarash mustahkamlanadi.

Matematik taʼlimni ijtimoiylashtirish anʼanaviy maktab matematika kursiga ijtimoiy fanlarga xos boʻlgan turli shakllar, uslub va metodlarni qoʻllash orqali amalga oshiriladi. Masalan, maktab matematika kursini ijtimoiylashtirish texnik jihatdan xiyla murakkab boʻlgan matematikaning amaliy yoʻnalishini kuchaytirish; matematikaning madaniyat va jamiyatni rivojlantirishdagi ahamiyatli rolini kuchaytirish orqali texnik jihatdan xalos etish bilan amalga oshirilishi mumkin.

Anʼanaviy oʻqitish bir qator kamchiliklarga ega. Ularning orasidan quyidagilarni ajratib koʻrsatish mumkin:

- fikr tarqoqligi natijasida diqqatni bir joyga jamlay olmaslik va oʻquv materiali mazmunini anglashda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun mavzuni bayon qilish paytida ravon va chiroyli soʻzamollik usullarini qoʻllay bilish;

- matematik materialni oʻrganishda surʼat oʻrtacha boʻlishi;

- eslab qolish talab etiladigan material hajmining katta boʻlishi;

- matematika boʻyicha differensiyalangan materiallarning kam boʻlishi v.h. Matematikaga anʼanaviy oʻqitishning kamchiliklarini fanni oʻqitishni takomillashtirib borish orqali bartaraf etish mumkin. Zamonaviy dars oʻzining bir maqsadga yoʻnaltirilganligi, asosiy didaktik maqsadning mavjudligi, darsning barcha elementlarining bir maqsadga yoʻnaltirilganligi; dars mazmunining ratsional qurilishi; oʻquvchilarni matematika darslari orqali faol oʻqishga va tarbiyalanishga undash vositalari, metodlarni optimal tarzda tanlashi bilan alohida ajralib turadi.

Matematika darslarida noan'anaviy usullarda ta'lim berilganda esa, oʻquvchida eslab qolish qobiliyati rivojlanadi va dars samaradorligi oshadi. Misol uchun: rolly oʻyinlari, zig-zag, aql charxlovchi oʻyinlarini misol qilishimiz mumkin.

Matematika darslarida foydalaniladigan interfaol metodlardan bir nechtasining mohiyati va ulardan foydalanish usullarini koʻrib chiqamiz.

“Fikriy hujum” metodi. Mazkur metod oʻquvchilarning darslar jarayonidagi faolliklarini taʼminlash, ularni erkin fikr yuritishga ragʻbatlantirish hamda bir xil fikrlash inertsiyasidan ozod etish, muayyan mazvu yuzasidan rang-barang gʻoyalarni toʻplash, shuningdek, ijodiy vazifalarni hal etish jarayonining dastlabki bosqichida paydo boʻlgan fikrlarni yengishga oʻrganish uchun xizmat qiladi [1]

“6x6x6” metodi. “6x6x6” metodi yordamida bir vaqtning oʻzida 36 nafar oʻquvchini muayyan faoliyatga jalb etish orqali maʼlum topshiriq yoki masalani hal etish, shuningdek, guruhlarining har bir aʼzosi imkoniyatlarini aniqlash, ularning qarashlarini bilib olish mumkin. Bu metod asosida

tashkil etilayotgan mashg'ulotda har birida 6 nafardan ishtirokchi bo'lgan 6 ta guruh o'qituvchi tomonidan o'rta tashlangan muammoni muhokama qiladi. Belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach o'qituvchi 6 ta guruhni qayta tuzadi. Qaytadan shakllangan guruhlarning har birida avvalgi 6 ta guruhdan bittadan vakil bo'ladi. Yangidan shakllangan guruh a'zolari o'z jamoadoshlariga guruhi tomonidan muammo yechimi sifatida taqdim etilgan xulosani bayon etib beradilar va mazkur yechimlarni birgalikda muhokama qiladilar [2].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alixonov S. Matematika o'qitish metodikasi. Universitetlarning matematika fakulteti bakalavr yo'nalishidagi talabalari uchun darslik – T.: O'qituvchi, 2008 y.
2. Haydarov B. Q.. Matematika 5-sinf : umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5- sinfi uchun darslik / Qayta ishlangan va to'ldirilgan ikkinchi nashri. T.: «YANGIYO'L POLIGRAF SERVIS»
3. Mirzaahmedov M.A., Rahimqoriyev A.A. umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5- sinfi uchun darslik 10. T.: O'Q ITUVCHI» nashrivot- matbaa ijodiy uvi 2015y.

BIOLOGIYADAN EKSORSIYALARNI TASHKIL ETISH VA O‘TKAZISHNING NAZARIY ASOSLARI

Olimov Xurshid Avazbekovich

TFI akademik litseyning biologiya fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ekskursiyalar – o‘simliklar, hayvonlarning tuzilishi va organlarning funksiyalaridagi o‘ziga xos xususiyatlarni yashash muhitiga bog‘liq holda innovatsion texnologiyalar asosida o‘rganilishi o‘quvchilar tomonidan biologik qonuniyatlarni “tabiat-inson-jamiyat” munosabatlari nuqtai nazaridan o‘rganishga zamin yaratadi.

Kalit so‘z: O‘qitishning asosiy shakli, dars, ekskursiyalar, uy ishlari, darsdan tashqari ishlar va sinfdan tashqari mashg‘ulotlar.

O‘quvchilar tomonidan biologiya o‘quv fani das turlari va DTS bilan me‘yorlangan muayyan bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirish, ularni tarbiyalash va rivojlantirish jarayonida o‘qitishning turli shakllaridan foydalanishni talab etadi.

Biologiya o‘qitish metodikasida o‘qitish jarayonini tashkil etishning turli shakllari – dars, unga bog‘liq holda ekskursiyalar, uy ishlari, darsdan tashqari ishlar va ixtiyoriy ravishda tashkil etiladigan sinfdan tashqari mashg‘ulotlardan foydalaniladi.

O‘qitishning asosiy shakli bu – dars, ularni bog‘lovchi vazifasini bajaradi va o‘qitishda yetakchi o‘rinni egallaydi.

Dars, ekskursiyalar, uy ishlari, darsdan tashqari ishlar va sinfdan tashqari mashg‘ulotlar birgalikda biologiyani o‘qitishdan ko‘zda tutilgan umumiy o‘quv maqsadlariga erishishni ta‘minlaydi, o‘quvchilar tomonidan o‘quv materialini o‘zlashtirish, olingan natijalarni tahlil qilishga xizmat qiladi.

Ekskursiya – o‘qitish jarayonining muhim shakli bo‘lib, ular o‘quvchilarni tirik tabiatning ob‘ektlari, hodisalari, qonunlari, asosiy nazariy g‘oyalari bilan tanishtirish, nazariy bilimlarni amaliyotga qo‘llash, olamni bilish metodlarini egallash imkonini beradi.

Biologik ekskursiyalar – sinf yoki muayyan o‘quvchilar guruhi bilan o‘quv dasturiga muvofiq, o‘qituvchi tomonidan maktabdan tashqarida tabiiy muhit yoki sun‘iy yaratilgan sharoitda ob‘ektlarning yashash muhiti va unga bog‘liq holda o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish maqsadida o‘tkaziladigan o‘quv-tarbiya jarayonining muhim shakli sanaladi.

Ekskursiyalar o‘qituvchi rahbarligida tabiatdagi mavsumiy o‘zgarishlarni kuzatish, tirik organizmlarning xilma-xilligi, yashash muhitiga moslashishi, ular o‘rtasidagi biotik aloqa formalarini o‘rganish o‘quvchilarda olamni yaxlit tasavvur qilish, tabiiy jamoalarning tarkibiy qismlari o‘rtasidagi aloqadorlik haqidagi bilimlarni shakllantirish, tabiiy muhitda tirik organizmlarning yashash sharoiti bilan tanishish maqsadida tashkil etiladi.

Ekskursiya davomida o‘quvchilar tomonidan egallangan bilimlar, yangi mavzularni o‘rganish jarayonida bilimlarni mustahkamlash, yakunlash, tizimga solish va umumlashtirish kabi maqsadlarda foydalaniladi.

Shu bilan bir qatorda ekskursiyalar o‘quvchilarning mustaqil bilim olish faoliyatini faollashtirish va rivojlantirish imkonini beradi. Ekskursiyada o‘quvchilar o‘quv topshiriqlarini yakka tartibda yoki kichik guruhlarda bajarish jarayonida avval o‘zlashtirgan bilim va ko‘nikmalaridan foydalanish orqali yangi bilim va ko‘nikmani egallaydilar.

Ekologik jihatdan tabiatga to‘g‘ri tashkil etilgan ekskursiyalar o‘quvchilarda mahalliy biogeotsenoza, o‘simliklar va hayvonat olamining xilma-xilligi haqida bilimlarini kengaytirish, mahalliy ob‘ektlardan ko‘rgazma materiallarini tayyorlash, ularni jihozlash, tabiatga muhabbat uyg‘otish, estetik did va madaniyat, tabiatga nisbatan ongli munosabatni tarkib toptirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, ekskursiya biologiyani o‘qitish tizimida muhim o‘rin tutadi va quyidagi didaktik maqsadlar:

- O‘quvchilarning mavzular bo‘yicha o‘zlashtirgan nazariy bilimlarini mustahkamlash va tizimlash;
- O‘qituvchi tomonidan mavzular bo‘yicha o‘zlashtirilgan nazariy bilimlarni umumlashtirish va yakunlashni amalga oshirishga zamin tayyorlaydi.

Ekskursiya natijasida o‘quvchilarning mustaqil bilim olish faoliyatini faollashtirish, ularda

kuzatuvchanlikni orttirish, o‘quv va amaliy mehnat ko‘nikmalarini tarkib toptirish, tabiatda va tirik organizmlarda sodir bo‘ladigan jarayonlarning sabab–oqibat bog‘lanishlarini anglash, o‘quvchilarning shaxs sifatida rivojlanishi, ya’ni tabiatga nisbatan ongli munosabatni vujudga keltirish imkoniyati vujudga keladi.

Foydalanilgan adabiyatlar ro‘yxati

1. G‘ofurov A.T. va boshqalar. Biologiyani o‘qitishning umumiy metodikasi. O‘quv-metodik qo‘llanma. T., 2005 yil.
2. Tolipova J.O va boshqalar. Botanika o‘qitish metodikasi. T., "O‘zbekiston" 2003 yil 6-sinf.
3. Tolipova J.O. va boshqalar. Botanika o‘qitish metodikasi. T., "O‘zbekiston", 2003 yil 5-sinf.

INTERFAOL METODLAR VA ULARNING TA'LIM JARAYONIDAGI ROLI

Qodirova Odinaxon Mahamadjonovna

Namangan viloyati Norin tumani XTB ga qarashli
25-umumiy o'rta ta'lim maktabining biologiya
fani o'qituvchisi

Otamirzayev Sardorbek Rustamjonovich

Namangan viloyati Norin tumani XTB ga qarashli
25-umumiy o'rta ta'lim maktabining jismoniy tarbiya
fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonida interfaol metodlarni qo'llashning muhimligi takidlangan, interfaol metodlardan namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: interfaol metod, innovatsiya, zigzag, muzyorar, aqliy hujum, FSMU, zinama zina, ha-yo'q, kungaboqar, ta'lim, o'qituvchi, o'quvchi.

Bugungi globallashuv jarayonlarida ta'limga innovatsion yondashuv, ilg'or xorijiy tajribalarni o'rgangan holda ularni ta'lim jarayonlariga joriy qilish, fan-texnika taraqqiyoti va axborot texnologiyalaridan foydalangan holda o'qitishning zamonaviy usullarini qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagogik interfaol metodlar asosida o'tilgan darslarda o'qituvchi va o'quvchilar fanlararo bog'lanishni, mavzularning mazmun mohiyatini chuqur tahlil etadi. Darsda muammoli vaziyatlar yaratiladi. Ba'zan o'qituvchi, ba'zan esa o'quvchilarning o'zlari muammoni o'rta tashlaydilar va fikrlab, yechimni topishga intiladilar.

Zamonaviy o'qituvchi har bir darsni qiziqarli va mazmunli tashkil yetishi zarur. O'qituvchi shunday metoddan foydalanishi kerakki, u darsda ortiqcha vaqtni olmasin, foydalanishda o'qituvchi ham, o'quvchi ham qiyinchilikka duch kelmasin. Shunday interfaol metodlardan ayrimlarini ko'rib o'tamiz.

«Zigzag» metodi: Sinf o'quvchilari 4-7 guruhga bo'linadilar va guruhlar nomlanadi. Guruhlarda yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn qismlarga ajratiladi va ajratilgan qismlar mazmuni bilan tanishib chiqish vazifasi guruhlariga topshiriladi. O'quvchilar matnlarni diqqat bilan o'rganadilar va gapirib beradilar. Vaqtni tejash maqsadida guruh a'zolari orasidan liderlar belgilanadi va qayd etilgan vazifa ular tomonidan bajariladi. Liderlarning fikrlari guruh a'zolari tomonidan to'ldirilishi mumkin. Barcha guruhlarining o'quvchilari o'zlariga topshirilgan matn mazmuni xususida so'zlab berganlaridan so'ng, matnlar guruhlararo almashtirilib, avvalgi faoliyat takrorlanadi. Guruhlarga bir necha matnlar taqdim etiladi. SHu tarzda barcha matnlar mazmuni guruhlar tomonidan o'rganib chiqilgach o'quvchilar o'tilgan mavzu bo'yicha asosiy tushunchalarni ajratadilar, ularning o'zaro mantiqiy bog'liqligini aniqlaydilar, yuzaga kelgan g'oyalar asosida mavzuga oid sxema ishlab chiqiladi. So'ngra o'zlashtirilgan bilimlar asosida o'quvchilarning o'zlariga shunday sxemalarni ishlab chiqish vazifasi topshiriladi.

Muzyorar metodi: Muzyorar – muomaladagi to'siqlarni yengib o'tishga va o'zaro munosabatlardagi «muzni» yorishga qaratilgan mashqdir. Muzyorar, birinchidan, tanishuv jarayonini rivojlantiradi, ikkinchidan, ishtirokchilarni o'zini bemalol his qilishlariga yordam beradi.

Aqliy xujum metodi: «Aqliy hujum» biror muammoni yechishda gurux qatnashchilari tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to'plab, ular orqali ma'lum bir yechimga kelinadigan eng samarali usuldir. U to'g'ri va ijodiy qo'llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o'rgatadi.

FSMU texnologiyasi:

(F) – Fikringizni bayon eting.

(S) – Fikringiz bayoniga biron sabab ko'rsating.

(M) – Ko'rsatilgan sababni tushuntiruvchi misol keltiring

(U) – Fikringizni umumlashing

Ushbu texnologiya tinglovchilarni o'z fikrini himoya qilishga, erkin fikrlash va o'z fikrini boshqalarga o'tkazishga, ochiq holda bahslashishga, egallangan bilimlarni tahlil qilishga, qay darajada egallaganliklarini baholashga hamda tinglovchilarni bahslashish madaniyatiga o'rgatadi.

“Zinama-zina” texnologiyasi: O'qituvchi o'quvchilarni mavzular soniga qarab 3-5 kishidan

iborat kichik guruhlarga ajratadi (guruhlar soni 4 yoki 5ta bo'lgani ma'qul); o'quvchilar mashg'ulotning maqsadi va uning o'tkazilish tartibi bilan tanishtiriladi. Har bir guruhga qog'ozning chap qismida kichik mavzu yozuvi bo'lgan varaqlar tarqatiladi; o'qituvchi guruh a'zolarini tarqatma materialda yozilgan kichik mavzular bilan tanishishlarini va shu mavzu asosida bilganlarini flomaster yordamida qog'ozdagi bo'sh joyiga jamoa bilan birgalikda fikrlashib yozib chiqish vazifasini beradi va vaqt belgilaydi; guruh a'zolari birgalikda tarqatma materialda berilgan kichik mavzuni yozma (yoki rasm, yoki chizma) ko'rinishida ifoda etadilar. Bunda guruh a'zolari kichik mavzu bo'yicha imkon boricha to'laroq ma'lumot berishlari kerak bo'ladi. Tarqatma materiallar to'ldirilgach, guruh a'zolaridan bir kishi taqdimot qiladi. Taqdimot vaqtida guruhlar tomonidan tayyorlangan materiallar, albatta, sinf doskasiga mantiqan tagma-tag(zina shaklida) ilinadi. O'qituvchi guruhlar tomonidan tayyorlangan materiallarga izoh berib, ularni baholaydi va mashg'ulotni yakunlaydi.

Ha-yo'q mashqi: O'qituvchi bir nima (raqam, predmet, adabiy yoki tarixiy qahramon va boshqa) ni o'ylab qo'yadi. O'quvchilar esa unga savol berib, u nimani o'ylab qo'yganligini topishga harakat qiladilar. O'qituvchi ularning savollariga faqat “Ha”, “Yo'q”, “Ham ha, ham yo'q” so'zlari bilan javob beradi. Savol nojo'ya berilgan yoki o'qituvchi didaktika maqsadlaridan kelib chiqib, savolga javob berishni xohlamaydigan vaziyatlar yuzaga kelishi mumkin. SHunda u oldindan belgilangan ishora bilan javob berishdan voz kechadi. Mashq yakunlanganidan so'ng albatta qanday savollar kuchli, qandaylari kuchsiz va nima uchunligi yuzasidan qisqa muhokama o'tkazish shart. Mashqning maqsadi – bolalarni savollarni tartibsiz berishga urintirmasmasdan, ularni izlash strategiyasini ishlab chiqishga o'rgatishdan iboratdir.

“Kungaboqar”: O'quvchilar 4-5 kishidan iborat guruhlarga bo'linadi. O'qituvchi fanning mavzusidan kelib chiqib, o'rta bitta muammoni tashlaydi. Har bir guruh kungaboqar yasab, uning markaziga doira joylashtirib, barglar yopishtiradi. Mavzuga qarab, doiraga har bir guruhga yoki umumiy bitta muammo yozilib, doskaga yopishtiriladi. Ajratilgan vaqt ichida guruhlar birgalikda fikrlarini bargga yozib, uni o'sha guruh muammosi yozilgan gulga joylashtirib qo'yadilar. Bu uslubdan o'tilgan mavzuni tushuntirish, uni mustahkamlash va takrorlash hamda o'quvchilar egallagan bilimlarni aniqlashda foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O. U. Arlayev, S. N. Jo'rayeva, S. P. Mirzayeva “Ta'lim metodlari”. T., 2017.
2. J. G'. Yo'ldosheva va boshq. “Interfaol ta'lim sifat kafolati” T. 2008.
3. A. Mavlonov va boshq. “Pedagogik texnologiya” T., 2008

BOSHLANG'ICH SINFLARDA PIRLS TADQIQOTLARI

Sultonova Naimaxon Sadullayevna

Farg'ona viloyati Buvayda tumani
38-umumiy o'rta ta'lim maktabi
maktabining boshlang'ich ta'lim ustozi

Anotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda PIRLS xalqaro baholash tadqiqotidan foydalanish haqida fikr mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: PIRLS, matn, tajriba, o'qish, savodxonlik, xalqaro, test, usul.

Prezidentimiz SH.Mirziyoevning yosh avlodni bilimli komil inson qilib tarbiyalash to'g'risidagi, kelajak yosh avlod qo'lida ekanligi ular bi necha jihatga ega bo'lish lozimligini ta'kidlaydi, ya'ni: "... o'z haq-huquqini taniydigan bo'lsin, buning uchun kurashsin; - o'z kuchi va inkoniyatlariga tayanadigan bo'lsin, imkoniyatlarini ishga solib, samarasini ko'rsin..."[1].

2017-2018 o'quv yillarida maktab yoshidagi bolalarni o'qishga tortish 97%ni, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarni maktabga jalb qilish 100%ni tashkil qilgani holda jahonning Xalqaro ta'limni nazorat qilish tashkilotlarida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'limning sifati xususidagi mahlumotlarning yo'qligi quvonarli holat emas.

O'tgan yili Xalqaro YuNISEF ta'lim sohasi vakillari mamlakatimiz 4-sinf o'quvchilari ta'lim sifatini oshirish masalasi yuzasidan saylanma nazorat ishlarini amalga oshirdilar. 4-sinflarda o'tkazilgan tajribalar o'quvchilarning 42,9 foizi o'qiganlarini tushunishlari, uy vazifalarini bajarishlari uchun 30–60 minut vaqt sarflashlarini aniqlash imkonini berdi. Mazkur holat boshqa mamlakatlar bilan taqqoslanganda bir qator nomuvofiqliklar, tafovutlarning mavjudligini ko'rsatib berdi [2].

Xalqaro testlarga murojaat qilishning sabablari nimalar bilan izohlanadi?

1. Agar biz milliy ta'limimiz jahon standartlari talablariga javob berishini istasak, demak dunyo pedagogikasi rivojlanish qonuniyatlarini o'rganishimiz talab qilinadi, aks holda ta'lim –tarbiya jarayoni past darajadagicha qolib ketaveradi. Har qanday vosita mahlum vaqtdan so'ng mahnan eskiradi. SHu bois ta'lim natijalarini baholashning eng ilg'or usullarini qo'llashda PIRLS tajribasi bizga qo'l keladi. Chunki

PIRLS xalqaro ekspertlar hamjamiyati tomonidan endi ta'limga qadam qo'ygan o'quvchilar o'qish savodxonligini tekshirishning dunyo miqyosida tan olingan dasturi hisoblanadi.

2. Ikkinchi sabab pragmatik ahamiyatga molik bo'lib, ta'lim amaliyotida ilmiy natijalardan foydalanish ko'nikmalariga taalluqlidir. PIRLS testlari—to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligi xalqaro monitoringini amalga oshiradi. Mazkur dasturning ishtirokchilari 2001 yildan buyon har 5 yilda ta'lim natijalari kimga va nimaga bog'liq ekanligi, bu borada aynan qanday nostandart yechimga kelish kerakligi to'g'risida muhim mahlumotlarni to'plab kelmoqda.

Nima uchun ta'lim tizimi samaradorligi markaziy ko'rsatkichi o'qish savodxonligi deb ehtirol etiladi? Chunki aynan matnlarni o'qish orqali orttiriladigan axborotlarni o'zlashtirish va ulardan foydalanish ko'nikmalari har bir inson taqdiri va mamlakat ravnaqiga o'z tahsirini ko'rsatadi:

- yuqori o'qish savodxonligiga ega bo'lgan o'n besh yoshli bola katta ehtimol bilan o'qishni tamomlaydi, ta'limning keyingi bosqichini davom ettira oladi;__

- o'qish savodxonligi darajasi mamlakat iqtisodi ravnaqini tahminlashda boshqa har qanday ta'lim natijalariga nisbatan ustuvorlikka ega.

Nega aynan 4-sinfni bitirayotgan o'quvchi bolalarning o'qish savodxonligi? Sababi, aynan shu yoshda rus olimi Leontevning ehtirolficha, asta-sekinlik bilan o'qish ta'limidan ta'lim olish uchun o'qish bosqichiga o'tiladi.

PIRLS testlari predmeti keng tushunchani ifodalaydi. Millis Martin: "O'qish savodxonligi –jamiyat yoki muayyan bir shaxs uchun qadrlil bo'lgan turli yozma nutq shakllarini tushunish va foydalanish qobiliyatlaril. O'quvchi ko'plab matnlarga murojaat qilish asosida o'z xususiy tushunchalarini loyihalashtiradi. Ular ta'lim olish, maktab ijtimoiy hayotida faol ishtirok etish, kitobdan zavq olish uchun o'qiylilar,"-deb ta'kidlaydi.

Mazkur e'tirol mohiyatan yozma nutqdan foydalanish hamda matnlardan foydalanish asosida o'z xususiy his-tuyg'ularini yozma shaklda ifodalash ko'nikmalarini anglatadi. PIRLS testlari nazariy doirasi jihatdan to'rt xil asosiy o'qish ko'nikmalarini aniqlash imkonini beradi:

- matnda ochiq-oydin ifodalangan axborotni topish;
- uning asosida oddiy aqliy xulosalar chiqarish;
- matndagi g'oya va axborotlarni sharhlash, integratsiyalash;
- matn shakl va mazmunini baholash.

Mazkur to'rt o'qish ko'nikmalari har bir matn yuzasidan test savollarini tuzishda asos vazifasini o'taydi. PIRLS ochiq matnlaridan foydalangan holda sanab o'tilgan o'qish ko'nikmalarining har biriga to'xtalib o'tamiz. Test materiallari va natijalarini tahlil qilishda ifodalanayotgan o'qish ko'nikmalari orasidagi chegaraning nisbiy ekanligiga e'tibor qaratish kerak bo'ladi. Matnni o'qishda ular yaxlit holda amalga oshiriladi, o'qish bilan bog'liq har qanday vazifani amalga oshirish o'quvchidan mavjud barcha ko'nikmalari safarbarligini taqozo qiladi.

Biz ko'rib chiqayotgan PIRLS testlari 12 ta matn (shulardan 6 tasi badiiy va 6 tasi axborot shaklida) hamda 175 ta savolni qamrab olgan. Matn va savollarni ishlab chiqishda PIRLSga ahzo davlatlarning yetakchi mutaxassislaridan iborat ekspert kengashi har bir matn yuzasidan beriladigan savollarga javob berishda o'quvchilarning aynan qaysi bir o'qish ko'nikmalari talab qilinishi bilan bog'liq murakkab vazifalarni hal qilishlariga to'g'ri keladi [4].

Xulosa sifatida aytish mumkinki, mamlakatimiz ta'lim jarayoniga Xalqaro PIRLS testlarini joriy qilish bitiruvchi sinf o'quvchilarining tafakkur faoliyatini rivojlantirish, mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirish, nostandart qarorlar qabul qilish va kreativ fikrlashlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot

1. Mirziyoev SH.M. O'zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi mahruzas. Toshkent, 03.08.2017.
2. TSukerman G.A. i d. CHitatelg'skie umeniya rossiyskix chetveroklassnikov: uroki 'IRLS. - M.: 2016.

BOSHLANG'ICH SINFDA SAVOD O'RGATISH JARAYONIDA YOZUVGA O'RGATISH

Jumagul Umirzoqova Mahmutaliyevna

Namangan viloyati Norin tuman

19-maktab Boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

972177002 jumagil@mial.com

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang'ich sinflarda savodxonlik o'rgatish jarayonida yozuvga o'rgatish haqida ma'lumotlar berilgan bo'lib uni umumiy o'rta ta'lim maktablarida metodik qo'llanma sifatida foydalanish tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: Savod o'rgatish, yozuv, daftar, o'zbek alifbosi, og'zaki nutq, o'qish, eshitib yozish, tovush, to'g'ri o'tirish, harflar, tallafuz, chamalash, o'quvchilar.

Savod o'rgatish jarayonida o'quvchilar o'qishga o'rganish bilan parallel ravishda yozuvdan ham elementar malaka hosil qiladilar. Dasturga muvofiq o'quvchilar yozuvdan quyidagi malakalarni egallashlari lozim: 1. Partada to'g'ri o'tirish, daftarni to'g'ri qo'yish, chiziqlarni chamalash, yozayotganda ruchkadan to'g'ri foydalanish, hoshiyaga rioya qilish. 2. Yozuv daftari yoki alifbe asosida o'zbek alifbosidagi barcha bosh va kichik harflarni yozish, shuningdek, harflarni so'zda bir-biriga bog'lab yoza olish; bosma matnni yozma matnga aylantirib yozish. 3. Tahlil qilingan so'z va ikki-uch so'zli gaplarni o'qituvchi yordamida yozish. 4. Talaffuzi bilan yozilishida farq qilmaydigan so'zlarni ko'chirib yozish va eshitib yozish: yozganlarini matnga qarab, shuningdek, izohlab o'qish bilan tekshirish. 5. Og'zaki tuzilgan hikoyadan olingan gapni yozish. Analitik-sintetik tovush metodi (tovush-tarkib metodi) tamoyiliga muvofiq, o'qish va yozuv birligi saqlanadi. Harflarni yozishda o'qishga o'rgatishdagi tarkib asos qilib olinadi, ya'ni o'qish darsida o'quvchilar harfni o'zlashtiradilar, matnni o'qiydilar, yozuv darsida esa shu harfli so'zni yozadilar. Yozuvga o'rgatishning bu tartibida genetik tamoyil buziladi, ya'ni oson harfni yozishdan asta-sekin qiyin harfni yozishga o'tiladi. Yozuvga o'rgatish, birinchi navbatda, grafik malaka hosil qilishdir. Har bir malaka ham ta'lim berish, ko'nikmani shakllantirish va shu asosda qator mashqlarni bajarish natijasida hosil qilinadi. Yozuvning ongilligi, birinchidan, tovush va harfning to'g'ri nisbatini, ikkinchidan, bir qancha grafik va imlo qoidalarga rioya qilishni, uchinchidan, o'z fikrini, taassurotini, istaklarini ifodalashda yozuv malakasidan foydalanishni talab qiladi. Yozishdan birdan-bir maqsad fikrni ifodalashda yozuv malakalaridan foydalanish hisoblanadi. Bu maqsadni bolalar tez anglab yetsalar, ularda yozma nutq malakasi shunchalik muvaffaqiyatli va to'g'ri shakllanadi. Savod o'rgatish jarayonida bolalar juda sekin yozadilar. Yozuv malakasi o'qish malakasi bilan uzviy bog'liqdir. Bola yomon o'qisa, yozuvni egallashi ham qiyin bo'ladi, chunki bo'g'inlab o'qish malakasidan so'ng, bo'g'inlab yozish malakasi shakllanadi. Harf terish kartonida tuzilgan so'zni ko'chirish yoki yozishga tayyorlanishda bolalar uni bo'g'inlab o'qiydilar. Bu o'qish uchun ham, bo'g'inlab aytib yozish uchun ham, imloga oid malakasining o'sishi uchun ham muhimdir. Yozish va o'qish uchun bolaning umumiy nutqiy rivojlanishi katta ahamiyatga ega. Keyinroq, bolalarda o'z fikrini yozma ifodalash malakasi bir oz barqarorlashganda, bu malaka nutqqa, fikrni ifodalash jarayoniga ham ijobiy ta'sir qiladi. Grafik malakani shakllantirishda quyidagi bosqichlar mavjud: 1. Turli shakllar andozasi ustidan chizish. Erkin rasmlar chizish. Yozuv qurollarini to'g'ri tutish, turli qiya elementlar chizish, uzunlikni, oraliq masofani chamalash va hokazo. 2. Harf elementlarini yozish, baravar masofada qisqa va uzun elementlar, osti va usti ilmoqli elementlar chizish. 3. Bosh va kichik harflarni alohida yozish. 4. Harf birikmalarini, bo'g'inni yozish, harflarni to'g'ri qo'shib yozish malakasini hosil qilish uchun so'z yozish. Grafik malakani hosil qilishdan asosiy maqsad, harflarni bosmasdan bir tekisda, elementlarga ajratmay bog'lab, tez, bir marta yozish, so'zlarni qatarga to'g'ri joylashtirishdir. Shuni ta'kidlash kerakki, savod o'rgatish davrida bola harflarni yozishdan oldin uni qanday shakllantirishni ko'z oldiga keltirib, fikrlab oladi, ba'zan harf shaklini havoda „chizadi“, harf namunasini ko'chiradi, tarkibini tahlil qiladi, uni qanday yozishni o'zicha sekin gapiradi; o'qituvchi o'quvchi yoniga o'tirib, ruchkani to'g'ri ushlatadi va uning qo'li bilan harfni yozishni ko'rsatadi yoki o'zi yozib tushuntiradi. Bundan tashqari, bola yozuvning texnik tomoniga katta jism oniy kuch sarflaydi. Savod o'rgatish oxirida bola bir darsda 20 tacha so'zni yozishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qaroriga binoan 1993- yil 2-sentabrda „Lotin yozuvi-

ga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida“gi qonun qabul qilindi. 1995-yil 6-mayda bu qonunga o'zgartirishlar kiritildi. Bu alifbo, birinchidan, og'zaki talaffuz bilan yozma nutq mosligini ta'minlaydi, ikkinchidan, jahon xalqlarining 30 foizdan ortig'i m ana shu yozuvdan foydalanadi. Bu esa xalqaro aloqaaralashuvni birm uncha yengillashtiradi..

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ona tili. M. Hamroev, D. Muhammedova, D. Shodmonqulova, X. G'ulomova, Sh. Yo'ldasheva, Toshkent -2008
2. Ona tili va adabiyoti (o'quv qo'llanma) A.R.Rafiyev, N.G'ulomov. Toshkent 2014. 3. www.ziyouz.com kutubxonasi

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNIK VOSITALARDAN FOYDALANISH

Yusupova Charosxon Ikromjonovna
Namangan viloyati Norin tumani
21-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

ANNOTASIYA: Ushbu maqolada bugungi kunda boshlang‘ich sinf ona tili hamda adabiyot darslarini zamonaviy texnik vositalar yordamida tashkil etish yo‘llari, usullari yoritilgan bo‘lib, bu o‘quvchilarning darsni o‘zlashtirishga bo‘lgan qiziqishlarini hamda dars samaradorligini oshiradi.

KALIT SO‘ZLAR: didaktik o‘yinlar, kompyuter, skaner, videoplayer, proyektor, dars, muloqot, o‘qituvchi, o‘quvchi.

Ko‘p yillardan beri an‘anaviy bo‘lib kelgan, o‘qituvchi “hukmron”ligi ostida o‘tiladigan dars berish usullari orqali bugun ta‘lim jarayoniga sifat o‘zgarishlari yasab bo‘lmazligi bor haqiqat. Bulardan tezroq voz kechish, yanada samarali va natijasi ko‘p o‘tmay seziladigan, e‘tirof etiladigan, qolaversa, ta‘lim berish va ta‘lim olish jarayoni talab qilinayotgan usullarni joriy etish, ommalashtirish bugungi kunda dolzarb bo‘lib turibdi. To‘g‘ri ta‘lim muassasalarida suhbat, bahs, munozara, savol-javob, aqliy hujum, ishbilarmonlik o‘yini singari usullarning ta‘lim jarayonida qo‘llanilayotgani quvonarli hol. Lekin bu jarayon juda sekinlik bilan borayotgani hammamizga ravshan. Shu talablardan kelib chiqqan holda boshlang‘ich ta‘lim ona tili va adabiyot fani mashg‘ulotlarini kuzatsak, qator muammolarga, hal qilish kerak bo‘lgan yumushlarga duch kelamiz. Vaholanki, bu fanlarning samarali, ta‘sirchan o‘tilishi millik o‘zlikni anglashda, yoshlarda o‘z xalqi va tiliga bo‘lgan hurmatni shakllantirishda, mehr-oqibatni kuchaytirishda, tilimizning betakror jozibasini his qilishda nihoyatda muhimdir. Fikrimizga, ona tili va adabiyot fanlarini o‘qitishda sifat jihatdan o‘zgarishlar yasash uchun, avvalo, o‘qituvchining o‘zi unga tayyor bo‘lishi, malakasi shunga mos holda shakllangan, oshgan bo‘lishi kerak. Uzoq yillik o‘zbek pedagogikasi tarixi tajribasidan ayonki, har qanday ta‘lim va tarbiyada asosiy e‘tibor o‘qituvchi hamda uning tafakkur doirasiga qaratiladi. Agar o‘qituvchi ona tili va adabiyot fani hayot darsi ekanligidan kelib chiqib, darslik bilan kifoyalanib qolmasdan, o‘zi o‘qitayotgan fanga doir yangiliklardan, yutuqlardan xabardor bo‘lsa, izlansa, o‘z darslarida foydalansa, ulardan hamkasblarini habardor qilsa, shubhasiz, dars sifati va samaradorligi oshadi.

Zero, muhtaram yurtboshimiz Sh. Mirziyoyev ta‘kidlaganidek, „bugungi o‘qituvchi ham, o‘rgatuvchi, ham o‘rganuvchi shaxsdir“. O‘z tajribalarimizdan shu narsa ravshanki, ona tili va adabiyot darslarida mavzularni o‘quvchilarga tushuntirish, olingan bilim va ko‘nikmalarni mustahkamlash, har bir o‘quvchining bilimini sinab ko‘rish, baholash singari yumushlar dars davomida ancha vaqt talab qiladi. Bu jarayon mashg‘ulotda o‘qituvchining faol bo‘lishini, vaqtdan unumli foydalanishni taqozo qiladi. Biz o‘z tajribamizga tayangan holda yangi mavzuni tushuntirishga, mustahkamlash va takrorlash

jarayonlarida kompyuter, skaner, videoprojektor, multimediya, kodoskop singari zamonaviy texnik vositalardan foydalanish imkoniyati zarurligi haqida toxtalmoqchimiz. Bu singari texnik vositalarning samarali qo‘llanishi, fikrimizcha, ta‘lim oluvchilarda birinchidan alohida qiziqish uyg‘otsa, ikkinchidan, ta‘lim beruvchining vaqtini tejaydi, qisqa fursatda ko‘proq o‘quv materialini havola qilish imkoniyatini yaratadi. Qolaversa, o‘qituvchini doskaga qayta qayta yozish, o‘chirish singari vaqt talab qiladigan ishlardan xalos qiladi. Shu o‘rinda biz maktabda texnik vositalardan samarali foydalanib o‘tkazilgan bir soatlik o‘qish darsi tafsiloti bilan tanishtirishni lozim topdik. O‘tkazilgan dars jarayonida maktab o‘quvchilari, o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosarlari ishtirok etishdi.

O‘qituvchi vaqtni tejash, yangi mavzuni tushuntirayotganda o‘quvchilar bilan uzluksiz muloqotda bo‘lish zaruriyatidan kelib chiqib, faol o‘quvchilardan birini o‘ziga yordamchi qilib oldi. Kompyuterda joylangan o‘quv materiallari, slaydlar, rasm va matnlar havola qilinishi kerak edi. Tayyorlangan o‘quv materialining ko‘pligi va ketma-ket ekranda namoyish qilinishi o‘qituvchiga yordamchi zarurligini taqozo qilar edi. Bu mashg‘ulotdan ko‘zlangan maqsad ikkita edi: birinchidan yangi mavzuning dolzarb ekanligiga o‘quvchilarni qiziqtirish, atroflicha bilim berish bo‘lsa, ikkinchidan, dars jarayonida mavjud texnik vositalari: kompyuter,

skaner, videoprojektor va boshqa jihozlardan unumli foydalanishni amalda ko'rsatib berish. Darsning mavzusi "O'zbek xalq maqollari" deb nomlangan bo'lib, o'qituvchi videoprojektor yordamida doskaga uzatilgan o'zbek xalq maqollarining matni asosida erkin muloqot muhitini yaratdi. Savoljavob, munosabat bildirishga intilish jarayoni jonlandi. E'tiborlisi shundaki, dars davomida matn va jadvallarni bir necha marta qayta ko'rsatish, almashtirish zaruriyati sezildi. Agar videoprojektor xizmatidan foydalanilmaganda o'qituvchi bir necha marta matn va savollarni doskaga yozishi, jadvallarni chizishi kerak edi. Bu esa vaqt talab qilar, darsda vaqt taqsimoti buzulishiga olib kelar edi. Mashg'ulot davomida ishtirok etgan, kuzatgan o'qituvchilar o'quvchilarga mavzuni o'zlashtirishga qiziqish bilan qarash borlig'ini adabiy tahlil ilmiyligini e'tirof etishdi, qolaversa bu jarayonga texnik vositalarning unumli qo'llanilishi ham yordam berishini unutmaslik kerak. Mavzuni mustahkamlash davomida o'qituvchi-o'quvchi hamkorligi yaqqol namoyon bo'ldi. Darsning ijodiy tomonlari e'tirof etilib, unga yana qanday yangilik va qo'shimchalar kiritish zarurligi haqida fikr-mulohazalar bildirildi. Muhimi, talimda zamonaviy texnik vositalardan foydalanish-mavzuni yetarlicha tushuntirishda yengillik tug'dirdi. To'g'ri-da, talimda jarayonni osonlashtirishga xizmat qiladigan har qanday yangilikni jur'at bilan joriy qilish payti hozir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sh. Mirziyoyev "O'qituvchi va murabbiylar- yangi O'zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir" nomli murojaat. "Boshlang'ich ta'lim" jurnali, 2020-yil 10-sonv3-bet.
2. S. Matjonov. Adabiyot darslarida tahlil va talqin uyg'unligi, "Til va adabiyot ta'limi" jurnali, 2020-yil 7-son, 8-bet.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Гафиятуллина Зульфира Фаридовна
Учитель начальных классов школы №38
Зангиатинского района Ташкентской области

Аннотация: Сегодня в образовательный процесс входят современные педагогические технологии. В данной статье рассматриваются такие педагогические технологии, интерактивные методы и их использование.

Ключевые слова: метод, педагогические технологии, интерактивные методы интерактивное обучение, образование, группа, урок.

Произошедшие в последние годы изменения в образовании не оставили без изменения ни одну из сторон школьной жизни. Пробивающие себе дорогу новые принципы личностно-ориентированного образования, индивидуального подхода потребовали в первую очередь новых методов обучения. Обновляющейся школе потребовались такие методы обучения, которые:

- формировали бы активную, самостоятельную и инициативную позицию учащихся в учении;
- развивали бы, в первую очередь, общеучебные умения и навыки: исследовательские, самооценочные;
- формировали бы не просто умения, а компетенции, т.е. умения, непосредственно сопряженные с опытом их применения в практической деятельности;
- были бы главным образом направлены на развитие познавательного интереса обучающихся;
- реализовали бы принцип связи обучения с жизнью.

Одним из важных требований к организации современного образования является достижение высоких результатов за короткое время без затрат чрезмерных умственных и физических усилий. Формирование определенных навыков и компетенций, основанных на передаче определенных теоретических знаний учащимся за короткий промежуток времени, контроле за их деятельностью, оценке уровня приобретенных ими теоретических и практических знаний, требует высоких педагогических навыков, нового подхода к процессу обучения. Сегодня в развитых странах накоплен большой опыт использования педагогических технологий, повышающих учебную и творческую активность учащихся, обеспечивающих эффективность образовательного процесса, в основе которого лежат интерактивные методы. В современных условиях лучший способ повысить эффективность обучения - организовать эти занятия с использованием интерактивных методов.

Понятие интерактивного выражается на английском языке как интерактивное, а в лексических терминах - как взаимное, двустороннее, действие - действие, действие. Интерактивное образование - это образование, основанное на организации совместного, совместного движения за приобретение знаний, навыков, компетенций и определенных моральных качеств участников образовательного процесса.

В последние годы такие программы, как программируемое обучение и модульное обучение, стали более популярными. Все это делается через систему уроков. Это называется классом, потому что учитель работает со студентами определенного возраста, в стабильной группе. Использование слова «урок» связано с тем, что оно происходит через определенные промежутки времени (30, 45, 80, 90 минут). Исходя из этого, целесообразно использовать методы для содержательной организации учебного процесса.

МЕТОД CHARXPALAK. 1. Каждому участнику в небольшой группе (из 4-5 человек) дают чистый белый лист и задают один и тот же вопрос (при необходимости учитель может подготовить и предложить разные вопросы для каждого участника в группе). Все участники пишут на своих листах выражения ответов на вопросы, которые приходят на ум постепенно, без словесного обмена.

2. Листы, на которых написаны выражения, передаются соседям в небольшой группе по часовой стрелке из-за временных ограничений. После получения такого листа каждый

участник должен ввести новую запись, не дублируя существующие записи на листе. Работа завершается, когда лист каждого участника возвращается к минимуму. На этом этапе записи не анализируются, не оцениваются и не отбираются (именно так проявляются некоторые сходства между этой методологией и «умственной атакой»).

3. В небольших группах обсуждаются ответы и предложения, высказанные участниками, и наиболее важные и актуальные из них включены в окончательный список.

4. Обмен результатами небольших групповых разработок. Все подгруппы, в свою очередь, предлагают меньше выражений из окончательного списка. Если другие группы не возражают против этого утверждения, оно будет включено в окончательный список.

Преимущества. Организовать последовательное обсуждение предложенных вопросов, а затем принять решение в команде; обновление знаний и выявление существующего опыта.

Трудности. Если один из участников недостаточно подготовлен по этой теме, он или она может прервать весь процесс. В этом случае учащемуся может быть разрешено использовать учебник или другую литературу по обсуждаемым вопросам, но важно предупредить, что это определенно повлияет на его или ее оценку. Используя этот метод, ученика можно научить самостоятельно мыслить, работать в команде.

Список использованной литературы

1. Жолдасов П. Использование методов в современной системе образования. Ф. 2020
2. Никишина И.В. Инновационные педагогические технологии и организация учебно-воспитательного и методического процессов в школе: использование интерактивных форм.
3. Интерактивные методы: сущность и применение / Методическое пособие. Д.Розиева, М.Усмонбоева, З.Холикова. - Ташкент: Низами Ташкентский государственный педагогический университет, 2013
4. Ефимов В.Ф. Использование информационно- коммуникативных технологий в начальном образовании школьников.

МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ TASHKILOTLARIDA JISMONIY SOG’LOMLASHTIRUVCHI TADBIRLAR

Aripova Muxabbat Ibragimjanovna

Qo’rg’ontepa pedagogika kolleji

Jismoniy tarbiya fani o’qituvchisi

Tel: +998883320389

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida jismoniy sog’lomlashtiruvchi tadbirlarning ahamiyati va o’tkazish usullari yoritib boriladi. Maktabgacha ta’lim tizimida ertalabki badan tarbiya, oila, yasli, bolalar bog’chasidagi kundalik rejimning majburiy qismi ekanligi. Uning kattalar rahbarligida o’tkazib turilishi bu esa o’z navbatda bolalarning asta-sekin yoqimli muskul sezgisi, uyg’otadigan jismoniy mashqlarga nisbatan ko’nikishni tarbiyalashi haqida ushbu maqolada yoritib boriladi.

Kalit so’zlar ; Nerv sistemasi, emotsiya, kompleks mashq,

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida jismoniy sog’lomlashtiruvchi tadbirlar ahamiyati muhim sanaladi. Bolalarning ertalabki uyqudan so’ng harakat faoliyatlarini dastaval oilada ertalabki badan tarbiya mashg’ulotlari bilan boshlanishini, kunlik rejimda bajarishligini o’rgatib borish kerak. Kunlik bajariladigan ertalabki badantarbiya mashg’ulotlari bolani tetik, baquvvat, mustaqil harakat qila oladigan va ayniqsa jamiyatga foydasi tegadigan sog’lom avlod bo’lib yetishishiga ko’mak beradi. Ertalabki badan tarbiya bolaning oila, yasli, bolalar bog’chasidagi kundalik rejimning majburiy qismi hisoblanadi. Uning kattalar rahbarligida o’tkazib turilishi bolalarning asta-sekin yoqimli muskul sezgisini uyg’otadigan jismoniy mashqlarga nisbatan ko’nikishni tarbiyalaydi. Ertalabki badan tarbiya bolaning to’g’ri qad-qomatni tarbiyalashda ta’sir etadi va nafas olishni chuqurlashtiradi, qon aylanishni kuchaytiradi, modda almashinuviga yordam beradi. Ertalabki badan tarbiya chiniqish muolajalari bilan o’zaro aloqadorlikda ya’ni bolaning hushchaqchaq kayfiyatini kun mobaynida yuqori darajada saqlovchi va oshiruvchi muhim va har tomonlama jismoniy tarbiya –sog’lomlashtirish jarayoni bo’lib hisoblanadi.

Ertalabki badan tarbiyani muntazam o’tkazib borilishi mashqlarni bolalar bilan avval o’rganilgan mashqlar ichidan oldindan tanlab olishni talab etadi. BBB metodini qo’llash ya’ni bilmayman, bilishni hohlayman va bilib oldim ya’ni mashqlarni bajarish vaqtida bolalarning bilim, ko’nikma va malakalari rivojlantirgan holda takroriy mashqlanish jarayonida sog’lomlashtiruvchi tadbirlarni tashkil etib borilishi muhim sanaladi. Bolalarga individual yondashuv kerakligini esdan chiqarmaslik kerak, chunki ayrim tengdoshlariga nisbatan harakat faoliyati sustroq bo’lgan bolalar chetda qolib ketishi natijasida ularning mashqlanish jarayonlarida kamchiliklar yuzaga keladi. Bu esa o’z navbatida ularning organizmida yetarlicha mashqlanish jarayoni bo’lmayotganligidan dalolat beradi. Ertalabki badantarbiya organizmning funksional xolatiga roxat baxsh etadigan yurish va yengil yugurish, fazoda mo’ljall olishni ko’zda tutuvchi uzoq davom etmaydigan asosiy harakat mashqlar bilan boshlanadi. Undan so’ng umumrivojlantiruvchi mashqlarni bajarish uchun bir necha doira yoki kalonna bo’lib saflantiriladi va keyin tugallanadigan mashqlar bajariladi. Mashqlanish jarayonida diqqatni jalb qiluvchi mashqlar : safda burilishlar (o’ngga, chapga, ortga) va boshqlar. Psixologik tomondan yana individual yondashuv. Yani bolalarning fikrlari tarqoqligi mashg’ulot jarayonini anglay olmasgiga olib keladi. Ertalabki badantarbiya chog’ida buyumlardan foydalangan holda ham olib borish mumkin. Kerakli jixozlar: gardish, arg’amchi, gimnastika tayoqchalari, tennis koptogi, to’ldirma to’plar, rangli har-xil bayroqchalar, kublar va boshqalar. Bu ularni muayyan tartibga va kelishilgan joyda saqlashni talab etadi, chunki ularni bolalar yurish jarayonida qo’yilgan joyidan oladilar. Musiqqa asarlarini tanlash unga kiritilgan mashqlar xarakteri bilan belgilanadi. Sog’lomlashtirish va tarbiyaviy vazifalarni amalga oshirish uchun ertalabki badantarbiya birinchi kichik guruhdan boshlab joriy etilishi kerak. Xar bir ertalabki badantarbiya kompleksi odatda 15 kun davom etadi. Bunday mashqlar buyumlar bilan va buyumlarsiz o’tkazilishi mumkin. Buyumlarning esa rang-barang bo’lishi bolalarda kayfiyatni oshiruvchi emotsiyalar hosil qiladi. Ertalabki badantarbiyadan so’ng suv muolajalarini o’tkazish bolalarga nisbatan sog’lomlashtiruvchi ta’sir etadi va asab tizimining umumiy holatini, funksional imkoniyatlarini yaxshilashga ko’mak beradi. Kichik va o’rta guruhlarda yilning birinchi yarmida tarbiyachi tomonidan bolalarga mashqni o’zi bilan birga, o’yin usullarini qo’llagan holda bajarishni

taklif etadi. Turli yoshdagi bolalarni barcha uchun umumiy bo‘lgan mashqlarni bajarish uchun birlashtirish mumkin emas, chunki bunday hollarda kichik bolalar bir muncha kattaroq bolalarga mo‘ljallangan qiyin mashqlarni bajaradilar va bu o‘z navbatida bolalarni toliqib qolishiga olib keladi. Ertalabki badantarbiya maxsus derazalari ochiq, toza xonalarda yoki bog‘cha xovlisida, toza, maysazor, tuproqli maydonchalardada o‘tkazilishi darkor. Bolalar gimnastikaga trusi va orqasi yopiq oyoq kiyimlarda mashg‘ulotlarga chiqadilar. Shunday tartibda ertalabki badantarbiya mashqlarini har kuni sistemali ravishda va ochiq havoda o‘tkazilishi bolalarni sog‘lomlashtirishda katta ahamiyat kasb etadi. Ertalabki badan tarbiyani muntazam o‘tkazib borilishi mashqlarni bolalar bilan avval o‘rganilgan mashqlar ichidan oldindan tanlab olishni talab etadi. Tanlab olingan mashqlardan har kuni foydalanish uchun komplekslar tuziladi. Kompleks uchun mashqlarni tanlash bola organizmning hayot faoliyatini oshirishni ko‘zda tutadi. Bunga esa asosiy muskul guruhlarini asta-sekin ishga jalb qilib borish, ularni to‘g‘ri qaddi-qomatini tarbiyalash maqsadlarida rivojlantirish va mustahkamlash orqaligina erishish mumkin. Muayyan tartibda joylashgan turli muskul guruhlarini intensiv faoliyatga tortishni ko‘zda tutuvchi mashqlar har bir kompleks mazmunini tashkil etadi. Bunda mashg‘ulotlarning quyidagi izchilligi belgilanadi. Yani yelka kamari mushaklarining rivojlantiruvchi va mustahkamlovchi, yelka bo‘g‘imlari, umrtqa pog‘onasini rostdlashga, ko‘krak qafasi harakatchanligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi mashqlar;

Orqa taraf mushagi va umrtqa pog‘onasining egiluvchanligini rivojlantirish va mustahkamlashga mo‘ljallangan, ichki organlarga massaj kabi ta’sir etuvchi, oyoq bo‘g‘imlarni rivojlantiruvchi mashqlar;

Qorin va oyoq mushaklarini rivojlantirishga mo‘ljallangan mashqlar;

Mashqlar majmuasini tuzishda har bir yosh guruhining asosiy yosh va yakka hususiyatini hisobga olgan holda tanlash kerak. Kompleks uchun mashqlar tanlashda dastur talablariga asoslangan holda bolalarni yosh imkoniyatlari, salomatlik darajasi va individual xususiyatlari xisobga olish muhim sanaladi. Ertalabki gimnastika organizmning funksional holatiga, rohat bahsh etadigan yurish va yengil yugurish yassi tovonlikdan saqlanishni, fazoda mo‘ljall olishni ko‘zda tutuvchi uzoq davom etmaydigan mashqlar bilan boshlanadi. So‘ngra yugurish yoki sakrashdan asta-sekin avval intensiv, keyin joyida turib yurishga o‘tish va to‘htash bilan tugallanadigan mashqlar bajariladi. Ertalabki gimnastika jarayonida barcha asosiy muskul guruhlarini ishga tushadi va butun organizmni faoliyat holatiga keltiradi. Yugurish yoki sakrash vaqtida juda katta jismoniy yuklamadan so‘ng uning asta-sekin pasayishi yuz beradi va to‘xtash chog‘iga kelib organizm holati avvalgi normasiga qaytadi. Mashg‘ulotdan so‘ng bolalarning yurak ritmikasinini me‘yoriga keltirish juda muhim sanaladi. Shuning uchun bir maromda yakunlovchi mashg‘ulotlar so‘ngida tinchlantiruvchi, nafas rostlovchi mashqlardan foydalaniladi. Yosh avlod jamiyatimizning ishonchli vorislari hisoblanishadi va ularning aqlan va jismonan sog‘lom avlod bo‘lib yetishishligiga biz kattalarning ko‘magi katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Davlat talablari 2018yil 16-iyun
2. Ilk qadam o‘quv dasturi 2016 y
3. Maktabgacha ta’lim bolalar sportini rivojlantirish

PUPILS' ORAL PRESENTATION PROBLEMS AND TEACHER'S ROLE IN THEIR SOLUTIONS

Mamatnazarova Muxlisa Inoyatovna

Secondary school #30 of Navoi region, Karmana district

Farmonova Munisa Davron qizi

Secondary school #8 of Navoi region, Karmana district

Teachers of English

Annotation. The present article deals with the importance of oral presentation of learners and its challenges, as well as teacher's role in their solutions.

Key words: oral presentation, challenge, solution, speech anxiety, language teaching, lesson planning, evaluation.

It is our task, to prepare and teach professionally competent and energetic personnel, real patriots to see them in the world depository of science and culture. In this plan the national program about training personnel was worked out on the formation of new generation of specialist. "With the high common and professionally culture, creative and social activity, with the ability to orientate in the social and political life independently, capable to raise and solve the problems to the perspective".

Oral presentation is not an essay task. For most of pupils, moreover, EFL are not able to speak with English language with a fluent manner. According to Baker «speaking to group is notoriously stressful activity» so, the delivery of oral presentation can face some problems that is particularly for all EFL.

Speech anxiety is a normal and natural reaction that everyone can have it, when speak in public. According to the Book of lists, 51 percent of adults rate fear of public speaking a head of the fear of death». We can observe speech anxiety in the voice of the presenter. Teacher can easily deal with anxiety by tell their student that anxiety is a normal behavior in order to help them encourage to do their oral presentation without any fear. In addition, if the teacher makes an open decision about speech anxiety pupils fill that they are not alone. Some EFL presenters have problem with memorizing information with English so they try to get it by heart. By this way, the audience will feel bored when they have to listen to what the speaker said it is look like that they are reading their information «word for- word» from what The memorizing. Moreover if pupils do not use communication English in their oral presentation and they reading from their memorizing what writing before with a complex sentences, the audience will lose their attention According to King» teacher should constantly remind pupils of the importance of using communicative English in their presentations and keeping the audience in mind when they prepare.»

One can say that, pupils' problems with oral presentations should take in consideration. Find a solution of this problem is the rule of both teachers and student. Many pupils do not find oral presentation an enjoyable activity. They are afraid when teacher ask them to prepare an oral presentation. According to Cheung, «Many pupils feel highly nervous about undertaking class presentation».

Moreover, pupils have a fear from give an oral presentation because they have not experience. In addition, some of them do not have a confidence in their abilities.

When pupils were been asked about what is effective presentation, they been related it to a clear speech, correct language and when the audience get the main idea. Therefore, it is important to teach student how to make an oral presentation because most of them have not clear ideas about how to do it. Oral presentations are become more important part of language teaching, especially in Universities. English learners need to be aware with this technique because, it is been considered as an opportunity to improve their English. In the past teachers had been focused on give the learner grammatical rules, vocabulary...etc the communicative approach aim is to teach pupils how organize the main idea about a given topic in a logical coherent and also its aim to develop the pupils ability to produce in English with the correct way. Thus, the main purpose of teaching pupils oral presentation is to help them rejecting the fear of making pronunciation or grammatical error. The teacher's role is not an easy one because oral presentation is challenging job for teachers like in lesson planning.

According to King «teacher move from the traditional role of teacher as an authority expert to the new role of facilitator of learning»

In addition, teachers need to prepare their pupils for this work to develop their interaction skill. According to King, «teachers... still play a key role in the background, as a facilitator, research guides, ultimate references, and source of encouragement.» The teacher's role in oral presentation is an a guide, organizer consultant resource person, and supporter this role involve also organizing into groups, preparing details, more information about the topic, helping them to learn how to use visual aids in their presentation and finally evaluation the pupils performance. The first evaluation of an oral presentation is on the speaker itself. The teacher needs to evaluate the performance of these pupils by looking for their pronunciation, then teacher move to the kind of information that is included in the presentation.

However, in this practice the true evaluation is the speakers' ability to answer the questions, which the audience has been asked. In conclusion then, it seems there are different purposes which might motivate pupils to take an English oral presentation class. While these purposes might well include the obvious, learning how to present, they may also include more language oriented purposes. Many pupils who have spent years studying English may simply wish to keep up their conversational skills and see a presenting course as another way to do this. Teachers need to be aware of this possibility and be more careful when selecting course books. Teachers should try to be positive in their evaluation and avoid criticism of pupils' practice that improves by time. In addition, pupils need to learn how to do it by experience.

REFERENCES

1. Cheung, Y.L. (2008). Teaching effective presentation skills to ESL/EFL pupils. The Internet TESL Journal, 14(6). Retrieved from <http://iteslj.org/Techniques/Cheung PresentationSkills.html>.
3. King, J. (2002). Preparing EFL learners for oral presentations. Dong Hwa Journal of Humanistic Studies, 4, 401-418.
4. <http://iteslj.org/Techniques/Webster-OralPresentations.html>.

MOTIVATION OF EDUCATIONAL ACTIVITY".

Yusupova Madina Olimjanova

Tashkent State Pedagogical University

Named After Nizami

Abstract: This article discusses the concepts of "motivation", "motivation of educational activity".

The types of educational motivation are considered. The factors on which educational motivation may depend are listed, and ways to increase educational motivation are reflected.

Keywords: motivation, educational motivation, types of educational motivation, factors of educational motivation, ways to increase educational motivation.

What is motivation? A large number of sources give a variety of definitions for this concept. According to the Large Psychological Dictionary, motivation is understood as "the motives that cause the activity of the organism and determine its direction," and the philosophical encyclopedia describes motivation as a system of internal factors that cause and guide goal-oriented behavior of a person or animal.

The term "motivation" is a broader concept than the term "motive". Motive is the source of any person's activity. Any appeal to psychology, one way or another, highlights the fundamental importance of the motivational basis of activity. There is no internal motive – an internal driving force, and every business is doomed to be tedious, boring, unnecessary (Ashirbagina, 2015).

The word "motivation" is used in the psychological field at the moment in two senses: a system of factors that determine behavior (needs, motives, goals, intentions, aspirations, etc.) and as a characteristic of the process, which stimulates and supports behavioral activity at a certain level. Most often in the scientific literature, motivation is considered as a set of psychological reasons that explain human behavior, its beginning, orientation and activity (Maklakov, 2019).

The motivation of students' learning activities is understood as a set of external and internal driving forces that motivate students to purposeful learning activities to achieve learning goals (Moshkin, 2017). The problem of motivation of educational activity has been actively studied for a long time. In this direction, approaches and methods are formulated that maximally reveal and develop the personality of students, create conditions for self-realization and self-improvement of graduates, form students' competencies demanded by society and the labor market. However, despite the positive results obtained, this topic does not lose its relevance, continuing to remain insufficiently studied, especially in conditions of high dynamics of changes taking place in the modern education system (Moshkin, 2017).

The motivation of teaching can be relevant and irrelevant to the content of educational activity, external (situational) and internal (personal). The motivation associated with the student's interest in the knowledge, skills and abilities themselves is relevant to the teaching, and the motivation that forces them to acquire them (avoiding punishment) is irrelevant. If a student has no internal interest in the subject, then he is engaged in it only for passing a test (exam) and, ultimately, for obtaining a diploma, his educational activity has an external motivation (to demonstrate knowledge, skills and abilities in a specific situation). If he likes to study, then he has an internal motivation – the motive of self-improvement, the realization of ideals, values aimed at the development of abilities, intelligence (Emaletdinov, 2010). With internal educational motivation, the cognitive interest associated with the subject under study is at the core, and obtaining knowledge is the goal of the student's activity, and not a means to achieve other goals (Talyzina, 1983).

Perhaps the student is driven by external and internal motives in his studies: he likes to study, but he also thinks about good grades and getting a diploma, and maybe a high-paying job. With the appearance of external motivation, internal, as a rule, weakens. If material reward leads to the extinction of internal motivation, then praise and public approval increase the internal attractiveness of the activity. Therefore, it is important to praise students for their success; to confirm their normal results, to emphasize special ones; to encourage those who showed poor results, to motivate them to improve their achievements by offering interesting tasks (Emaletdinov, 2010).

The motivation of teaching is not a spontaneous process, and it would be rash and hopeless to rely here only on natural inclinations. Motivation should be specially formed, developed,

stimulated. Without awakening interest in learning, without internal motivation, the acquisition of knowledge will not happen, it will only be the appearance of educational activity. Without exaggeration, the formation of educational motivation can be called the central problem of modern education, therefore, the level of formation of teaching motives is the leading indicator of the effectiveness of any pedagogical collective (Ashirbagina, 2015).

High positive motivation compensates for low abilities; but a high level of abilities does not compensate for the absence or weakness of the educational motive and does not lead to academic success. The motivation factor for successful studies is stronger than the intelligence factor. Academic success has no significant connection with the intelligence of students.

In the process of learning, the strength of the motive for learning and mastering the specialty decreases. Reasons: low job prospects, a mistake in choosing a profession, shortcomings in the organization of education and upbringing, life and leisure, etc. For many girls in the senior years of study, the main goal of life becomes a successful marriage and motherhood, which is for them the same element of identity as professional self-realization for young men. The success of educational activity requires versatile motivation, i.e. it should encourage the teacher to teach as best as possible, and the student to study as diligently as possible. The motivation of students' teaching is also reduced by the desire of some teachers to replace learning with another, their favorite thing, realizing the hidden meaning of their activities (the appearance of inadequate motives for learning), which determines their following types (Emaletdinov, 2010).

A.N. Leontiev wrote: "the goals for which actions are directed, the content of these actions, acquire this or that another meaning for the subject itself, depending on what is the motive of the activity in which individual actions are included. The fact that motives have a meaning-forming function, that they give personal meaning to goals, actions, and their content, poses a common task - to be aware of the meaning of one's own act" (Leontiev, 2000, pp. 449-450). Thus, it is the meaningfulness of educational activity in the context of the ultimate goal – obtaining a professional education – and understanding its role in it that will lead to an increase in its motivation.

(Emaletdinov, 2010).

In relation to educational activities, M. V. Matyukhina identifies the following types of motives:

1. Motives, which are based on the process of educational activity itself. In this case, students are eager to learn something new, they are interested in getting into the essence of the phenomena and patterns of the subject being studied. In the learning process, students show initiative, intellectual activity, overcome difficulties in solving complex problems.

2. Motives that are beyond the scope of the educational activity itself. Such motives may be:

social motives (responsibility to society, a sense of duty to parents and teachers);

motives related to further self-determination in choosing a future profession and personal development as a result of training;

individual motives as a desire to earn approval and take a worthy place among friends.

motives for avoiding trouble, disapproval from teachers, parents (Gamezo, 1984).

Learning can increase or decrease a student's interest in learning. The initial motivation of teaching, determined by the new social role, of the student is gradually fading away. Therefore, one of the tasks of a teacher is to form, already at the beginning of training, motives that give meaningful meaning to learning so that it becomes a vital goal. Educational and cognitive motives do not arise spontaneously, but are formed in the course of the educational activity itself. Five factors influence their formation:

The content of the training material. The educational material should be submitted in such a form as to evoke an emotional response, to activate cognitive mental processes. The solution of this problem is connected with the improvement of the qualification of teachers' self-education, the conformity of their professional education to the disciplines taught, the use of a systematic approach in teaching, the principles of "programmed" and "problem-based" learning. This is the presentation of educational information on the discipline in a more visual, compact, holistic and adequate form for perception and memorization, the transition from inductive presentation to deductive-inductive. The content of the training should be at a high level of difficulty (for the development of students' intelligence), but accessible for assimilation, without making excessive and understated requirements. Increases the effectiveness of educational activities and the organization by the student of the style of its implementation according to his type of temperament cognitive interest, creating a problem situation, encouraging the search for alternative solutions;

performing creative tasks; "brain attack"; developing cooperation (pair and group work, project method).

Volitional: presentation of educational requirements; informing about mandatory learning outcomes; formation of a responsible attitude to learning; cognitive difficulties; self-assessment of activity and correction; reflection of behavior; forecasting future activities.

Social: the development of the desire to be useful to society; the urge to imitate a strong personality; the creation of a situation of mutual assistance; the search for contacts and cooperation; interest in the results of collective work, mutual verification; reviewing.

The use of methods for the development of motivation of students' learning activities requires time, a creative approach to their activities. This becomes possible when mastering a new pedagogical thinking, when rethinking and revising the technology of work, with systematic creative growth, increasing the level of the general culture of teachers (Ashirbagina, 2015).

List of sources used

1. Ashirbagina N.L., Frick O.V. To the problem of formation of motivation of educational activity of students // Pedagogical sciences. Bulletin of the Siberian Institute of Business and Information Technologies. – 2015. – №4 (16). – Pp.126-129.
2. Gamezo M.V., Matyukhina M.V., Mikhalechik T. S. Age and pedagogical psychology. – M.: Enlightenment, 1984. – 256 p.
3. Emaletdinov B.M. The problem of motivation of students' educational activity // Bulletin of Bashkir University. - 2010. – Vol.15. – No. 2. – pp.521-527.
4. Larionov O.I. Development of motivation of educational activity of adolescent schoolchildren: dis. Candidate of Psychological Sciences. – Saratov, 2004. – 245 p.
5. Leontiev A. N. Lectures on general psychology. – M.: Sense, 2000. – 511 p.
6. Maklakov A.G. General psychology: textbook for universities. – St. Petersburg: Peter, 2019. – 583 p.
7. Moshkina A.S., Kolesnikov A.V., Koch N.E. Motivation of students' educational activity // Scientific and educational problems of civil protection. – 2017. – №1(32). – Pp.90-96.
8. Talyzina N. F. Formation of cognitive activity of students. – M.: Znanie, 1983. – 96 p.
9. Chernyavskaya A.P. Conditions for the development of motivation of students' learning activities // Yaroslavl Pedagogical Bulletin. – 2021. – Vol.2. – No. 2. – pp.313-315.

GLOBALLASHUV SHAROITIDA OLIY TA'LIM TIZIMIGA INTEGRATIV YONDASHUV

Turumbetova Zamira Yusupbayevna

Mustaqil tadqiqotchi, Assistent o'qituvchi,

Pedagogika va psixologiya kafedrası

Berdaq nomidagi Qoraqalpog' davlat universiteti

+998993183361

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv sharoitida ta'limni rivojlantirishning strategik yo'nalishlarining ayrim masalalari, milliy ta'lim tizimlarini o'zgartirish, boshqarish va ta'limni standartlashtirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, oliy ta'lim, baynalmilallashtirish, modernizatsiya.

Ta'lim sohasining globallashuvi, birinchi navbatda, ta'lim standartlari va dasturlarini, ayniqsa, bakalavriat va magistratura darajasida muvofiqlashtirishda namoyon bo'ladi. Ta'lim va fan sohasidagi Evropa integratsiyasining asosiy bo'g'inlaridan biri bo'lgan Boloniya jarayoni ta'lim diplomlarini tan olish uchun yagona sharoitlar mavjud bo'lgan makonni yaratishga hissa qo'shish uchun mo'ljallangan. fuqarolarning bandligi va harakatchanligi standartlari. Chegaralarning ochiqligidan tashqari, talabalarning Yevropa mintaqasidagi intensiv migratsiyasi universitetlar o'rtasida kelishuvlar mavjudligi, ta'lim standartlari va dasturlarini birlashtirish, amaliyotlarning keng tarqalganligi, xorijiy amaliyotlar, bunday almashinuv paytida talabalarga stipendiyalar va moddiy imtiyozlar bilan izohlanadi. Yevropadagi integratsiya jarayonlari taqdim etayotgan imkoniyatlar esa, albatta, bu bilan cheklanmaydi.

Ming yilliklar boshida jamiyat hayotining turli sohalarida globallashuv tendentsiyalarining rivojlanishi aholining xalqaro migratsiyasiga o'z ta'sirini o'tkazdi, bu esa deyarli barcha mintaqalar va mamlakatlarga ta'sir ko'rsatdi. Ularning aholi harakatiga ta'siri, ayniqsa, mehnat bozori, biznes, ta'lim, fan, axborot va kommunikatsiyalar, ijtimoiy munosabatlar sohalarida sezilarli.

Global axborot tarmoqlarining shakllanishi, xususan, xorijiy ish bilan ta'minlash, ta'lim va boshqalarga oid xalqaro ma'lumotlardan keng foydalanish imkonini beradi va butun dunyo bo'ylab tezkor elektron aloqa uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlarni ochadi. Rivojlanayotgan va o'tish davri jamiyatlarini jadal axborotlashtirish, shuningdek, umuman aholi tomonidan AKTdan foydalanishning ortib borishi odamlarning hududiy harakati uchun katalizator bo'lib xizmat qilmoqda [1]. Xususan, ilmiy-tadqiqot va ishlanmalar sohasida AKTdan foydalanishning kengayishi geografik jihatdan olis olimlarning birgalikdagi ishini ta'minlash uchun ilmiy kommunikatsiyalarning virtual tarmoqlarini yaratadi.

“Integratsiya” tushunchasi fanlararo bo'lib, ijtimoiy va gumanitar bilimlarning turli sohalarida ko'rib chiqiladi. Klassik fanda integratsiya haqidagi g'oyalar genezisi o'rganilib, uning ob'ektiv va sub'ektiv asoslari, shart-sharoitlari va omillari aniqlanib, uning belgilari, turlari, shakllari, darajalari va mexanizmlarini asoslashning asosiy yondashuvlari bayon etilgan. Integratsiyaga zamonaviy ilmiy nuqtai nazar quyidagi semantik tushunchalar bilan yaqinlashtirish, hatto teng belgi qo'yish imkonini beradi: "tizim", "holat", "jarayon", "o'zaro ta'sir", "rivojlanish", "natija". , ularni dialektik birlikda taqdim etish. Jarayon sifatida bu eskisini kengaytirish yoki butunlay yangi integratsiyalashgan tizim yoki tuzilmani yaratish yoki mavjudni formatlash uchun umumiy maqsadga ega bo'lgan ikki yoki undan ortiq subyektlarning birlashishi. Integratsiya turli tarkibiy qismlarni o'z ichiga olishi mumkin va shuning uchun umumiy va xususiy, ichki va tashqi, yaxlit/maqsadli (subyektlarning me'yoriy chegaralarini belgilovchi ixtisoslashuvlarni o'zgartirish) va kommunikativ (o'zaro ta'sirning mazmuni va shakllarini birlashtirish, o'zgaruvchan aloqalar va hamkorlik tamoyillari). Bo'lajak o'qituvchilarining kasbiy pedagogik madaniyatini shakllantirishga integral yondashuv – bu kasbiy pedagogik madaniyatni shakllantirish jarayoni va natijasiga yo'naltirilgan, talabalarning tizimli bilimlarini oshirishni ta'minlash, o'qitishda ko'nikmalardan kompleks foydalanishni ta'minlashga qaratilgan muayyan strategiya. kasbiy faoliyatning barcha turlari, shaxsning integrativ fazilatlarini rivojlantirish (mustaqillik, faollik, tashabbuskorlik va boshqalar) [1], kasbiy rivojlanish va kasbiy ko'nikmalarni egallashga yordam beradi. Integrativ yondashuv fanlararo, fanlararo, shaxslararo va shaxs ichidagi darajalarda amalga oshiriladi.

Mashhur rus didaktiki M.I. Maxmutovning fikriga ko'ra: “Bunday darslar birlashtirilgan yoki

integratsiyalashgan: ular nazariy bilimlar va amaliy harakatlar o'zaro bog'liqligiga, bilimlarning yaxlit tizimini shakllantirishga qaratilgan va talabalarning operatsion va amaliy faoliyatini tushunish uchun zarur bo'lgan ikkita o'qituvchining faoliyatini sintez qilishni amalga oshiradilar [2].

Manbalarni tahlil qilish asosida ta'lim integratsiyasining 6 bosqichini (shu jumladan zamonaviy) ajratish mumkin. Bular quyidagilar:

I bosqich. XX asrning 20-yillarida sovet maktabida politexnika ta'limi joriy etila boshlandi, bu hali ham bizning davrimizda. Bu ham integratsiyalashgan ta'limning ma'lum bir shaklidir. Politexnika fan asoslarini bilish va ularni amaliyotda qo'llash, shuningdek, amaliyot uchun ma'lumotni baholash usullarini o'zlashtirish, bilimlardan foydalanish sohasini izlash, samarali mehnatni oshirish jarayonida bilimlardan foydalanish, fanlararo bilimlarga tayanishni o'z ichiga oladi. ishlab chiqarish hodisalarini tahlil qilish va kompyuter savodxonligi. Politexnik ta'limning barcha didaktik vazifalari umumiy maqsadni – yosh avlodni hayotga tayyorlashni bog'lash, ishlab chiqarish, fan va madaniyatning rivojlanish darajasi bilan mehnat. Biroq, shu bilan birga, politexnika ta'limi ishlab chiqarishni rivojlantirish istiqbollarini hisobga olishi kerak. Tashkiliy jihatdan bu masalani hal qilish ma'lum darajadagi ta'lim va ta'lim tashkilotiga yuklandi. Shuning uchun milliy maktabning butun rivojlanish tarixi davomida politexnika ta'limi muammosini hal qilish juda qiyin. Bugungi kunda politexnika ta'limi o'zining eng muhim vazifalarini amalga oshirishi uchun o'tmishda yo'l qo'yilgan xatolarni hisobga olish zarur. Politexnikani texnikaviylikka, undan ham ko'proq professionallikka aylantirishga yo'l qo'yib bo'lmaydi.

II bosqich XX asrning 50-yillari bilan bog'liq. Politexnik ta'limni rivojlantirishni me'yoriy qo'llab-quvvatlash. Maktab bilan hayot o'rtasidagi aloqani mustahkamlash to'g'risidagi qonun maktablarning o'quv jarayoniga maxsus politexnika fanlari: mashinasozlik, ishlab chiqarish asoslari va boshqalarni joriy qila boshladi. Tegishli jihozlar va texnik ta'minot yo'qligi sababli maktablar korxonalar bilan hamkorlikni tashkil etishga majbur bo'ldi. Lekin integratsiyaning predmeti umumta'lim maktabi edi.

III bosqich (XX asrning 60-yillari) maktab o'quvchilarining korxonalarda ishlab chiqarish amaliyoti cheklangan edi. Umumta'lim maktabi ta'lim jarayonida nazariya va amaliyotning o'zaro bog'liqligiga ko'proq e'tibor bera boshladi, ammo unumli mehnatda emas. Politexnika asosan maxsus fanlarni o'qitishda yoki fanlar asoslarini o'rganishda politexnika yo'nalishidagi maxsus darslarda amalga oshirilishi kerak edi.

IV bosqich 70-80-yillarda. XX asr politexnika ta'limining faol rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Ushbu masala bo'yicha tadqiqotlarda fanlararo aloqalar asosida o'qitishni samarali mehnat bilan uyg'unlashtirish, ilmiy-texnika ufqlarini kengaytirish, nazariyani amaliyotda qo'llash, iqtisodiy tafakkurni rivojlantirish va hokazolarga katta e'tibor berildi. Bu davrda rus maktablarida integratsiyalashgan darslar ayniqsa mashhur bo'ldi. Integratsiyalashgan yoki ikkilik dars bitta kontseptsiyani, mavzuni yoki hodisani o'rganayotganda ikkita ilmiy fan bo'yicha mashg'ulotlarni birlashtirishga imkon berdi. Bu yetakchi fanning o'quv materialini chuqurlashtirish, kengaytirish, oydinlashtirish hamda nazariya va amaliyot o'rtasidagi aloqani mustahkamlash imkonini berdi. Umumta'lim maktabi hali ham faol integratsiya predmeti edi.

V bosqich (1990-2000 yillar). “Umumta'limning yuqori bosqichida ixtisoslashtirilgan ta'lim konsepsiyasi”ning amalga oshirilishi munosabati bilan profillashtirish ta'limi yangi mazmun va tashkiliy bosqichga ko'tarildi. O'qitishning ustuvor maqsadi, xususan, nazariya va amaliyotda, kontentning profilli differentsiatsiyasini tashkil etish edi [2]. O'rta maktab o'quvchilarini o'qitish, profilli ta'lim - ta'limni differentsiallashtirish va individuallashtirishning alohida turi; o'rta maktab o'quvchilarining o'quv faoliyatini tashkil etish shakli, bu ularni hisobga oladi qiziqishlari, qobiliyatlari, mayllari, o'quvchilarning bilim va kasbiy niyatlariga mos ravishda maksimal darajada rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratilib, shaxsning rivojlanishi va o'zini-o'zi anglashi ustuvor vazifa sifatida qaraladi. Umumta'lim maktabida kasbga yo'naltirish komponenti kuchaytirildi va o'quvchilarni oliy o'quv yurtlariga kirishga tayyorladi. Umumta'lim maktabi umuminsoniy bilim, ko'nikma va malakalarning, shuningdek, o'quvchilarning mustaqil faoliyati va shaxsiy mas'uliyatining yaxlit tizimini shakllantirishi kerak edi, ya'ni, ta'limning zamonaviy sifatini belgilovchi asosiy kompetensiyalarni. Umumiy ta'limning yuqori bosqichida ixtisoslashtirilgan ta'lim konsepsiyasi beshta asosiy profilni (tabiiy-matematik, ijtimoiy-iqtisodiy, gumanitar, texnologik, universal) joriy etish imkoniyatini nazarda tutgan.

Universitetda o'qituvchining didaktik tayyorgarligi – bu bo'lajak mutaxassisning didaktik

kompetentsiyasini rivojlantirishga, uning talabalar bilan samarali didaktik aloqaga tayyorligini ta'minlashga qaratilgan pedagogik jarayon sanaladi. O'qituvchining didaktik tayyorgarligi tizimi ko'p funktsionallik bilan tavsiflanadi, bu uning ta'lim, tarbiya, rivojlantiruvchi, muvofiqlashtiruvchi va birlashtiruvchi funktsiyalarining o'zaro bog'liqligi va o'zaro bog'liqligida ifodalanadi.

REFERENCES

1. Yuldasheva M.B. Education Abroad (textbook). Tashkent, 2006. p. 79.
2. Maxmutov, A. M. Fan integratsiyasi nuqtai nazaridan tizimli yondashuvning metodologik masalalari: dissertatsiya ... Falsafa fanlari nomzodi: 09.00.01. Moskva, 1983. 129 b.
3. Lebedeva M. M. Evrosiyo makonida integratsiya jarayonlarini rivojlantirish uchun ijtimoiy va gumanitar resurs. EVROSIYA INTEGRATION: iqtisod, huquq, siyosat. 2015;(1):161-167.

XALQARO BAHOLASH PISA DASTURI VA UNING TA'LIMDAGI RO'LI

Yerejepov Maxsud

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogik instituti Pedagogika kafedrası
assistent o'qituvchisi

Maxsetova Xalida

Pedagogika fakulteti Maktab menejmenti
Ta'lim yo'nalishi 1 kurs talabasi

Tayanch so'zlar: ta'lim, PISA, sifat, dastur, OECD, kreative fikr, domen, vazifa.

XXI asr ilm-fan va texnologiya rivojlangan davrda ko'plab rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar kabi O'zbekiston ta'lim sifatini yanada rivojlantirish va reinjenering jarayonlarini amalga oshirish maqsadida “Ta'lim to'g'risida qonun”, ta'lim sifatini nazorat qilish bo'limlarining tashkillashtirilishi va xalqaro PISA dasturining eng birinchi marotaba 2022-yilning aprel-may oylarida o'tkazilishi mamlakatimiz uchun ta'limni rivojlantirishining bir bosqichi sifatida ko'zga tashlanmoqda.

PISA (Programme for International Student Assessment)- bu eng dastlab 1997 yilda OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) muassasasining g'oyasi tomonidan tashkillashtirilgan. OECD “Yaxshi hayot uchun yaxshiroq siyosat” ni joriy qilish doirasida 34 ta mamlakatni birlashtirgan. PISA dasturi 15 yoshli o'quvchilarning bilimlilik darajisini hamda maktab davrida olgan bilimlarini amaliyotda qo'llash qobiliyatini baholovchi dastur bo'lib hisoblanadi. OECD ga a'zo bo'lgan mamlakatlar har 3 yilda asosan 3 yo'nalishda: O'qish savodxonligi, matematika va tabiiy fanlardan test asosida PISA dasturidagi testlar kompleksini topshiradi. Asosan PISA dasturi har 3 yilda bitta yo'nalishga e'tibor berib, testlar jamlamasining 50% i o'sha yo'nalishga tegishli bo'ladi. 2000 yilda o'qish savodxonligiga urg'u berilganligidan testlar jamlamasining 50% i o'qish savodxonligiga tegishli bo'lgan.

Vaholanki O'zbekistonda PISA dasturi doirasida 2020 yilgi tajriyba-sinovlar 2021-yilning aprel-may oylarida, 2021-yilga mo'ljallangan asosiy izlanishlar bo'lsa 2022-yilning aprel-may oylarida o'tkazildi. Buning asosiy sababi bo'lsa, Jahon miqyosida keng tarqalgan koronavirus bilan aloqador pandemiya sharoitiga to'g'ri kelgan izlanishlar vaqtinchalik to'xtatilishi bo'lib hisoblanadi. 2022 yilda o'tkazilgan PISA dasturining natijalari bo'lsa 2023-yilning oxirida e'lon kilinishi rejalashtirilgan.

O'zining ta'limiga 22 yildan buyon investitsiya ajratayotgan Rossiya davlati hozirgi kunda PISA dasturi bo'yicha natijalari yuqori darajada Bu mamlakat 2000 yildan buyon PISA dasturiga a'zo bo'lib kelmoqda va boshlang'ich natijalari o'rtacha xalqaro darajadan pas bo'lgan. Bu yillar oralig'ida Rossiya ilm-fan rivojida fan natijalariga va yosh avlodga terang, uzoq muddatli va individual bilim o'lishga e'tiborni oshiriyotganligini bildiradi.

Ma'lumki, Prezidentimiz tomonidan yurtimizda bu tajribalarga tayyorgarlik bo'yicha bir qator vazifalar belgilab berildi. Asosan O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi dasturini 2030-yilga qadar rivojlantirish kontseptsiyasida “PISA” o'quvchilarni baholash xalqaro dasturi reytingida O'zbekiston 2021-yilda birinchi 70 likka, 2025-yilda 60 likka va 2030 yilga kelib birinchi 30 liktagi oldingi mamlakatlar safiga kirish ko'zda tutilgan.

PISA tadqiqoti doirasida kreativ fikrlash domenlari

Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, kreativ fikrlashni baholashda qancha ko'p domenlar qamrab olinsa, konstruktning qamrab olishi shunchalik yaxshi bo'ladi. Lekin PISA tadqiqotining ba'zi amaliy va logistiklari PISA dasturiga kiritilgan ehtimoliy domenlarga (sohalarga) ta'sir ko'rsatadi.

Shulardan birinchisi, test qilinayotganlarning yoshi bilan bog'liq. PISA tadqiqotining maqsadli auditoriyasi (15 yoshli o'quvchilar) cheklangan bilim va hayotiy tajribaga ega bo'lganini hisobga olsak, baholash uchun tanlangan domenlar dunyodagi barcha o'quvchilarga xos bo'lgan (chizish, yozish yoki muammoni yechish kabi) bilim va tajribalarga asoslangan bo'lishi kerak. Sinalayotgan domen (va unga bog'liq vazifalar) 15 yoshli o'quvchining ushbu kontekstda namoyon etishi mumkin bo'lgan kreativ fikrlashining real ifodasini ham aks ettirishi kerak.

Ikkinchi cheklov sinov uchun ajratilgan vaqt bilan bog'liq. Amaldagi PISA baholashining tuzilishiga ko'ra, o'quvchilarning kreativ fikrlashini baholash uchun test sinoviga bir soat ajratiladi. Bu har qaysi domen bo'yicha yetarlicha ma'lumot hajmi yig'ilishi uchun, ehtimoliy domenlar soni cheklanishi kerak deganidir. PISA tadqiqotining maqsadi individual test natijalari

emas, balki mamlakat darajasida test natijalarini taqqoslash ko'rsatkichlarini taqdim etish bo'lgani uchun, turli shakldagi testlarni almashtirib qo'llash mumkin. Bunda o'quvchilar domen ichidagi vazifalarning turli qorishmasini (ba'zi tasodifiy o'xshashliklar bo'lishi mumkin) yechadilar. Qanday bo'lmasin, har bir domenda o'quvchilarning mamlakat darajasidagi test natijalari borasida ishonchli ko'rsatkichlarni olishlarini ta'minlash har bir domen doirasidagi vazifaga yetarlicha vaqt ajratilishini taqozo etadi va baholashda qamrab olinishi mumkin bo'lgan vazifalar sonini cheklashga majbur etadi.

Uchinchi cheklov ijodiy fikrlashning sinovini odatiy PISA test olish platformasida amalga oshirish majburiyati bilan bog'liq. PISA sinovlari standart kompyuterda amalga oshiriladi, ularda na sensor paneli (tachskrin) bor, na Internet aloqasi. Platforma hozirda javob kiritishning turli shakllarini amalga oshiradi, jumladan, bir nechta javobni tanlash, matn kiritish, siljitib belgilash, xot-spot (matn yoki rasm ichidagi maydonga bosish), chat interfeysi, interaktiv diagramma va grafiklar. Garchi bu baholashni ishlab chiqish davomida platformaga rasm chizish instrumenti, baholash sohalari tanlash kabi yangi funksional imkoniyatlarni kiritish mumkin bo'lsa ham, xuddi shunday topshiriqlarni ishlab chiqishda ham platformaning texnik cheklovlarini tegishlicha hisobga olish zarur.

Bu asosiy cheklovlarni hisobga olib hamda kreativlikning turli domenlarini muhokama qilnadigan adabiyotga tayanib, PISA tadqiqotida kreativ fikrlashni baholash keng mavzudagi mazmun sohasiga e'tibor qaratadi: «kreativ ifodalash» va «bilim yaratish hamda muammoni kreativ hal qilish». Ushbu sohada kreativ faollikka o'ziga xoslik (originallik), estetika, xayolot, emotsional mazmun va reaksiya xosdir. Aksincha, «bilim yaratish hamda muammoni kreativ hal qilish» sohasidagi ijodiy faollikka ochiq (yagona to'g'ri javobi bo'lmagan) savol va muammolarni tadqiq etish bilan bog'liq kreativ fikrlashning amaliy ko'rinishlari kiradi. Bu soha, o'z navbatida, «ilmiy muammoni hal qilish» va «ijtimoiy muammoni hal qilish» sohasiga (domenlariga) bo'linadi. Ushbu sohalarida, kreativ faollik afzalroq natijaga vositadir va shuning uchun o'ziga xos, innovatsion, ta'sirli va samarali yechimlarni taklif etish deb, ta'riflanishi mumkin.

Ushbu to'rt baholash sohalari real hayot va kundalik ijodiy fikrlash mohiyatini aks ettirib, 15 yoshli o'quvchilar, odatda, mashg'ul bo'lishi mumkin bo'lgan kreativ fikrlash faoliyatini nisbatan darajada qamrab oladi. Ular ijodiy fikrlashning maktabdagi barcha ehtimoliy ifodasini qamrab ololmasa ham, kreativ fikrlash konstruktini yetarli darajada qamrab oladi, shuningdek, PISA baholashining turli logistik va texnik cheklovlarini inobatga oladi.

Kreativ faollikning ba'zi shakllari uchun madaniy me'yorlarda farqlar bo'rligini, ta'limda mavjud bo'lgan farqli qadriyatlar, dunyo bo'ylab fanlarni o'qitishdagi farqliliklar mavjudligini hisobga olsak, ushbu sohalaridagi o'quvchilarning natijalari farqlanishini kutish mumkin. Birdan ortiq sohada o'quvchilar baholansa, mamlakat darajasidagi kreativ fikrlash sohasining kuchli va zaif tomonlari borasida taxminlarga ega bo'lishimiz mumkin. Bu ma'lumot, shuningdek, o'quvchilar o'z yechimlarini va g'oyalarini ifodalash yo'llarini qidirishlari naqadar rag'batlantirilayotgani orasidagi farqliliklarni ham namoyon qiladi. Bu esa turli sohalaridagi kreativ fikrlash maktabda qay tarzda o'qitilishi kerakligi borasida muhim ahamiyatga ega.

PISA O'zbekistonga boshqa mamlakatlar bizning ichki sharoitimizdan emas, balki xalqaro standartlar nuqtai nazaridan tashqi baho berish, O'zbekiston o'quvchilarining boshqa mamlakat o'quvchilaridan farqi va kamchiliklik darajisini nisbiy aniqlash, mamlakatimizning bilim reytingin aniqlash, tajriba va ko'nikmalar orttirish, O'zbekiston o'quvchilarining PISA dasturiga tayyorgarliklarini kuchayttirishni beradi, shuning bilan birga PISA dasturi orqasidan o'quvchilarning mamlakat miqyosidagi maktab o'quvchilarining bilimga bo'lgan ichki raqobatni kuchayttirib gina qo'ymastan balki, boshqa mamlakat o'quvchilari bilan bilim raqobatini orttiradi, bu esa o'z navbatida o'quvchi yoshlarni til bilimini o'rganishga yo'naltiradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining 2020 yili 23 sentyabrdagi «Ta'lim to'g'risidagi» qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yili 29 apreldagi «O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi» haqida PF-5712-sonli Farmoni.
3. Sh.Qurbonov, I.Seythalilov «Ta'lim sifatini boshqarish». 2006. TOSHKENT. «Turon-Iqbol».
4. Tarjimon M.Maxsudov «PISA tadqiqotida creative fikrlashni baholash doirasi». Toshkent «NAVRO'Z»2020-y
5. Andreas Schleicher «PISA 2018 Insight and Interpretations». Paris «OECD Publishing»2020-y

АЛИШЕР НАВОИЙ РОСТГЎЙЛИК ҲАҚИДА

Норова Чарос Рустамовна,
Ўрозова Райҳон Абдиалимовна
Яккабоғ туман 8-умумий ўрта
таълим мактаби ўқитувчилари

Аннотация. Мазкур мақолада Алишер Навоий ижоди мисолида ўқувчиларни ҳам томонлама камол топтириш учун асос бўлган ростгўйлик, тўғрилиқ ҳақида ҳикоятлардан мисоллар келтирилган. Айнан шу намуналардан ўқитувчиларга таълим жараёнида фойдаланиш таълим сифатининг ошириш омиллардан эканлиги таъкидланган.

Калит сўзлар. “Ҳайрат ул-аброр”, тўғрилиқ, комил инсон, ростгўйлик, “Шер ва Дуррож”, “Бадое ул-васат”.

Ҳазрат Алишер Навоий фақат ўзбек ёки туркий адабиётнинг эмас, балки жаҳон адабиётининг ҳам йирик даҳосидир. Шиор ижодида “Барчадин шарафлиси – комил инсон” ғоясини очиб беради. Инсонни комилликка олиб боровчи воситалардан бири ростгўйликдир.

“Ҳайрат ул-аброр” достонининг 10-мақолатида тўғрилиқ ҳақида сўз бориб, унда шоир:

Сўзда, Навоий, не десанг, чин дегил,
Рост наво нағмага таҳсин дегил, -дейди.

Шу ўринда Навоий шамни тасвирлаб, у тўғрилиги учун қаддини тик тутиб олам шабистонини ёритиб турибди дейди:

Шамъ бўйи туз келиб айвон аро,
Шоҳиди базм ўлди шабистон аро.

Сарв дарахти ҳам тўғрилиги учун хазон кўрмайди деб тасвирлайди:

Сарвким, ул тўғри чекиб қоматин,
Кўрмайин осиб хазон офатин.

Шоир айтади: “Кимки чин гапирувчи бўлса, бу дунёнинг энг бадавлат кишиси шудир. Кимки қилган ваъдасига вафо айласа, танри уни муродига етказур! Бировга берган сўзининг қарз бил. У сенинг бўйнингдаги оғир бир юкдур, у агар қилчалик бўлса ҳам, сен уни тоғдек ҳис қил. Агар биров ёлғончи бўлса, Қуръондан далил келтирса ҳам унинг сўзига ишонмайдилар”. Яъни ростгўйлик инсоннинг таҳсинга лойиқ фазилатларидан эканлиги, ростликни одат қилган енгилмаслигини таъкидлайди:

Кимки чини эл аро ёлғон дурур,
Ёлғони чинликка не имкон дурур?
Неча зарурат аро қолғон чоғи,
Чун демас эрсанг дема, ёлғон доғи.

Навоий тўғрилиқнинг кадри қиммати қай даражада эканлигини кўрсатиш учун егрилик, ёлғончиликнинг салбий иллат эканлигини кўрсатиб, ёлғончиликни қаттиқ қоралайди. Агар сен тўғри, рост гапира олмасанг, ҳеч бўлмаганда ёлғонни айтишдан тийил, деб уқтириб ўтади.

Достондаги “Шер ва Дуррож” ҳикоятида ёлғончи, ҳийлагар кишилар характери дуррож образи орқали очиб беради. Дуррож учун ёлғон эрмак бўлиб қолганлиги, ёлғон ҳазилининг таги зил бўлишини, шернинг дуррожга ёғон гапирилса, оқибати яхши бўлмаслиги ҳақидаги насиҳатини шундай таърифлайди:

Дер эди, ёлғон демаким, шум эрур,
Кизб туз эл олдида мазмун эрур.
Панд эшитмас эди дуррожи маст,
Кизбдин этмасэди афғонни паст.

Шоир бу ҳақоятда ёлғон ва ёлғончиликнинг оқибатини кўрсатиб, ёлғон фожиага олиб боришини таъкидлайди.

Навоий “Бадое ул-васат” асарида ҳам ростгўйлик оид чиройли бадий жиҳатдан мақаммал жумлаларни тузади. Асарнинг 5-қитъасида:

Сўзчи ҳолин бокма, бок сўз холини,
Кўрма ким дер ани, кўргилким не дер

деб, сўзловчининг мазмунли ва тўғри нутқи ҳаётда инсон қадрини белгиловчи мезонлардан

бири эканлигини кўрсатади. Инсоннинг кўнглида бори унинг тилида акс этиши керак, дили ва тили бир бўлмаган кишилар хушомадчи аталади. Хушомад билан гапирилган тилнинг билмагани яхши, дейди шоир:

Алишер Навоий асарлари мазмуни ва ғояси билан ўқувчилар онгида эзгу фазилатларни шакллантиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. “Хайрат ул-аброр” Т.1997.
2. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 1-том. Т.2004

SIFATLI TA'LIM OMILI SIFATIDA MAKTAB VA OILA HAMKORLIGINI ISLOH QILISHNING TARIXIY TAJRIBASIGA BIR NAZAR

Nurullayeva Feruza Nusratullayevna

Buxoro shahar 8-umumta'lim maktabining

boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Telefon: +99891 407 93 78

Elektron pochta: nurullayevaferuza895@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada bundan 100 yillar muqaddam zamonaviy maktablarning vujudga kelishi hamda ularning oila bilan hamkorligi tarixiy tajriba sifatida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviy komil, yangi maktablar, ibrat-namuna, jaholat qurboni ta'lim-tarbiya usullari

Yosh avlodni savodli va ma'naviy komil qilib tarbiyalashga yo'naltirilgan Buxoro Xalq Sovet Respublikasi yillari (1920-1924 yillar) tarixiy tajribasi orqali oila hamda maktabning o'rni va roli beqiyos ekanligi bilan bog'liq ko'pgina mulohazalar haqida mazkur maqola orqali fikrlar bildiriladi.

Eski maktablarni isloh qilish, yangi maktablar ishida madrasada ta'lim bergan muallimlardan foydalanib qizlar maktablarini tashkil etish, bolalar bog'cha va yaslilari ochish, ta'limning majburiylikini ta'minlash, o'quvchilarni hukumat hisobidan bepul ovqatlanirish masalalari qat'iy qilib qo'yildi. Yangicha tartiblar joriy qilinishi bilan ota-onalar, ayniqsa, boy xonadonlar o'z farzandlarini maktabga va chet ellarga o'qish uchun yubormaslikka tirishdilar. Xolbuki, rasmiy hujjatlardan birida: «Maktablarning har qaysisida tarbiya olmoq bilan birga, bolalar uchun mumkin bo'lg'on ravishda osh, choy, kiyim ham berilur»[1] -deb yozilgandi. Maktablarda bolalar sog'ligini nazorat qilish uchun doimiy tibbiy ko'riklarni tashkil etishga diqqat-e'tibor qaratilgan. 1920 yillarda chop etilgan hukumat rasmiy gazetalari materiallari bilan tanishar ekanmiz, ko'pgina masalalar bugungi kun ta'lim tizimida joriy etilgan, amaliy natijalar berayotgan jarayonlarga uyg'un ekanligiga shubha tug'dirmaydi. Oila, mahalla, maktab hamkorligidagi faoliyat asosida yoshlarni barkamol qilib tarbiyalash masalasi o'sha paytlardanoq inobatga olingandi.

Ta'lim-tarbiyada «bolalarni so'kmoq, urmoq, jazo bermoq bitirilib, o'git-nasihat, tanbeh, o'rnak ko'rsatish (ibrat-namuna)» usullarini qo'llash hujjatlardan o'rin olgan. Ta'lim «axlokiy, faniy, siyosiy (mafkuraviy)» ravishda bo'lishi, har bir sinfdagi o'quvchilar soni 30-35 kishi qilib belgilanishi, o'quvchilarga ong'li tarbiya berish, ta'lim-tarbiyani uyg'unlikda qo'llashga e'tibor qaratilgan.

Xullas, yuqoridagi fikr va intilishlar hozirgi zamon ruhi bilan hamohang ekanligining guvohi bo'lamiz. Ayniqsa, tarbiya va ta'limning shakllari, ta'lim-tarbiya usullari, hatto bir sinfdagi o'quvchilar soni oilada bolalarga munosabat kabilar ham zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimi parametrlariga mos keladi. BXSReda bu borada olib borilgan ishlar bilan tanishar ekanmiz, bo'lajak ta'lim-tarbiya tizimida axlokiy masalalarga, ma'naviy barkamollikka alohida e'tibor berilganligi ayniqsa muhimdir. Bolalar avvalo, xulq-odob me'yorlarini oilada oladilar, so'ngra esa maktabda ma'naviy yetuklik sari yangi bosqich boshlanadi. Shuning uchun «Maktablarda odob-axloqqa juda ahamiyat berilib odobsizlik, tarbiasizliklar, tamaki tortmok, qimor, oshiq o'yinlari, bedana uynamoq maktab bolalariga kat'iy mumkin emasdur. Muallimlarga xam maktablarda tamaki tortmok mumkin emasdur»[2] -deb yoziladi hukumat tomonidan uning birinchi yilida chiqarilgan «Qoidalar» nomli xujjatda.

Jamiyat a'zolarining yarmidan ortig'ini tashkil etgan ayollar oilada muhim rol o'ynashi bilan bog'liq masalalar hukumat diqqat – e'tiborida bo'lgan. Ilmli, oqila ayollar farzand tarbiyasida kuzatilgan natijalarga erishiladi deb hisoblandi. Yosh qizlarni turmushga berish, ularni oilaga tayyorlamasdan uzatish jaholat ekanligi ayrim maqolalar mazmuniga singdirilgan. «Jaholat qurboni bo'lurg'a mahkum bo'lg'on muhtaram onalarimizning bisyorlari yamoq ko'rpachalar ustida bekordan-bekorga majbur qilish asosida bolalikdanoq turmushga chiqib, saqich chaynab, vaqt zoye qilguncha biroq tafakkur qilsalar, millat va vatan yuksalg'on bo'lur edi»[3].

Buxoro Respublikasi yillarida qizlarni o'qitish va hunarga o'rgatmasdanoq, 11-12 yoshlarida turmushga chiqarib yuborish odati davom etgan. Bu illatga qarshi chiqilab yozilgan maqolalarda oila qurish va nikoh masalalarini hukumat doirasida rasmiy ravishda ko'rib, navbatdagi

qurultoylar kun tartibiga kiritilishi zarurligi bayon qilingan. “Buxoro axbori” gazetasining birinchi muharriri Mahmud Said Ahroriy BXSR hukumati davrida o‘tkir ijtimoiy muammolardan biri – xotin-qizlar masalasini ham isloh qilish tarafdori bo‘lgan. Uning 1924 yil 6 fevraldagi “Ozod Buxoro” gazetasining 44-sonida chop etilgan “Adliyani isloh etmak to‘g‘risida” nomli salmoqli maqolasida bu sohadagi muammolar ochib tashlangan: “Gazeta orqali necha bora shikoyat etilgan esada hozirgacha uylanaturg‘on er va xotunlarning yoshdagi nisbatlari, qizlarning necha yoshda erga berishlari, kundoshlarning mavqei va huquqlari to‘g‘risida biron qonun chiqarilmadi. Bu o‘zgarishga, vijdonga, xalqning turmushiga qarshi juda katta bir jinoyatdur. Qisqasi shudurkim, har holda qozilik ishlarini isloh etmak kerak bo‘ldi. Xalqning hayotini adolatli hukmlar va mahkamalar bilan ta‘min etmak to‘g‘ri keldi. Mana shuning uchun Xalq Nozirlar Sho‘rosi To‘rtinchi Butunbuxoro qurultoyida juda foydali va qat’iy bir qaror chiqardi”.

Xullas, BXSR hukumati oila va maktab hamkorligida bolalarga ta‘lim va tarbiya berish masalalariga jiddiy e‘tibor qaratganligini tarixiy dalillar tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Мактаблар хакида умумий коидалар» // Бухоро ахбори. 10-сон. 1920 йил, 29 ноябр.
2. «Ёш қизларнинг ҳомийси борми?» // Озод Бухоро. 1923 йил 8 декабрь. 21-сон.
3. Фотима. «Ҳақиқат очдур, ҳазм этмоққа омухта бўлмоқ лозим» //Бухоро ахбори. 1922 йил 3 декабрь. 114-сон.

АМИР ТЕМУР ҲАЁТИ ВА ФАОЛИЯТИДА ТАЪЛИМ ТАРБИЯ МАСАЛАЛАРИ

Холикова Ханифа Абдусодиқовна
Байкаева Гузал Мустафаевна
Яккабоғ туман 60-умумий ўрта
таълим мактаби ўқитувчилари

Аннотация. Мазкур мақолада соҳибқирон Амир Темурнинг таълим-тарбияга оид фикрлари, услублари мисоллар асосида келтирилган.

Калит сўзлар. Темур тамғаси, “рости русти”, Қуръон, Тафсир, Фикҳ, қироат билан бирга риёзиёт, фалакиёт, мантиқ, адабиёт, шеър, “Сулук ул-мулк”.

Марказлашган йирик феодал давлатга асос солган, бир қатор халқлар ва юртларга мустамлакачилар зулмидан озод бўлишга ёрдам берган, Туркистон заминини ҳунармандчилик, деҳқончилик, савдо-сотиқ, илм-фан ва маданияти ривожланган илғор мамлакатга айлантирган буюк шахс – Амир Темурнинг заҳмати ва шарафли ҳаёт йўлини ўрганиш давр талаби.

Маълумки, “Темур ва темурийлар давлати”, “Темурийлар маданияти”, “Улуғбек ва Самарқанд”, “Обсерватория мактаби” каби улуғ тушунчаларни дунёга келиши ва дунё тарихида олтин ҳарфлар билан ёзилиши ҳам Амир Темур номи билан боғлиқ. Амир Темур одоб-ахлоқ, этиқад ва таълим-тарбияда ўзи юксакликка, мукамалликка эришган сиймолардан бири.

Амир Темурнинг кўп қиррали фаолияти, мураккаб шахс эканлиги ўша даврда ёзилган қатор асарларда ифодаланган. Ушбу асарларда унинг феъл-атвори, ахлоқи ва ижобий хусусиятларининг шаклланишидан далолат берувчи асарлар бисёр.

“Темур тамғасининг нақши ” “рости русти” бўлиб, “ҳақгўй бўлсанг нажот топасан” демакдир. Унинг отларига босиладиган тамға, танга-ю тиллоларига зарб бериладиган асосий белги ҳам мана шундай уч халқадан иборат эди... . Темур кўркмас, шижоатли ботир кишиларни ўзига итоат қилдиргувчи бўлиб, жасур ва довюрак мардларни ёқтирар эди. Темур беҳато иншонга урувчи, фикр-мулоҳазали, бағоят фаросатли, мислсиз даражада бахтли – саодатли, улуғворлиги, ўзига мувофиқ, қатъий азму-қдор билан сўзловчи, бошига кулфат тушганда ҳам ҳақгўй инсон эди. Темур олимларнинг ҳурматини ўрнига қўйиб, сайиду шарифларни ўзига яқин тутарди. Уламолар ва фозилларга ғоятда иззат-икром кўрсатиб, уларни ҳар қандай кимсадан муқаддам (юқори) кўрарди. Уларга нисбатан ўз муруввати бисотини ёярдики, бу муруввати унинг ҳайбати билан аралаш эди. Темур уламою фозиллари билан мазмунли баҳслар ҳам юритар эдики, бу баҳсларда у инсофу-ҳикмат юзасидан иш тутарди. Унинг лутфи қаҳри ичига қорилган бўлиб қаттиққўллиги эзгулигига аралаш эди”.

Маълумки, Амир Темур дунёга танилган ҳадисшунос олимлар, маданият арбобларини Самарқандга таклиф этиб, мамлакатда илм-фанни ривожланишига ўзи бош -қош бўлган.

Темур замонасида ўғил болалар учун бошланғич маълумот берадиган диний мактаблар бўлиб, улар асосан масжидлардир ва хусусий уйларда ўқимишли кишилар, домла-имомлар томонидан очилган эди. Мазкур мактабларда масжид имомлари ёки муаззимлар дарс ўтадилар.

Дарҳақиқат, соҳибқирон Амир Темурнинг таълим-тарбия масалаларига жиддий, масъулиятли ёндошиши таҳсинга лойиқ, яъни у ўз фарзандлари, набираларини сарой анъаналари асосида ўлғайишларига катта эътибор берган. У шахзодаларга болаликлардан бошлаб дастлаб қиссахон бириктириб қўйган. Чунки шахзодалар диний ва дунёвий қиссаю дostonларнинг жасур қаҳрамонлари руҳида тарбия топмоқлари лозим эди. Кейин ўқиш, ёзин ва ҳисобни ўрганишни талаб этган. Чунки шахзодалар ҳисоб-китобни биладиган, саводхон одамлар бўлиб етишишлари керак эди. Етти ёшидан бошлаб шахзодалар мадрасаларда таҳсил олиб, Қуръон, Тафсир, Фикҳ, қироат билан бирга риёзиёт, фалакиёт, мантиқ, адабиёт, шеър, санъати ва мусиқа илмларини ўрганишга жалб этган. Чунки шахзодалар дини Исломни маҳкам тутиб, уни ривожлантирганлари ҳолда, дунёвий билимлар эгаси-олим одам бўлмоқлари, мусикий асбобларни чалиб, куй басталай оладиган, илми арузни эгаллаб, шеър ёза биладиган нафосат илмидан хабардор фозил кишилар бўлмоқлари шарт эди. Улар ана шу мадраса даврида суворийлик санъатини, найза отиб, дарахтга осилган

халқадан ўтказа оладиган найзабозликни, қиличбозликни ўрганишар, чавгон, кўпқари, пойга чопиш ва ов қилиш маҳоратини эгаллашарди. Чунки шахзодалар жисмонан бақувват, баҳодир саркардалар бўлиб, етишмоқлари керак эди. Шахзодалар бўлажак подшолар учун кўлланма бўлган “Сулук ул-мулк” китобини ҳам ёд олишган ва элчилар қабули пайтида иззатли меҳмонлар билан учрашувларда қатнашиб, улар шарафига бериладиган базмларда иштирок этадиган даражада етишардилар. Чунки шахзодалар, амирлар, беклар, маликлар, отабеклар ва саркардаларни қандай тайинлаш, шоҳона меҳмон кутиши кузатишлар жараёнини билишлар фарз эди.

Шахзодалар ва маликалар Темурнинг бой кутубхонасида мутолаа қилишган. У кутубхонада барча фанларга: илоҳиёт, ҳадис, тарих, география, фалсафа, фикҳ, тиббиёт, фалакиёт, риёзиёт ва ҳоказоларга оид китоблар бўлган. Жумладан у ерда Хоразмий, Беруний, Саъдий ва Насриддин Тусийнинг китоблари сақланган.

Хулоса қилиб айтганда, соҳибкирон Амир Темурнинг таълим-тарбиядаги ҳаётий намунаси, панд-насихатлари, таълим-тарбия масалаларига масъулиятли ёндашишларини ўрганиш бугунги кунда ҳам ўз долзарблигини йўқотмаган, уларни замонавий таълим тизимидаги ҳадсиз хазина, одоб-ахлоққа оид дастурлар дея оламиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. У. Уватов. Донолардан сабоқлар. Т.: 1994, 96 б.
2. Темур тузуклари. Т.: 2016.

ИНФОЭТИКА ЁХУД АХБОРОТ ҚАБУЛ ҚИЛИШ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЗАРУРИЯТИ

Эрназарова Рушана Комиловна
Дусиева Флора Тура қизи
Яккабоғ туман 8-умумий ўрта
таълим мактаби ўқитувчиси

Аннотация. Ушбу мақолада ўқитувчининг таълим жараёнида ўқувчиларнинг бугунги тезкор замонда интернетга меъёридан ортиқ боғланиб қолишлари ҳамда унинг салбий томонлари илмий жиҳатдан асослаб берган.

Калит сўзлар. Глобаллашув, ахборотлашув, инфоэтика, ахборотлар кўлами, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, грифёрлар, киберпатрул.

XXI асрга келиб дунёмизга “Глобаллашув” деб ном олган жараён кириб келди. Бу жараённи бугун мутахассислар дунёнинг бир бутунлашуви, дунёнинг яхлитлашуви каби номлар билан ҳам изоҳламоқда. Мазкур жараён қандай ном билан аталмасин, инсоният ҳозирда унинг ижобий ва салбий “таъм”ини ҳис қилиб яшамоқда. Бир томондан олиб қараганда, дунёнинг глобаллашуви натижасида умумбашарий тус олгани муаммолар ўзининг ижобий ечимини топмоқда, тараққиёт илгариламоқда. Аммо шу билан бирга, глобаллашув ўзининг салбий жиҳатларини ҳам намоён қилмоқдаки, натижада мафкуравий кураш майдонларида турли таҳликали ҳолатлар пайдо бўлиб, одамларни ташвишга солмоқда.

Барча соҳаларда бўлгани сингари дунёнинг ахборотлашувида ҳам глобаллашув жараёни ўзининг кучли таъсирини кўрсатмоқда. Натижада ахборотлар кўлами ўлчаб бўлмайдиган даражада кенгайиб, жамият кучли ахборотлар босими остида қолмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 26-моддасида ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истагана хборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга... деб таъкидлаб қўйилган. Демак, жамиятимиздаги ёшларга “Сен уни ўқима, буни кўрма!” дейишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Унда кишиларни, айниқса, ёшларни кучли ахборот босими таъсиридан қандай йўл билан ҳимоялаш мумкин? Бирдан бир тўғри йўл ёшларни ахборотларни онгли равишда саралаб қабул қилишга ўргатиш, яъни ахборот қабул қилиш маданияти – ИНФОЭТИКАНИ шакллантириш зарур. Ёшларнинг ўзида ахборотларни қабул қилишда танлаш ва саралашга нисбатан эҳтиёж бўлмаса, улар онгида инфоэтика маданияти шаклланмаса, кучли ахборотлар босими остидаги зарарли ғоялар домига тушиб қолиш хавфи орта боради. Бу эса баркамол авлодни тарбиялашдек муҳим вазифани амалга оширишимизда катта тўсиқ бўлади.

Айрим ўқувчилар эрталаб, биринчи соат машғулотларидаёқ ўзларида чарчоқ сезадилар. Машғулотларни тинглаш ва ҳазм қилиш учун ўзларида куч топа олмайдилар. Сабаби битта, у ҳам бўлса ўқувчилар ҳар куни ярим тунгача телевизор қаршисида ўтириб, турли мавзудаги айқаш филмларни кўради. Айримлари интернет тармоғига уланган компьютер қаршисида соатлаб турли сайтларни варақлайдилар, телефонда гаплашадилар. Бундай катта ахборот босими остида юриш муттасил давом этса, ҳар қандай кишини психологик жиҳатдан чарчатиб, зада қилиб ташлаши тайин. Агар жоиз бўлса, буни инсондаги ахборотни қабул қилиш сиғимини “тўлиб қолганликка” менгзаш мумкин.

Бекиёс ахборот оқимини рамзий маънода ўзанига сиғмай оқаётган, атрофдаги жамики нарсаларни вайрон қилаётган тошқин дарёга қиёслаш мумкин. Бу эса ёшларнинг уларни саралаб, “пучаги”дан “сара”лаб олишни, ахборотларни “филтр”лаб қабул қилиш маданиятини ўрганишни тақозо этмоқда. Инсон қалбини ва онгини эгаллаш учун кураш ҳозирги пайтда шу даражада кескин тус олдики, натижада айнан бу ишни ўзига касб қилиб олган мутахассислар армияси шаклланиб улгурди. Уларни илмий тилда “Грифёрлар” деб аташмоқда. Бу касбдагилар инсон боласини интернет орқали грифинг, яъни таъқиб қиладилар. Кейинги вақтда фарзандларининг грифинглар таъқибига тушиб қолишининг олдини олиш мақсадида айрим ота-оналар компютерига махсус “киберпатрул”лар ўрната бошладилар. Бироқ бу каби усуллар ҳам вақтинчалик бир восита бўлиб, ёшларда ахборот қабул қилиш маданиятининг ўрнини босолмаслиги мутахассислар томонидан исботланмоқда.

Кишиларда, айниқса ёшларда, ҳали ахборот қабул қилиш маданияти шаклланиб

улгурмаган. Бугунги тезкор ривожланишлар жараёнида ахборот тарқатишнинг энг замонавий ва самарали таъсирчан воситалари кашф этилмоқдаки, улар олдида ўқитувчининг маърузалари зерикарли тусга кириб қолди. Бугунги кун боласи компьютер, ИНТЕРНЕТ, кўп каналли телекўрсатувлар, ведио, турли ДВД, ВСД каби воситаларга “асир” бўлиб қолмоқда. Айримларининг кўнгли ўқишдан совиб бормоқда. Ачинарлиси, ахборот тарқатиш воситаларидан берилаётган ахборот ва информайиялар оқими ёшлар томонидан тўғридан-тўғри “филтрлашсиз” қабул қилинмоқда, бу эса улар онгини заҳарлаб, маънуй-ахлоқий дунёсини заифлаштирмоқда. Бу каби зарарли оқимларнинг олдини олиш учун маънавий тарбияни оиладан, яъни боланинг илк тасаввурлари, тушунчалари шаклланган даврдан бошлаш мақсадга мувофиқ. Бунинг учун ишни болагаоддий кундалик ҳаётини машғулоти ва ҳаракатларда шаклландиган одатлар, кўникмаларнинг қайси бири тўғри ёки нотўғри эканлигини сингдиришдан, уларга телевизордан -намоёниш этилаётган кўрсатувларнинг фақат болаларга хосларинигина томоша қилиш кераклигини тушунтиришдан, барча кўрсатувларни сидирғасига томоша қилиш фойдасиз, саломатлик учун зарарли эканлигини уқтиришдан, бошлаш лозим бўлади. Мобил телефоннинг энг зарур ҳоллардагина сўзлашиш учун алоқа воситаси эканлигини тушунтириш керак. Токи, ўқувчи уни ўзи билан доимо олиб юриладиган муҳим матоҳ эмаслигини онгли равишда тушуниб етсин.

Хуллас, инфоэтика ёхуд ахборот қабул қилиш маданиятини шакллантириш баркамол авлодни вояга етказишнинг муҳим омилларидандир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Тўғарак машғулоти учун методик тавсиялар. Жумаева.М. 2017.
2. Ишмухаммедов.Ж Р.Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари. -Т.2004.

MOTIVATION AND FACTORS THAT INFLUENCE ON STUDENTS MOTIVATION IN EDUCATION

M. Sh. Nasriddinova

Teacher of Tashkent State Pedagogical
University named after Nizami

Sh. X. Niyazova

Student of Tashkent State Pedagogical
University named after Nizami

Abstract: The article deals with Motivation, how it affects on us, and what ways of motivation there is in the very concept of "Motivation". Behaviors of teachers and how it get influenced on students or pupils

Key words: Motivation, individual , power, extrinsic motivation , intrinsic motivation , skills , ways, behavior, aspect, personality, curriculum, structure

The word "**motivation**" is typically defined as the forces that account for the arousal, selection, direction, and continuation of behavior. Actually, it is often used to describe certain sorts of behavior. A student who studies hard and tries for top grades may be described as being "highly motivated", while his/her friend may say that he is "finding it hard to get motivated". Such statements imply that motivation has a major influence on our behavior.

Motivation can be defined as a concept used to describe the factors within an individual which arouse, maintain and channel behavior towards a goal. Another way to say this is that motivation is goal-directed behavior. The most practical types of feedback:

For instance, motivation can:

- help us direct our attention toward tasks that need to be done,
- allow us to do these tasks in shorter periods of time as well as maintain attention during a longer time,
- minimize distractions and resist them better,
- affect how much information we retain and store,
- influence the perception of how easy or difficult tasks can appear.

Most importantly, motivation urges to us perform an action. Without it, completing the action can be hard or even impossible.

Factors that Influence Students' Motivation in Education

1. Class and Curriculum Structure

When students sense or see that classes follow a structure, and the curriculum and class materials have been prepared beforehand, it provides them with a greater sense of security. To help students feel more secure, educators need to plan classes and curriculums. All materials that will be used in class should be prepared in advance. Educators can also state the objectives of a course or class at the beginning of a semester or a class.

2. Teacher Behavior and Personality

If a student has a negative emotion such as fear or disliking towards their teacher, that can negatively affect their attitude toward the subject as a whole. If a teacher shows a preference towards certain students or uses derogatory and humiliating language, that can lower their motivation in education.

3. Teaching Methods

Students in a single class are likely to have different styles of learning. Thus, a teacher is more likely to meet these needs by applying different teaching methods.

Another important aspect, especially when it comes to girls in STEM subjects is ensuring that the knowledge or skills learned can be practically applied in real life.

In some cases, enrolment in extracurricular activities or support from a tutor can help address students' needs that are not met at school.

4. Family Issues and Instability

Same as the lack of security in the classroom, the lack of security at home can negatively impact motivation in education.

Children who live with both parents, on average get better grades than children who don't. Family conflicts and disruption can result in poorer academic. Some examples include:

- divorce,
- loss of one or both parents,
- not living with the biological father or mother,
- not having contact with the biological father or mother,
- frequently moving from one home to another,
- being or having been involved with Child Protective Services.

As a result, in certain instances, additional support may be needed from schools to help students with their issues.

5. Assessment

While standardized assessment increases the standards of attainment, it can negatively influence on students' motivation in education, especially at a younger age. The opposite can be seen in countries like Finland where primary school children do not get any tests. Despite the lack of assessment, Finnish children display higher academic achievements.

It is also common for students to lose motivation if tests are continuously too challenging. This does not provide a sense of achievement and lowers motivation in education over time. Thus, it's important for educators to experiment with and apply different testing methods which would be able to address the different learning needs of students.

References:

1. (<https://www.builtbyme.com/importance-stem-girls-motivate/>) , (<https://www.builtbyme.com/>)
2. (<https://books.google.es/books?id=yW6MxBs3KAsC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>).
3. (<https://www.builtbyme.com/finland-education-system-successful-home/>)
4. <https://books.google.es/books?id=yW6MxBs3KAsC&printsec=frontcover>

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ИННОВАЦИЯ, ФАН ВА ТАЪЛИМ 10-ҚИСМ

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.01.2023

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000